

R 496
ГУЛИСТОН
11
1989

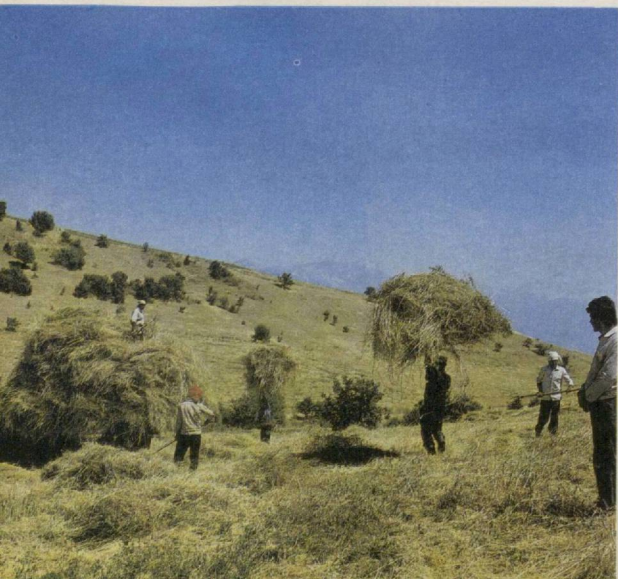
БНБ
БНБ

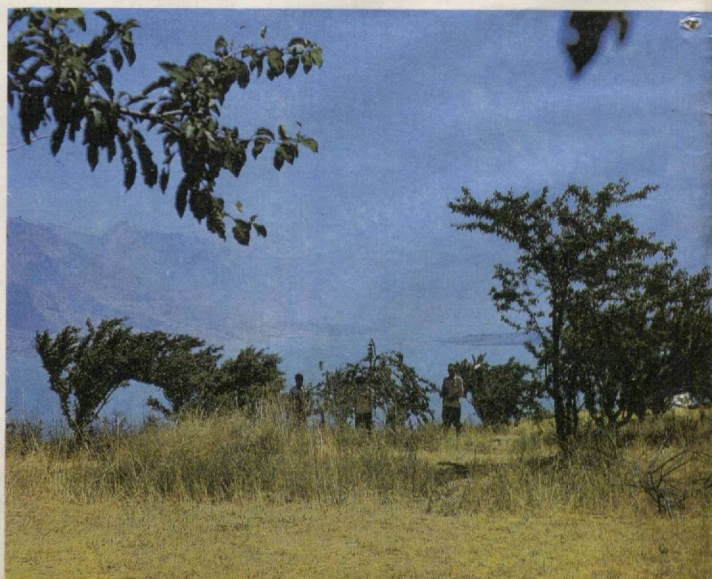
Ўстонликдаги «Хўжакент» совхози далаларида ғалла ўрими.

Р. Нурибоев суратлари

Ризк-рўзимиз.

Кунлар салқин, аммо пичан йиғиш қизгин.

ГБ УзССР
Ж

№ 11 (477)

Ноябрь

1989

Журнал 1925 йилдан
чиқа бошлаган
Ўзбекистон Компартияси
Марказий Комитетининг
нашриёти

Бош муҳаррир:
МИРМУҲСИН

Таҳрир хайъати:
Сарвар АЗИМОВ,
Баҳодир АМИНОВ,
Хуршид ДАВРОН,
Наримон ИБРОҲИМОВ,
Ўктам МИРЗАЕРОВ,
Эргаш МУҲАММАД
(масъул котиб),
Шомурод СИДДИҚОВ,
Саидмахмуд УСМОНОВ,
Азиз ҚАЮМОВ,
Оқилжон ҲУСАН
(бош муҳаррир ўринбосари)

Бош мусавир
Т. Саъдулла
Саҳифаловчи
М. Абдуллаев
Мусахҳия
З. Турсунов

«Гулистон» — ежесечный, общественно-политический, литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана (на узбекском языке).

Редакция телефонлари: бош муҳаррир — 33—35—20; бош муҳаррир ўринбосари — 33—35—90; масъул котиб — 32—58—33; ижтимоий-сиёсий бўлим — 33—36—02; адабиёт ва санъат, фан ва маданият бўлимлари — 33—36—59; мусавирлар бўлими — 32—58—77.

Адресимиз: 700000, Тошкент — П. Ленин кўчаси, 41.

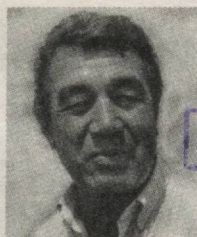
Андижон вилоятидаги Москва пахта тозалаш заводининг бош механиги Ваҳоб Маҳаммаджонов. Р. Ашуров суратга олган (ЎзТАГ)

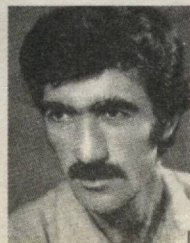
БУ СОНДА:

А. КАРИМОВ: ...Орадан ўттиз беш йил ўтгандан кейин 80-йилларнинг навқирон авлоди ҳам уруш билан юзма-юз келди...

Дадахон НУРИЙ: Атрофни ўраб олган кишилар гур эгиб кулиб юборди. Орадан шивир-шивир овоз эшитилди: «Бахтиёр Ихтиёров! Бахтиёр Ихтиёров!»

Шукур ҚУРБОН: Укажонлар, сингилжонларим, Болалар ўйининг етимчалари, Ота-она меҳрига зор — Олdda дийдор бор, Дийдор они бор!..

МЕҲНАТНИНГ ЗЎРИ— ДЕҲҚОННИНГ ШЎРИМИ?

ҚАЙТА ҚУРИШ АҚИДАПАРАСТ, ҚОЛОҚ КУЧЛАРНИНГ
ҚАТТИҚ ҚАРШИЛИГИНИ ҲАМОН СЕЗИБ ТУРИБДИ...

(М. С. Горбачевнинг 1989 йил 18 июлда КПСС Марказий
Комитетидаги кенгашида қилган маърузасидан)

Ошкоралик, қайта қуришнинг илиқ шабадаси эса бошлаганига ҳам мана тўрт йилдан ошди. Шундан буён ечинини кутиб, тўпланиб ётган муаммоларни ҳал этиш йўллари ошкора излай бошладик.

Сўнги пайтларда дала меҳнатқашларининг машаққатли юмушлари, турмуш тарзининг оғир кечаётганлиги ва рўзгордаги танқисликлар ҳақида кўп ва рўй-рост гапирилмоқда. Қўйилган қадамлардан биридир. Бироқ, мазкур қарорнинг ижрочилари — колхоз ва совхозларда маъмуриятнинг ўз имкониятлари ночорлигини рўқча қилиш ҳоллари учраб турибди. Кўп жойларда ҳали бу хайрли ишнинг бажарилишини пайсалга солиш кўзга ташланмоқда. Кўришиб турибдики, бизда ана шундай хайрли тадбирларнинг тақдири ҳамон масаланинг моҳиятини тушунмайдиган бошланғич бюрократик қатлам — кучли идоравий кучлар қўлида сақланиб турганлигини кўрсатади. Улар колхозчиға истаса 20 сотих, истамаса 4—8 сотих томорқа беришлари мумкин. Бу эса меҳнатқашларда ҳукумат олиб бораётган сиёсатга ишонсизлик туғдиради. Шундай қилиб, ишнинг якуний кўрсаткичида эса сезиларли ўзгариш кўринмайди. Демак, узоқ йиллар мобайнида ҳўжалик юритиш механизмига салбий таъсир этиб келган бюрократик қатлам ошкоралик даврида ҳам олға силжишга тўсқинлик қилаётир. Бюрократлар оғизда қайта қуришни баралла олқишлашадими, амалда унинг йўлига гов бўлиб туришибди.

Сафар тақозоси билан айни тўкин-сочинлик пайтида Арнасой районига бориб қолдик. Марказий кўрғонда шинамгина «Табиат инъомлари» деб номланган кўкат дўкони бор экан! Қизиқиб ичкери кирдик. Афсуски, дўкон деярли бўм-бўш — елим халтачалардаги ерёнғоқ ва ёнғоқдан катта бўлмаган картошка тепасига «килоси 1 сўм 36 тийин» деб ёзиб қўйилганди... Қишлоқдаки, унинг нархи осмонда бўлгач... Қишлоқ ахли қайси олаётган жарақ-жарақ маошиға уни харид қилаолади?

Шу муносабат билан пахта якка-зироатчилиги ҳақида икки оғиз сўз. Ҳар йили эрта баҳорда жумҳуриятимиз қишлоқ ҳўжалиги ходимлари кенгашида алмашлаб экишни йўлга қўйиш, картошка, сабзавотни кўпайтириш ҳақида бонг урилади-ю, амалда пахтага зўр берилаверилади. Чунончи, биргина Муборак районида сўнги йилларда сабзавотчилик ва бўрдоқчиликка мўлжаллаб тузилган совхозлар ҳеч қандай мулоҳазасиз пахтачиликка айлантириб юборилган. Хўш, унга кимлар айбдор? Қани, айбдорни топиб кўринг-чи?!

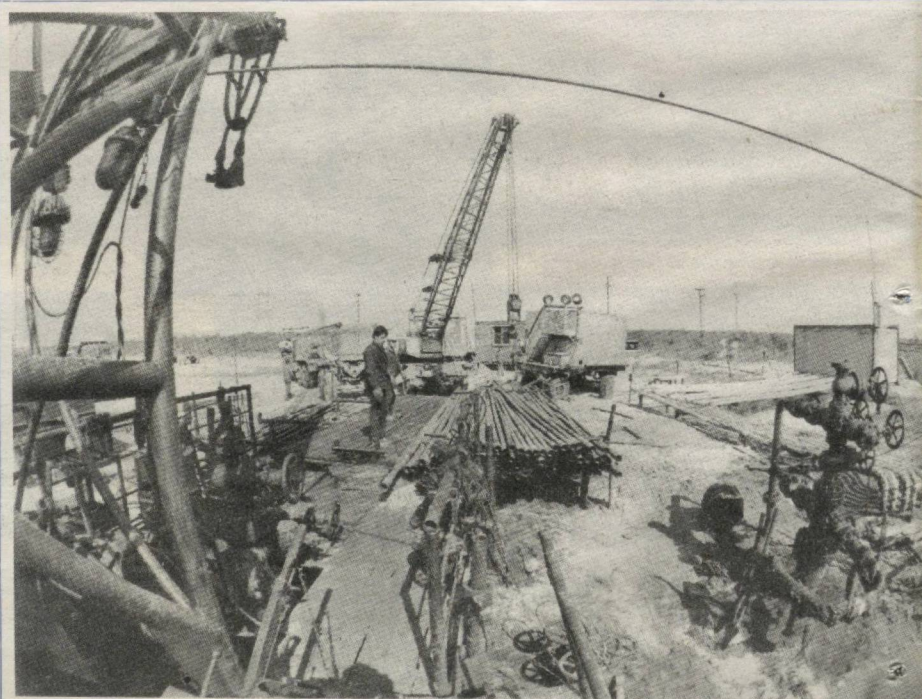
Тошкент шаҳри атрофидаги ҳўжаликлар сабзавотчилик ва боғдорчиликка ихтисослаштирилган. Сабзавотнинг салмоқли қисмини эртаги карам эгалайди. Уни екишдан мақсад биринчи галда совуқ ўлкалар аҳолисини шу ноз-неъмат билан таъминлаш. Бироқ карамни

етиштириш ва топширишда катта номутаносибликлар мавжуд. Ҳосилдорлик гектар бошига 26 тонна белгиланган. Шуни топширган деҳқонга минг сўм иш ҳақи тўланади (Даромад солиғи ҳам шунинг ичиде). Борди-ю етиштирилган ҳосил харидор айби билан далада қолиб кетса, деҳқонга бир мири ҳам тегмайди.

1 майдан 10 майгача карамнинг ҳар килосига 43 тийиндан тўланади. Аммо бу белгиланган вақтда бизнинг иқлимимизда эртаги карам етиштириб чиқариш қийин. Иккинчи навбати 11—15 майга белгиланган бўлиб, 38 тийиндан ҳақ тўланади. Бу муддат ҳам деҳқон учун эрталик қилади. Яна у жуда қисқа белгиланган. Хўш, қолган атиги беш кунда деҳқон даладаги карамни узаоладими, (олдинроқ узса, сифати бузилади) даладан ташиб чиқадими, бир неча кунлаб навбат кутиб вагонга ортадими? Айниқса, шу кезларда ҳўжалик транспорти мутлақо етишмай қолади. Деҳқон кира машиналарни излаб яна овора бўлади. Учинчи навбати 16—20 майга тўғри келади. Нархи эса 30 тийинга тушади. Уз-ўзидан кўришиб турибдики, бу муддат ҳам қисқа белгиланган. Охириги 21—31 май бўлиб, карам нархи 15 тийинга тушади. Деҳқон ҳосилини шу нархда топширишга ҳам

рози. Аммо вагон етишмай, транспорт тополмай кўп деҳқонларнинг қиш бўйи бола-чақаси билан лой кечиб қилган меҳнати далада қолиб кетаверади.

Умуман, нарх ўзгариш кунлари белгилашда деҳқоннинг меҳнатию, об-ҳаво мутлақо ҳисобга олинмаган. Ваҳоланки, эртаги карам етиштиришнинг ўзи бўлмайди. Ердан ҳали қор аримай деҳқон далани кўзлайди. «Йилт» этиб офтоб кўринди, дегунча бола-чақаси билан далага ёпирилади. Об-ҳаво яхши келса — унинг омади. Аммо нотани келиб, карам ниҳолларини совуқ уриб кетган пайтлари кўп бўлган. Шундай пайтларда карам етиштириш ҳафталаб кечикадию, уни харид қилиш нархининг кунлари асло ўзгармайди. Қолаверса, деҳқонга карам ҳақини тўлашга келганда кўпинча харидор фирромлик қилади. Яъни сабзавотни олиб кетадию, пулини истаган пайтида юборади. Шу сабабли сабзавоткор деҳқонни кўриққа бугдой сепиб қўйиб, ҳаводан нажот кутаётган галлакорга қиёслаш мумкин. Карам этиб келгунча айниб қолади, дея деҳқонни яна чўмиқда қоқиш ҳеч гап эмас-да. Ана шунда деҳқоннинг ёнига тушиб, унинг ҳақ-хуққини, меҳнатини ҳимоя қиладиган жонкуяр топил-

Тюмень вилоятида ишлаётган юртдошларимиз меҳнатда улкан муваффақиятларни қўлга киритишаётир.

Суратда: Андижондан бориб ишлашаётган бургуловчи Шавкат Раҳимов ва Владимир Васильев иш устида.

май қолади. Қани энди харидорнинг ўзи келиб, тепасида туриб молни тортиб олса-ю, шу ернинг ўзида ҳисоб-китобини қилиб кетса.

Ўзбек деҳқонлари ғоят соддадил, вождонли. Зеро, 1989 йили деҳқонларимиз 15 тийиндан вагонга қарам ортаётганларида Тошкент бозорларида унинг килоси 1 сўмгача чиқиб кетди. Аммо шунда ҳам улар ўз маҳсулотларининг бир қисмини бозорда сотишни ҳаёлларига ҳам келтирмадилар.

Деҳқон эртаги қарамини топшириб улгурмай ипак курти даҳага кириди. Қарабсизки, бир ойгача оиласида кечасию кундузи тинчлик йўқ. Мутахассисларнинг ҳисобларига кўра, ҳар қўти ипак курти то пиллага киргунча ўртача 750 килограмм барг истеъмол қилар экан. Бу гап айтишга осон албатта. Аммо ҳақ тўлашга келганда пиллакор яна чўмичда қоқилади. Жумхуриятимизда етиштирилган ҳар килограмм сара пиллага 40 сўм 65 тийин берилади. Бирок пиллакорнинг қўлига шундан нари борса 6—7 сўм тегади холос. Қолгани-чи? Суриштириб тагига етиб бўлмайди. Пиллакор бўлса, бориға барақа-да, дейишдан нариға ўтмайди. Кимлар меҳнатининг қадрини тўкаётгани билан иши йўқ. Ваҳоланки, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари кимлар деҳқоннинг нонини туя қилаётганини топсалар бўлади-ку. Ҳатто бир неча йил бурун ҳар кило пиллага нақд 15 сўмдан тўланади, деб ипак маҳсулотларининг нархи оширилган эди. Аммо матолар қимматлашди-ю, пиллакорга сариқ чақалик ҳам нафи бўлмади. Айниқса, пиллани қабул қилиш пунктларидаги ишлар кўзбойлагичликка ўхшаб кетди. Шу ерда пиллакорнинг ҳам навдан, ҳам салмоқдан бой бериши ҳеч гап эмас. Чунки етиштирилган пилла навини пиллахона ходимидан бошқа ҳеч ким билмайди. Аслида, улар ҳам дўконнинг тарозиси каби бор нарсани рўй-рост кўрсатиб туришлари керак. Токи пиллакор ҳам меҳнати самарасини ўз кўзи билан кўриб турсин.

Маълумки, пилла курти боқиш, пилла етиштириш машаққати ҳамма ерда бир хил. Аммо ҳақ тўлашга келганда тафовути катта. Масалан, россиялик пиллакорларга ҳар килограмм сара маҳсулот учун 73 сўм 90 тийин, украинналик

пиллакорларга эса 65 сўм 60 тийиндан ҳақ тўланади. Ҳатто ўзбек пиллакорининг қўшини қозоқ пиллакорлари ҳам икки ҳисса ортиқ ҳақ оладилар.

Жумхуриятимизнинг пилла етиштирувчи ҳар бир қишлоқ райони йилига 120—150 миң сўмлик тут кўчатлари харид қилади. Аммо кўп жойларда унинг бир тупи ҳам экилмайди. Борди-ю шу пайтгача харид қилинган кўчатлар экилгудек бўлса, ўлкамизда оёқ босишга жой қолмасди. Хўш, бу тут кўчатлари кимнинг ҳам-енидан харид қилинади? Албатта, деҳқон ҳисобига кун кўрадиган агросаноатчилар, хўжалик, район раҳбарларининг ошиб-тошиб ётган маблағлари йўқ. Улар фақат кераксиз тут кўчатларини харид қилиш учун оддий пиллакорнинг чунтағига қўл тиқшимоқда. Турғулик давридан мерос бўлиб қолган бу исрофгарчиликка ҳамон чек қўйилгани йўқ.

Деҳқон пилласини топширмагунча ишқомга яқин боришга қўли тегмайди. Энди у нафасини ростламай туриб оиласи билан узумзорга ёпишади. Етиштирган ҳосилининг асосий қисмини умумиттифоқ фондига топшириш унинг гарданида. Биргина Булунғур районидан умумиттифоқ фондига йилига 30—40 миң тонна узум, хўл мева, сабзавот, картошка (қаранг-а, ўзимизга етарли бўлмасаям) жўнатилади. Бунинг устига жўнатиш маҳсулотдан йилига 3—6 миллион сўм зиён кўрилади. Бу ҳам деҳқоннинг шური. Сабаби, маҳсулотлар манзилга етиб боргунча айниб, нархи пасайтирилармиш. Ҳатто ўтган йили бир килограмм узумга 4 тийиндан ҳақ юборишибди. Бели оғримаганининг нон ейишини кўр, деганлари шу-да! Ўзбек деҳқонининг чўмичда қоқилиши мана шундан.

Ўтган йили Пойариқ районидagi Куйбишев номили йолхоз томонидан Олтой ўлкасига 115 тонна пиёз юборилиб, даромади кутиб турилганида, килограммга 13 тийиндан ҳақ келди. Ваҳоланки, пиёзнинг нархи шу ернинг ўзиде 25 тийиндан кам эмасди. Область бўйича юборилган миңлаб тонна пиёзга ҳам арзон нархда ҳақ келди. Меҳнатини қилмаган одам меҳнаткашнинг қадрига етмас экан-да! Еки содда ўзбек деҳқонининг ҳимоячиси йўқ, деб

ўйлашса керак-да! Ваҳоланки, Молдавиядан умумиттифоқ фондига юборилган узумнинг ҳар килограммига 50 тийиндан ҳақ тўланганини Булунғурда сўзлаб беришди.

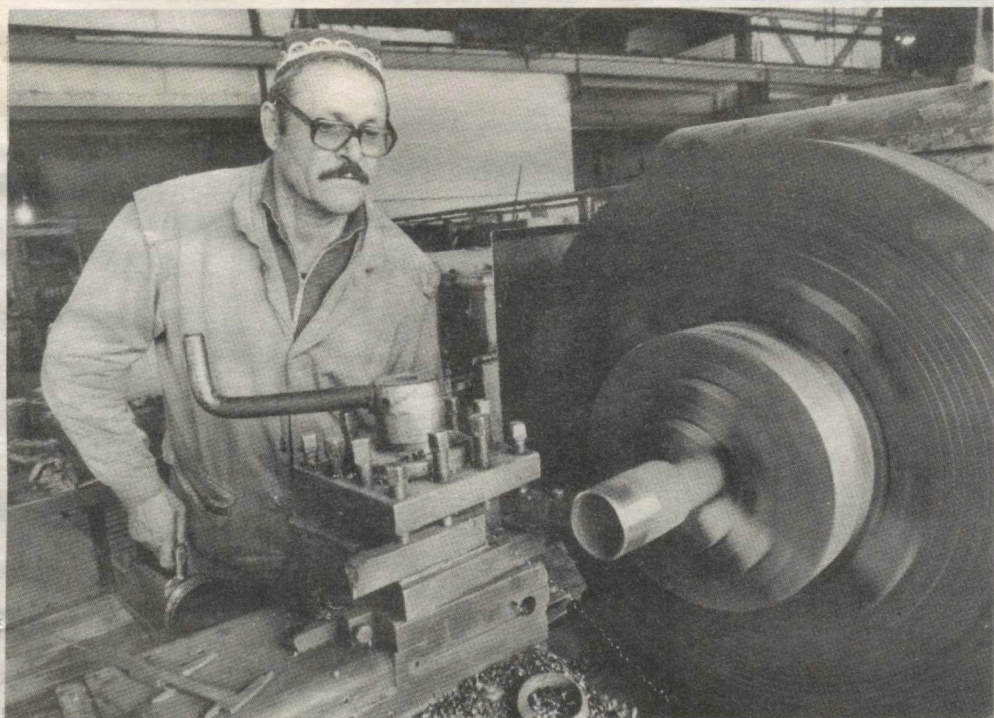
Ана шундай аҳволда ўзбек деҳқонининг касаси оқарадимми? Унга оғзида, сен ернинг асл эгасисан, дейилади. Аслида ҳеч қандай ҳуқуқ берилмайди. Ҳатто етиб бўлмас плани ҳам, маҳсулотнинг арзон нархи ҳам юқоридан белгилаб берилади. Ундан кўп нарсга талаб қилинадию, унга ҳеч қандай имтиёз берилмайди.

Ҳозир қишлоқларда аввалгидек мол етак-ласа бўладиган уватлар, захкаш қирғоқлар йўқ бўлиб кетган. Демак, деҳқоннинг чорва боқиши ҳам ниҳоятда қийинлашган. Хўжаликда етиштирилган озуқа эса жамоат чорвасига учма-уч етади ё етмайди. Нонуштада бир бурда нон тўғраб ейдиган қаймоқ ҳам кўп хонадонларда йўқ. Энди у рўзгорининг бир томонини тутиб турган чорвадан ажралдимми, шундоқ ҳам оқармаган касасидан ранг-қут ўчди дея-веринг. Қани энди, жумхурият агросаноат давлат комитетидан бир жонкуяр раҳбар чиқиб, деҳқонга мадад қўлини чўзса-да, ўлкадан ташқарига 2 сўмдан сотиб юборилаётган кунжарадан кераклисини ажратиб олиб берса. Бунинг эвазига деҳқон кўплаб сут ва гўшт маҳсулотлари етказиб бермасмиди? Ваҳоланки ҳозирда қишлоқ жойлардаги хонадонларнинг 40 фоизда қорамол, 65 фоизда қўй-эчки боқилмайди.

Ҳозир шакар-қанд талонга берилаяпти. Давлат нархда сотиладиган гўшт деҳқоннинг тушига ҳам кирмайди. Уларга сут маҳсулотлари етказиб бериш ҳеч кимнинг ҳаёлига ҳам келмайди. Кўриниб турибдики, бир этак боласи билан деҳқон қандай кун кечираётгани билан ҳеч кимнинг иши йўқ. Буларнинг ҳаммаси унинг ўзи етиштираётган маҳсулотларига эгалик қила олмаётганидандир. Етиштирилган маҳсулотларига баҳо қўйилишида ҳам ҳаддан зиёд ноинсофлик қилинмоқда.

Қачонгача меҳнатнинг зўри деҳқоннинг шўри бўлиб қолаверади?!

Мурод ПАРПИХЎЖАЕВ

Фаргона вилояти, Риштон ноҳиясидан бориб Тюменда ишлаётган коммунист Тиллабой Шерма-тов энг уста токарлардан бири ҳисобланади.

А. Кошкин суратга олган (ЎзТАГ)

ЁЗУВЧИЛАР ЗЎРАВОНЛИККА ҚАРШИ

Ҳиндистондаги мавзелар бирин-кетин зўравонлик исканжасида қолаётир. Панжобдан сўнг Жамму ва Кашмир, Ассом, Андра-Прадеш, Уттар-Прадеш каби вилоятларда бузғунчилар бош кўтармоқдалар. Улар ур-сурчилик йўли билан сиёсий, диний, ҳатто лингвистик муаммоларни ҳал этишга уринмоқдалар.

Ҳиндистон президенти мустақиллик кунини миллионлаб қарата мурожат қилиб, ҳинд халқини ана шу хавф-хатардан огоҳлантирди. Парламентнинг машхур бешта вакили зўравонликка қарши кураш қақирғи билан чиқди. Мулк Раж Ананд, Таркатирта Лакшманшастри Жўший, Винаяк Кришна Гокак, Тхакажи Шивашанкара Пиллай, Амритлаъл Нагар ва Ананда Шанкар Рей каби йирик ҳинд ёзувчилари ҳам ташвиш ва безовталиқ билдириб, ана шу қақирғиқа қўшилдилар. Улар ўз муносабатларини билдириш учун адибларга берилажак энг олий унвон — Ҳиндистон Адабиёти академияси (Сахитъа акедеми) аъзоллигига қабул қилиниш чоғида бирга йиғилдилар.

Турли хил кўринишдаги бузғунчиларга қарши жамоатчилик фикрини қарор топтириш, террорчиларнинг қилмишларини фош этиш — ёзувчиларнинг чиқши-ларида бош мавзу бўлди.

«СЕНИ АСКАРЛИККА КУЗАТГАН ЭДИМ...»

Аждодларимизнинг Ватан ҳимояси, озодлиги йўлида кўрсатган мардлигини фахр билан тилга оламиз. Широқ, Муқанна, Жалолоддин, Темур Малик каби тарихий шахслар бошчилик қилган юрт ўғлонларининг босқинчиларга қарши курашлари асрлар давомида шарафланиб келинаётир. Манфур гитлерчилар устидан ғалаба билан қайтган боболаримизни ҳам қалбларда қувонч, мағрур туриб қаршиладик... Орадан 35 йил ўтгандан сўнг 80-йилларнинг навқирон авлоди ҳам уруш билан юзма-юз келди. Лекин бу бемаъни ва мақсадсиз уруш ўзга юрт тупроғида эди. Минглаб гуноҳсиз оилалар бошига ёғилган кулфатли урушда иштирок қилган ватандошларимизга «Сиз жон қўшнимиз афгон халқини озод қилиш учун байналмилал бурчингизни ўтаялсиз!» деб ишонтирдилар. Аммо бу сохта «байналмилал»чилик Ватанимиз учун ҳам, ватандошларимиз учун ҳам қимматга тушди. Минглаб-миллионлаб авлодимиз вакиллари майиб-мажруҳ бўлиб қайтдилар. Бир умрга ўзга тупроқда жон таслим қилдилар. Чечаклар қон бўлди, ушалмаган армон бўлди бу Афғонистон...

Хўш, навқирон замондошларимизнинг умри кимларнинг калтафаҳмлиги туфайли эрта хазон бўлди?

Яқинда Ўзбекистон телевидениесининг ижодий ходимлари (матн муаллифи — Қосимжон Сўпиев, тартиб берувчи — Тоҳира Шамсиева, суратга олувчи — Рафъэл

Камолов) томонидан тайёрланган «Умид» номли ҳужжатли фильмни кўриб, саволларга жавоб топгандай бўлдик.

Фильм муқаддимасидаги ёнаётган совет ҳарбий машиналари бевосита сизни Афғонистондаги уруш воқеаларига рўпарў қилади. Бирданига тасвирлар Кремлнинг ҳашаматли саройидаги тантана билан алмашинади. Л. И. Брежнев юқори мартабали олий кўмондонларга орден, медаллар топшираётир. Катта тантана, ҳаммаларининг юзларида қувонч. Улар Афғонистон Демократик Республикасига чекланган миқдорда кўшин киритишга фатво берганликлари учун мукофот олмақдалар. Фильм ижодкорлари шу лавҳанинг акси ўлароқ ҳар қандай кишининг юрак-бағрини ўртаб, ларзага соладиган ҳарбий шифохонага эътиборни қаратиб бемаъни «байналмилал»чилик оқибатлари — уруш жабрдийдаларининг аччиқ қисматидан ҳикоя қиладилар. Ҳаётининг энг навқирон чоғида уруш офатига учраган бу ўғлонларнинг бири икки кўзидан, бошқаси икки оёғидан, яна қайси бири оғир тан куйиши асоратидан азоб чекиб ётган ногиронлар. Бу лавҳалар ҳужжатли бўлганлиги учун тарихимиздаги, қисматимиздаги аччиқ ҳақиқат бўлганлиги учун ҳам томошабинда юқорида мукофотланганларнинг кўкракларига таққан нишонлари оғир ва қизил, қон рангида бўлгандай таассурот қолдиради. Қони тўкилганлар бошқая мукофотланганлар бошқая.

Улар кўксидаги нишонларни нима деб кўтариб юрадилар Эҳтимол, фахрланишса ҳам керак.

...Каттагина оила аззолари дастурхон атрофида жам бўлиб ўтирибдилар. Барваста, ёш бўлишига қарамай сочини қиров боглаган йигит эса мунгайган кўйи сўри чеккасида ўз ҳавли билан банд. У ҳам шу оила аззоси. Йигирма ёшида икки оёғи ва бир кўзидан ажралиб ногирон бўлиб қолди. Салкам танасининг ярмини афгон тупроғига ташлаб келди. Бу йигит фильм қаҳрамони, байналмилалчи жангчи Қосимжон Тошматов.

Агар муштарийлар ёдида бўлса, «Гулистон» журналининг 2-сониде замбилда ётган икки оёқсиз йигит ва тепасида дард чекиб турган ота ифода этилган, «Улар Афғонистондан қайтдилар» деган лавҳа эълон қилинган эди.

Ушанда мана шу саҳифани тайёрлаётиб дилимиз вайрон бўлган эди. Шоир Эргаш Муҳаммадининг «Изтироб» деб номланган шеъри ана шу изтиробли дақиқаларнинг маҳсули. Кейинчалик журналимиз нашрдан чиққач, мухлисларимиздан ҳам изтиробли мактублар олдик. Улар жангчининг кейинги тақдири билан қизиқишларини, кўмак беришларини, унинг исми нима ва қаерлик эканлигини сўраб юзлаб хатлар ёзишди. Афсуски, фотомухбир А. Екубов бу суратни тасодифан, яъни йигитни шошилинч суратда Тошкентдаги ҳарбий шифохонадан Москвага даволаниш учун олиб кетишганда

Тақдир экан, энди бунисига ҳам кўниш керак.

Кимёхон опанинг оналик меҳри бекибдир.

суратга олиб улгурган. Уша вазиятда унинг исмини ва манзиллини сўрашга ҳеч қандай имкон бўлмаган экан. Биз ҳам бу суратни ўзга юрт тупроғида беғуноҳ жабрдийдаларнинг бир вакили сифатида журнал саҳифасида эълон қилган эдик. Шундан сўнг журналхонлар истаги инобатга олиниб, ёшлар учун мўлжалланган «3-студия» телекурсути орқали телевидениеда мазкур сурат қайта кўрсатилиб, ким уни билса ёзиб юбориши илтимос қилинган эди. Шундан сўнг тез кунда Шухрат Аюбов деган йигитдан хат келди. Хат мазмунидан маълум бўлдики, журналда сурати эълон қилинган йигит қардош Тожикистоннинг Ленинобод вилояти, Қонибодом ноҳиясидаги Кўкчак қишлоғида яшовчи ўзбек йигити Қосимжон Тошматов экан.

Ўзбекистон телевидениесининг режиссёри Тоҳира Шамсиева эса Қосимжон Тошматов ҳақида фильм ишлашга киришди. Шу мақсадда улар Тожикистонга йўл олдилар.

Фильмда уруш ва инсон муаммоси ижтимоий-сиёсий, маънавий руҳият асосида ёритишга ҳаракат қилинган. Қосимжон тақдири орқали байналмилалчи жангчиларнинг ўтмиши ва бугуни, уларни қийнаётган муаммолар, зиддиятлар фильмда ўз ифодасини топган. Биз бирорта сифатсиз тикилган кўйлак ёки озик-овқат маҳсулоти харид қилсак, қанчалик асабийлашамиз. Модомики, танангнинг ярмидан ажралган бўлсанггу унинг ўрнини босиш учун мўлжалланган ясама «аъзо»ларининг сифатсиз тайёрланган бўлса...

Кадрдаги ёрилиб кетган ясама оёқлар ҳар қандай томошабинни чуқур изтиробга солиши шубҳасиз. Қосимжон олти марта жарроҳлик ўриндигига ётди. Ушанда чеккан азоблари етмаганидек ёғоч оёқлари ҳам панд бера бошлади. Қурувчи бўлмоқчи эди. Халқнинг тўкин, фаровон яшашига ҳисса қўшиши ниятида Самарадаги қурилиш техникумида таҳсил олаётганди. 1987 йили тенгдошлари қатори

ҳарбий хизматга чақирилди. Байналмилалчи жангчи сифатида АДРдаги чекланган миқдордаги совет кўшинлари сафида хизматни ўтай бошлади. Таҳликали кунлар, кўзга кўринмас душман ўқи жанговар дўстлари сафини сийраклаштириб турар, нима учун бу ерда юрганликларини ҳали англаб етмаган йигитчалар тез-тез ўққа учиб турарди. Балки бу Совет Армияси учун жиддий синов бўлгандир? Лекин бу синов ҳуда-беҳудага халқ фарзандлари ҳисобига бўлмаслиги керак эди.

Қосимжон Тошматов ҳам 1988 йил 22 июнь куни афғон қишлоғини душмандан тозалаш учун ўтказилган жанговар юришда миная дуч келиб, бир умрга шу кўйга тушиб қолди. Фильмда одамлар ўртасидаги меҳр ва бемехрлик, мурувват ва эътиборсизлик ҳам ўз ифодасини топган.

Кадрлар ортида Қ. Тошматовга ёзилган мактублардан сатрлар ўқилади: «Сиздай мард ва жасур йигитлар бор экан, Ватан ўзининг мустақкам қалқонига эгадир... Сизнинг иродангиз олдида таъзим қиламан». Бердиева Марҳабо, Қашқадарё вилоятидан.

Ҳа, ҳақиқатдан ҳам Қосимжоннинг иродаси кучли экан. Ўтказилган бир қанча оғир операциялар, раҳбарларнинг ёлғон ваъдалари (улар унинг на уй-жой шароитини яхшилаб беришган, на оддий инвалидлик коляскасини унга раво кўришган), ҳаёт ташвишлари унинг иродасини буколмади. Ҳали бирор марта бўлса-да нола чеккани, бир жойга шикоят қилгани йўқ. Юзларига эрта улфусифатлик ва вазминлик қўнган йигит фақат умид билан яшамоқда.

Фильм ниҳоясида кадр ортидан мунис алла эшитилади: «Мажруҳ бўлиб хазон бўлма, болажоним алла». Сим қаравотда эса ёғоч оёқлари суяб қўйилган мажруҳ йигит бемаъни уруш жабрини чекиб ётибди.

Абдураззоқ КАРИМОВ

Ўзбекистон телевидениесининг ижодий ходимлари «Умид» хужжатли фильмини тасвирга тушириш жараёнида.

А. Екубов суратга олган.

Рузбой ака ва Кимёкон она Тошматовлар фарзандларининг тақдирдан доимо изтиробда.

Укажонлар, сингилжонларим...

Достон

Иккимиздан дунё хижолат:
Бориб бўлмагани учун эртакка!..
Энди ҳар душанба ўйлайсан ўқиб:
Дунёда энг паришонхотир —
Одам — менинг дадажоним, — деб

* * *

Она кизим — Дилфуза бебаба эди,
Хаёлимдан нималар кечди —
Сухбатлаша туриб у билан.
Хали унинг ёшига етмай
Оддий бир болалик ҳам насиб этмай,
Юртимизда бемаҳал, бевакт
Хаётдан кўз юмаётган шакартойлар кўп,
Ширинтойлар кўп.
Ушаларга айтдим оғриқ сўзимни
(Гўдаклардан ҳамдард ахтардимми — мен,
Донолар хаётда ётганда ачиб!..
Дерларки, сўзлашни билмасалар ҳам,
Гўдаклар англаримиш катталар дардин.

СИЗ ЭСА, УЛМАНГ!..

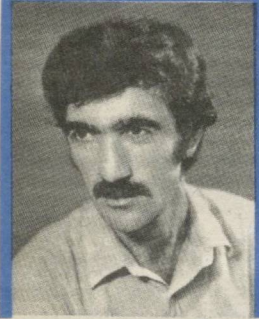
Ширинларим,
Асалларим-ей,
Ватаним гўдакларим!..
Ким айтди сизга —
Кимлар айтди-ей:
«У дунё — бор» деб
«У дунёда дўзах ва жаннат бор» деб,
Гуноҳкор, деб биз оталарни
Ким айтди сизга?
«Модомки, оталар гуноҳкор экан,
Азоб чекмасинлар учун дўзахда,
Чақалоқлар ўлиши керак,
Гуноҳини худодан
Сўраб олиши керак чақалоқлар», деб
Ким айтди сизга?
Далаларга захарли дорулар сепган
Амакилар айтди сизга бу гапни?
Ибн Сино юртида яшаб,
Табобатнинг оддий сирларин
Билмайдиган ношуд шифокорларми —
Сизга ёлғон бу гапни айтган?..
Биз — оталар гуноҳкор бўлсак,
Ювайлик ўзимиз гуноҳимизни,
Юволмасак, куйиб-ёнайлик
Сиз эшитган ўша дўзахда,
Сиз эса, ўлманг,
Ўлманг, ширинларим,
Шакартойларим!..
Биз оталар гуноҳи надир,
Даъват этган сизни ўлмоққа?
Айтинг, жужуқларим,
Асалтойларим?!
Тилимизни йўқотганмидик,
Йўқотдикми тарихимизни?
Номимизни сотдикми?
Ор-номусимиз?..
Ўргандикми енгил-елпи яшашга?
Сизга ҳаром едирдикми нон?
Биз — оталар гуноҳи надир,
Жужуқларим, асалларим-ей!..

Шахсга сифинишининг машъум давоми —
Тургунлик йилларин кўрдик биз ахир,
Локайдлик йилларин кўрдик биз ахир..
Шаънимизга доғ туширмасдан
Оқ-оппоқ бўлиб,
Улардан чиқмоқ ҳам осонми, ахир?..
Ҳеч бўлмаса сукут сақладик,
Сўзлаш керак бўлган чоқларда,
Ҳеч бўлмаса хўрсиндик холис,
Бўзлаш керак бўлган чоқларда!..
Сизнинг олдингизда юзимиз шувит,
Жужуқларим, асалларим-ей!..
Орамизда қарасакчилар кўп,
Таъзимкорлар,
Гердайданлар,
Юраги йўқлар..
Фаришта эмасман балким ўзим ҳам:
Бир қизчам учган,
Она кизим Дилфузамнинг опагониси,
Учган-кетган мени ёкиб-куйдириб,
Тошкентдаги Вилоят кабристониди
Уюм тупроқ бор,
Жигаримнинг бир парчаси бор.
Фаришта эмасман, демак, ўзим ҳам.
Ва лекин, асалларим,
«Ит бўл, қуш бўл — кўп бўл», деган
Буюк нақл бор.
Қандай кўп бўламиз, сизлар ўлсангиз,
Болалар ўлса!..
Ўлманг, ширинларим,
Шакартойларим,
Фарзанд доғин кўрган отага
Хамма ер — дўзах,
Жаннат татимас!
Фарзанд доғин кўрган оталар —
Ишонмоқдамиз
Саркашлик ила,
Эслари тескари бўлган одамдек —
Ҳеч кимсанинг айбисиз, шундоқ.
Ўларингиз ўлмоқдасиз, деб.
Ўлмоқдасиз: бизнинг гуноҳни
Сўраб олиш учун худодан
Нариги дунёда!..
Хей!..
«Киссакул анбиё» да:
«Дунёда энг ширин нарсаси — бу фарзанд»,
Деган калом бор.
Жудо қилманг бизни ўз дийдорингиздан,
Жуда ҳам кўп тотдик шундоқ ҳам ахир,
Хаётда биз аччиқ-тизикни!..
Ўлманг, ширинларим, шакартойларим!..

Жужуқларим-ей,
Кулинг, куддиринг,
Куйланг шод, кувнок,
Ҳар куни бир янги қилиқ чиқаринг,
Униб-ўсинг,
Изимиз босинг,
Ўзимизга қолдиринг
Дўзахимиз —
Насибамизни!..
Ширинларим, шакарларим-ей,
Жигарларим, жужуқларим-ей!..

ШУКУР ҚУРБОН

КИРИШ

Кайдан келди бу достонни ёзмоқ хаёли?
Нега уни ёнамасам бўлмас?
Ерилмаган яра мисоли
Жон-жаҳоним ҳаловат билмас.
Балки ёруғ жаҳондан пинҳон
Ёруғ бир дард қонимда эрди,
Балки уни ёзмоқ хаёлин
Она кизим Дилфуза берди!..

ДИЛФУЗАНИНГ
ОРЗУ-ЎЙЛАРИ

Бу турмушнинг шанба-якшанбаларин
Қанчасини сенга ҳамда акангга —
Болаларимга
Вағишладим, она кизим,
Имкон борича
(Кани энди кўпроқ бўлса бу имкон!
Имконсизлик сахроларни
Босиб келар тобора —
Хаётим гулшанларин,
Босиб келар, демак, улар
Сенинг орзу-ўйларингни ҳам!..
Хайвонот боғига,
Бошқа боғларга
Олиб бордим ҳар иккингишни
Кўғирчоқдек ясантриб, етақлаб шундоқ,
Бола бўлиб яйраб кайтдим ўзим ҳам ҳар
гал!..

Кеча эса,
Она кизим,
Бошқа сўз дединг,
Илтмос қилдинг:
«Олиб бориңг эртакка!..
Тонг қўйдинг мени!..
«Эртақ — йўқ!» — деб айтиб бўлмайди,
Айтсам, сўлдираман орзу гулларинг,
Ўлдираман хаёллариңгни!
«Бор!» — десам, гар,
Олиб бораман қандоқ?
Бориб бўлар йўқ жойга қандоқ?!
Ердан қўлинг қўздинг ногаҳон ўзинг,
Дадажонинг аяб, кизгониб:
— Дада, эртақ жуда узок-а,
Машинада борилади-я?..
— ...
Поезддами ё?..
Самолётда бориладими?..
— ...
— Майли, бошқа куни борармиз,
Кейинги дам олиш кунингиз!..
Бош чайқадинг хижолат,
Мени қийнаб қўйганлигингдан.
Мен тураман сендан хижолат,

Сўзимни тугатар-тугатмасимдан,
 Етти мингга яқин болажон келди
 Кошимга чувлаб,
 Тирик етим эди уларнинг бари.
 «Бизнинг ота-онамизга ҳам
 Ёзиб беринг, деди улар, шеър.
 Келсин бизни олиб кетгани
 Шеърингиз ўқиб».
 Дедим: «Майли, ёзаман аммо
 Бағишлайман уни сизларга.
 Керак бўлса ўқиб олишар улар,
 Бозор очмоқ шартмас хисларга!..»

ОЛДА ДИЙДОР БОР...

Сизни ташлаб кетдилар кунлардан бир кун,
 Сизни ташлаб кетдилар
 Юлқиб-сугуриб
 Совуқ бағирларидан
 Меҳрисизлик даврининг меҳрсизлари;
 Совуққонлик билан ташлаб кетдилар.
 Қувончларин ташлаб кетдилар,
 Виждонларин ташлаб кетдилар...
 Қўнғиз ҳам боласин «оппоғим» дейди,
 Бўлмадилар қўнғизчаллик ҳам,
 Типратикон «юмшоғим» дейди боласин,
 Бўлмадилар типратиконча —
 Ташлаб кетдилар.
 Зағизгонга ўхшаб кетдилар.
 Эшитганмисиз,
 Бошқа қушлар инига кетишар ташлаб,
 Угринча, пусиб,
 Зағизгонлар ўз тухумларин.
 Бошқа қушлар бағрига босар,
 Очар, ўстирар,
 Учирма қилар
 Тухумдан чиққан бу жиш болаларни.
 Зағизгонга ўхшайди улар,
 Беимонга ўхшайди улар.
 Беимоннинг нимаси кўп?
 Бахонаси кўп!
 Вақт йўқ эмиш уларда гўё
 Тарбиялаш учун сизларни,
 Имкон йўқ эмиш...
 Устига-устак,
 Шахсий ҳаёт чигалликларин
 Сизга қандай алоқаси бор?!..»

Сиз-ку, ахир, бир қалб — бегубор,
 Дунёга тўк назар билан термилган,
 Улуғ назар назар билан термилган.
 Онанинг «жон болам»и — ширин,
 Отанинг «бўталогим» деган сўзи — бол,
 Болалар уйининг афзалликлари
 Татимайди сизга тариқча.
 Йўлга термилган ёмон,
 Гўрға термилган — осон.
 «Сен етим эмассан» қахрамонлари
 Сиздан минг қарра бахтли,
 Укажонларим, сингилжонларим!..
 Оғир йиллар фалсафаси бўлгани каби,
 Енгил йиллар кўрғилиги бор:
 Енгил йиллар беланчагида
 Талтайгандир ота-онангиз!..
 Худбиндир улар.
 Кўр бўлар бир кун,
 Уволингиз тутар, шубҳасиз,
 Лекин сиз истамайсиз —
 Ота-онангизнинг кўр бўлишини.
 «Кўр бўлсалар... топиб келолмас... дейсиз,
 Болалар уйин,
 Таний олмас бизларни...» дейсиз.
 Лекин мени кекиринг, улар
 Кўр бўлмас экан,
 Еталатма бўлмас эканлар,
 Кунлардан бир кун,
 Келмайдилар сиз томон асло!
 Ота-онангизни ваҳший, деган бўлардим
 балки,

Фашист деган бўлардим балки,
 Ҳароми, деб кулардим балки улардан,
 Укситгим келмас —
 Шундоқ ҳам ўксиган кўнгиллариингиз.
 Инсон бундай бўлмаслиги шарт,
 Лозим — хор қилмаслиги
 Ўз зурриётин
 Ҳар қандай замонда, ҳамма маконда!..
 Енгил-елли ҳаётни бошлаб кетдилар
 Сизни ташлаб
 Ота-онангиз.
 Укажонлар, сингилжонларим,
 Болалар уйининг етимчалари,
 Ота-она меҳрига зор —
 «Нолалар уйи»нинг етимчалари,
 Олда дийдор бор,
 Дийдор они бор!..
 Бир кун учрашасиз ўшалар билан,
 Усаллар билан —
 Тушунган бўласиз у чоқ дунёни
 Керагидан ортиқ, эҳтимол,

Тушунган бўласиз қалбни, имонни.
 Бирингиз агроном,
 Бирингиз олим,
 Шоир шифокор...
 Отангиздан, онангиздан ўзарсиз балки!..
 Меҳрға зор ўсганлар — меҳрибон бўлар,
 Бир она бўларсиз,
 Ота бўларсиз —
 Ер-кўкка ишонмассиз болаларингиз —
 Тарбияларсиз.
 Ва дийдор онидан
 Етақлаб келарсиз жужуқларингиз!
 Кўрсатарсиз уларга
 Қийналиб ёмон
 Ота-онангиз:
 «Буважонинг шу» ҳам дейсизлар,
 «Бу эса, бувижонинг»!
 Балки у кун ор ҳам қиларсиз
 Бундай дейишга.
 Сўроққа тутарсиз балки уларни,
 Аччиқ сўзлар билан айлағайсиз лол,
 Ачинасиз ва лекин кўпроқ
 Ачинишга арзимаган шу одамларга!
 Ва англайсиз
 Улар сизни ташлаб кетган кун,
 Қувонч бўлиб сиз ҳам тарк этганлигингиз
 Уларни буткул,
 Виждон бўлиб тарк этганингиз
 Англайсиз буткул.
 Ичкасиз ҳозирча, майли,
 Оҳ чекасиз ҳозирча, майли,
 Зағизгонлар ҳаётдан хикоя сўйлар
 Тарбиячилар
 Ҳозирча, майли.

ХОТИМА

Ўзбекистон, эй Ватан — она,
 Болажон юрт,
 Сенга не бўлди?
 Гўдақларинг бундай гирёна,
 Шунча чечак нимага сўлди?..
 Виждон, инсоф, оқибат, меҳр
 Сендан нари кетгандек худди.
 Болалари дард чеккан юртнинг
 Қулфатларин бўлмас ҳу уди.
 Балки шу сўз,
 Балки шу ҳаёл —
 Қўлга қалам олдирди мени,
 Келажагинг бамисли савол
 Ҳаёлларга толдирди мени,

«Баҳор» ансамбли қизлари бухороча ракс ижро этишмоқда.

Зармитанда олтин борлиги қадимдан маълум бўлган. Геология-минералогия фанлари доктори Хайрулла Раҳматуллаев шундай ёзди: «V—VI асрларга доир Хитой соллонамларида Кан (Самарканд) вилояти ва ундан шарқроқдаги тоғларда олтин конлари борлиги таъкидланадики, бу Зармитан, Қорақўтон каби конларга ишоради. Мазкур конлар хусусидаги маълумот X—XI аср араб ва эрон олимлари Абу Исҳоқ Истаҳрий ва Ҳамдуллоҳ Қазвиний асарларида ҳам учрайди». («Фан ва турмуш», 1989 йил, 4-сон).

Аммо асрлар бўйида соқинлик ҳукм сурган бу тоғ этаклари асримизнинг 60-йиллари бошидагина ларзага келди. Аниқроғи, академик Иброҳим Хамробоевнинг ташаббуси билан бу ерда портлатиш ва казиш ишлари бошлаб юборилди.

Бу ишлар бошлаб юборилгунга қадар тоғ этакларида ўнлаб катта-кичик қишлоқларда яшовчи аҳоли асосан чорвачилик билан машғул эди, шу бондан ҳам бу жойларда ишчи кучи кўпу иш топиш амри маҳол эди. Юзларча хонадонлар тирикчилик ўтказиши қийинлигидан Жиззах, Сирдарё томонларга кўчиб кетишга мажбур бўлишарди. Кўп ҳолларда куч-ғайратга тўлган ёшлар бекор юришарди. Уларнинг айримлари ўз юргларида саноат корхонаси иш бошлаганидан бошлари кўкка етиб, Зармитан қонида ишлаш ниятида ўз қишлоқларига қайтиб келишди.

Бирок, қисқа муддат ичида кўпчилигининг ҳафсаласи пир бўлди. Чунки қонга унча кўп ишчи керак эмас экан. Устига устак маҳаллий аҳоли малакаси деб топилиб, етакчи кадрлар ва мутахассислар ҳамда асосий нуқталарда ишловчилар четдан олиб келинди.

Шундай қилиб, бир томонда иш бошланиб кетди, иккинчи томонда эса ташвиш ва муаммо пайдо бўла бошлади. Дастлабки вазифа қон қурилишини ниҳосига етказиш ва уни фойдаланишга топшириш эди. Лекин иш кўнглидагидек юришмади. Сабаби: казиб олинган руда машиналарда Каттақўрғонга етказилиб, у ердан Арманистонга — қайта ишлаш фабрикасига жўнатилади. Салкам етти йил мобайнида шу йўсунда иш юритилди. Кейин, аниқроғи 1980 йилда Маржонбулоқ олтин фабрикаси ишга туширилдию тартиб ўзгарди. Энди кир ва адириклар орасидан 83 километрлик йўл очилиб, руда юкланган машиналар Маржонбулоққа қатнай бошлади.

Бирок, «Союззолото» ва «Ўзбек-олтин» бирлашмалари чиқарган буйруқ ишнинг белига тегибди. Бу буйруққа биноан Зармитан Маржонбулоқ қониға кўшиб юборилди ва аста-секинлик билан қарам участкага айланди қолди. Негаки, фабрика яқинида жойлашган Маржонбулоқ қони раҳбарияти

«Ўзбек-олтин»нинг хомийлиги остида тизгинни қўлга киритди. Бу моддий-техника таъминоти чоғида айниқса билиниб қолди. Зармитан қурилаётган, лекин шу билан биргаликда хомашёнинг асосий қисмини бераётган қон бўлишга қарамай иккинчи даражали ҳисобланди.

Ниҳоят, шу йилнинг бошида қурилиш ишлари тугалланди. Қонда иш ижара пудрати асосида юритила бошланди.

Лекин, минг афсуски, бу билан муаммолар барҳам топмади. Чунки, «Кизилкум» артелида юздан зиёд ишчи бор. Ажабланишли томони шундаки, бу ерда ишчи кучи ошиб-тошиб ётганига қарамай, артель аъзолари сафида маҳаллий аҳолидан бирор киши йўқ. Хаммаси четдан, аниқроғи Россиядан жалб қилинган ишчи-хизматчилар.

— Виз бу артелга муҳтож эмасми,— дейди қоннинг бош икисодчиси Хасан Муродов.— Узимизда ишчи кучи жуда кўп. Артелга кетаётган маблаг иккисодий аҳволимизни тобора оғирлаштиряпти. Ахир артель ишчиларига ҳар ойда 19 минг 780 сўм, бир йилда 300 минг сўм тўлаяпмиз. Агар бу ишни маҳаллий аҳолидан жалб қилинган ишчилар бажарганида эди, харажат бир мунча озаарди. Қолаверса, кўплаб шу атрофдаги қишлоқлар аҳолиси иш билан таъминланарди.

«Ўзбек-олтин» ишлаб чиқариш бирлашмасининг айрим раҳбарларининг фикрига кўра, маҳаллий аҳолида малака етишмас эмши, бу оғир ишга ҳамма ҳам чидайвермасмиш. Фикр-мулоҳазаларининг саёлигини қаран!

Ахир барибир артель ишининг бир қисмини зармитанликларнинг ўзлари бажаришяпти-ку! Портлатиш материаллари билан ҳам шу қон таъминляпти-ку!. Лекин саволларингиз жавобсиз қолаверади.

Зармитан қонида казиш ишлари бошланганига мана салкам 20 йил бўляпти. Шу муддат ичида наҳотки, Зармитан атрофидаги қишлоқлардан малака ошириш учун ўқишга талабгор 50—60 қошқ азамат топилмаган бўлса. Бизнингча, четдан ишчи келтириш — авваламбор, узокни кўра олмасликдан бошқа нарса эмас, иккинчидан, маҳаллий аҳолини қаматиш-ку! Ахир, қачонгача ўзбек ишчиси ношуд саналади? Қачонгача унга иш ўргатилади? Наҳотки, «чаласавод»ларни ўқитиш ҳеч қимнинг ҳаёлига келмася?!

Ота-боболаримиз олтини бор юрт обод бўлади, деб айтишган. Хўш, Зармитандан ташиб кетилаётган олтинлар эвазига бу ерда нималар барпо қилинапти? Халқ-чи? У нимага эришяпти? Шу ўринда олтин эгалари ўз бойликларининг давлат томонидан қанчага баҳоланаётганини билдиларми, деган ҳақли савол ҳам туғилади. Гапнинг пўстқалласи-

ни айтадиган бўлсак, ҳеч қим билмайди. Балки қимматдир, балки, сув текиндр. Хар ҳолда шу пайтгача на зармитанликлар, на маржонбулоқликлар бу ерда ишлаб ёлчидилар.

Булар масаланинг бир томони. Иккинчи томони шундан иборатки, мана тўққиз йилдан бери Зармитандан казиб олинаётган руда 83 километрга — Маржонбулоқдаги фабрикага ташляпти. Бу трассада ҳар куни 45—50 та юк машинаси бўзининг моқисидай зув қатнайди. Машиналар тўртта автокорхонага қарашли, ҳайдовчилар қишда йўлнинг сирпанчиқлигидан, хавфлигидан, ёзда эса толиқтирувчи иссиқдан шикоят қилишади, ойлаб уйлариға боролмасликларидан нолишади. Гап шундаки, ҳайдовчилар бу ерга ҳар кварталда бир ойдан қомандировка қилинади.

Энг ёмони — транспорт харажатининг ҳаддан зиёдлигидир. Бир кунлик харажат — 6713 сўмини, бир ойлги — 147 минг 694 сўмини, бир йиллиги эса 1 миллион 772 минг 328 сўмини ташкил қилади. Бу аҳвол тўққиз йилдан бери давом этаётганини ўйласак, жуда катта маблаг — тахминан 16 миллион сўмдан ошқ пул сарфланганига амин бўламиз. Бу миллионларни сақлаб қолишининг, тежашнинг иложи бормиди? Ҳа, бор эди.

— Зармитан — Маржонбулоқ муаммоларининг асоси ҳам шу,— дейди Маржонбулоқ қонининг геологи Қодиржон Раҳмонов.— Бу, албатта, ишлаб топилаётган фойдага ўз таъсирини кўрсатапти. Конлар очилаётганида айрим катталарнинг гапи билан рудани қайта ишловчи фабрика Маржонбулоқда қурилган. Бу — нотўғри! Негаки, геологлар топган қазилма бойлиги Зармитанда кўп. Агар фабрика Зармитанда қурилганда эди, ана шу миллионлар беҳуда совурилмасди. Яна бир жиҳати: руда миқдори ҳам, сифати ҳам, ҳатто атрофдаги аҳоли сони ҳам Зармитанда Маржонбулоқдагидан бир неча баравар кўп. Зармитан атрофидаги Майинтепа, Юқорисарой, Бойтўп, Булоқ, Қувқалла, Қўрғон, Беголи каби қишлоқлар марказдан жуда четда жойлашган. Агар бу ерда саноат ривожланса, назардан қолган қишлоқларда ҳам янгича ҳаёт бошланарди.

Шу йил 15 июль куни «Ўзбек-олтин» ишлаб чиқариш бирлашмасида демократик йўл билан директор сайлови бўлиб ўтди. Жумҳуриятимизнинг тоғ саноатидан яхшигина хабардор бўлган, меҳнат фаолиятини шу соҳага бағишлаган Хасан Эгамбердиев энг кўп овоз олиб, бирлашманинги янги директор лавозимига муносиб деб топилди... Орадан тўрт кун ўтгач эса Зармитан кончилари иш ташлаганликларини эълон қилишди.

— Зармитанликларнинг талаби тўғри,— дейди Х. Эгамбер-

диев.— Улар беш ойдан бери иш ҳақи олишмаган. Бирлашма раҳбарлари ва мутахассислари билан у ерга бориб аҳволини ўргандик. Уч кун ичида масалани ҳал қилдик. Хозир аҳвол изга тушди, иш яхши кетаяпти. Кончилар зарур бўлганда ҳатто шаба кунни ҳам ишлаб беришяпти. Йигилиб қолган муаммолар ҳақида гапирадиган бўлсак, улар жуда кўп. Босиқлик билан иш юришди даркор. Шу пайтгача бирлашма раҳбарлари маҳаллий миллат вақилларидан тоғ саноати кадрлари тайёрлаш ишига панжа орасидан қараб келишган. Виз бу аҳволни ўнглашга астойдил қиришамиз.

Хизмат тақозоси билан Зармитанга биринчи марта борганимда Валижон исми бир йигит билан танидим. У яқинда уйланган, ўрта махсус маълумотга эга. Бемалол техникани бошқариши мумкин. Бирок Зармитанда ҳам, ўз қишлоғида ҳам унга лойиқ иш топиляпти.

— Хайронман,— деди у.— Нана киларимни билмайман. Қанака иш бўлса ҳам бажаравардим. Бекорчилик жонимга теғди. Мен-ку майли-я, бошқа ўнлаб олий маълумотлилар ҳам иш йўқлигидан гоҳ у ерда, гоҳ бу ерда тўғри келган ишни қиляптилар.

Орадан бир йил ўтиб мен Валижонни Сирдарё вилояти лнг Арнасой районидаги Тимошенко номли совхозда тасодифан учратиб қолдим. Хол-аҳвол сўраганим:

— Э-э,— деди қўл силтаб у,— бўлмади. Ўз қишлоғимда иш топилмади. Мана, чўлга келиб деҳқончилик қиляпман. Пахта ўстириш учун шунча илмнинг кераги ҳам йўқ экан...

Саидазим МАРДИЕВ

— Қани сеҳргар бўлсангиз, шляпангиздан бир кило шакар чиқариб беринг-чи!
И. Жиянов чизган расм

ЭКИНЗОР ЭТАГИДАГИ КЎЛАНКА

Айни ёз. Нозим аканинг шийпонини ёнидаги улкан террак соясига ўтирибмиз. Илгарилари бу шийпонинг гир атрофида гўж-гўж гўза ўсарди. Унинг баргини тўқдириш кезларида аллақандай кимёвий доздорларнинг ҳади димофингизга гупиллаб урилиб, дилингни хира қиларди. Энди эса шийпонинг чор атрофида ёнғоқ, шафтоли, ўрик дарахтлари қад ростлаб, ҳосилга кирган. Сал наридаги тоқлар сўриларга войиш қилиб кўтарилган. Кўлларига сават, челақ тутган бир тўп тенгдош, хушбичим қизлар дарахтларнинг новдаларини бирмабир эгиб, мева териларди.

— Нозим ака, аввалги пахта майдонларингизни мевазорга айлантириб юборибсиз-а,— дея бригада бошлигини гапга тортди.

— Шундай қилмасак бўлмайди-да, ука. Пахтанинг оқибати касофат бўлиб чиқди-ку, ахир,— деди Нозим ака қандайдир ички куюниш билан.

— Нега ундай дейсиз? Пахтадаги хизматларингиз учун кўш-кўш орденлар олган бўлсангиз...

— Тўғри айтасиз. Пахтачиликда бир йил эмас, ўн йил эмас, роппаросса ўттиз етти йил меҳнат қилдим. Пахта — фахримиз, обрўйимиз, деб кеча-кундуз тиним билмадик,— деди у салмоқлаб гапда давом этаркан.— Ҳатто пахта учун ўзимизни ўтга, сувга уриб ишлаб битта... оёқдан ҳам ажралганман.

Нозим ака ясама оёғига кўз қири билан ишора қилганча маънос тортди. Афтидан, ҳозир унинг хаёлидан фалокат юз берган лаҳзалар ўтарди. Эҳтимол, ўша кунни бир парча ердаги авжи паст гўзани деб районга мотоциклда бормаганида, бу бахтсизлик юз бермас эди. Унга «Узсельхозтехника» омборидагилар: «Азотли ўғитнинг теги кўришиб қолди. Тезроқ изингизга қайтиб, машина олиб келмасангиз, қуруқ қоласиз», дейишди. Уша заҳоти у мотоциклга ўтирдию куюндай учиб, колхозга кириб борди. Ногаҳонда правление биноси ёнидаги чорраҳада аравали тракторга дуч келди. Аксига олиб шу топда ён кўчадан юқори тезликда «бензовоз» ҳам чиқиб қолди. У шошиб ўзини йўқотиб қўйди ва қай бирига бориб урилганини ҳам билмади. Хушига келиб қараса, мотоцикл ағдарилган, оёғи унинг тагида, чангага беланиб ётибди...

Эҳ-хе, ўшанда ҳазилакам изтироб чекдим. Район касалхонасида узоқ вақт ётиб қолди. Жароҳатининг қорасонга (гангрена)га айланиш хавфи туғилган, жарроҳлар унинг оёғини тиззасининг пастроғидан кесишга мажбур бўлдилар. Ундан кейинги азобни айтмаймиз.

Ака-укаларнинг кўмағида Тошкентга бориб, ясама оёқ ясаттириб қайтди. Омонат оёққа аста-секин ўрганган, яна дала бошига борди,

бригадир сифатида қайтадан пахта ташвишига шерик бўлди.

— Янглишмасам, саксон тўртинчи йилнинг кузи эди ўшанда,— Нозим ака хомуш ҳолда ўз ҳикоясини давом эттирди.— Бир вақтнинг ўзида Китоб ва Шахрисабз районларининг колхозлари ва совхозларидан, кўзбўямачилик қилдиларинг, деб бир юз эллик раҳбарни қамашди. Уша кунлари ҳаммаёқ гага-ғовур бўлиб кетди. Милиция, суд, прокуратура ходимлари уйма-уй, хонадонма-хонадон юришиб, уларнинг уйлари тинтув қилишди. Биргина бизнинг Свердлов номидаги ихчамгина колхоздан ҳам тўрт-беш кишини қамоққа олишди. Раисимиз Хуррамовнинг хўжаликни бошқараётганига ҳали икки йил ҳам тўлиб-тўлмаган эди. Кассирни ҳам, агрономни ҳам, бухгалтерни ҳам унинг билан бирга олиб кетишди. Қишлоқлар, худди ўттиз еттинчи йилдагидек, етимга ўхшаб қолди. Бизлар гарчи йил бўйи пахтанинг ичида юрсак ҳам ҳеч нарсага тушунмасдик. Очиғини айтганда, бригадир учун, агроном учун, қолаверса, раис учун пахтани кўшиб ёзишга мутлақо зарурият йўқ эди. Бундай топшириқ райондан, об-ластан ва ундан юқориқоқдан бериларди... Иттифоқо бир йил декабрь ойининг бошларида колхозимизга Ўзбекистон Марказқўмининг ўша вақтдаги иккинчи котиби Греков келиб қолди. Пахта майдонининг ҳаммаси шудгор қилинганди. Шундай бўлишига қарамасдан марказдан келган ҳалиги котиб, хўжалик бўйича яна 500 тонна пахта топширасизлар, деб колхоз раҳбарларининг оёғини бир этикка тикарди. Билмадим, бундай зўравонлик, номақбул ҳаракат нима учун керак бўлди экан?.. Узимиз гувоҳимиз, қама-қамада ҳўлу қуруқ баравар ёнди. Қанчадан-қанча айбисиз одамларга жиноятчи деган тамға босилди. Очиғини айтсам, шу фожиавий ҳолат бошқалар қатори менинг ҳам кўнглимни пахтадан совутди. Пахтани ташлаб, боғдорчилик билан шуғулланишга бел боғладим. Ахир, бобокалонларимиз, «яхшидан боғ қолар», деб бежиз айтишмаган. Мана кўриб турибсиз, шийпонинг икки томони ҳам боғ. Бир томонида дарахтлар тўлиқ мевага кирган, иккинчи томонида войишлардаги узумлар ҳам шигил-шигил, кўзни олади. Умуман айтганда, 4 гектар ерга ёнғоқ, 18 гектарга олма, шафтоли, ўрик эканмиз. 32 гектар майдонда эса тоқзор ташкил этдик. Буларнинг олди ҳосил бера бошлаганига икки йилча бўлди. Ҳар йили 10 тонналаб шафтоли, 70 гектар жойдаги сабзавот майдонидан ўрта ҳисобда 300 тонна помидор етиштириб, давлатга сотмоқдамиз. Йил якунида 30—40 минг сўм фойда ҳам келтираяпмиз. Қолган боғ ва тоқзорларимиз ҳам

ҳосил берабошлагач, биз хўжаликка уч-тўрт баравар кўп фойда келтиришимиз мумкин. Боғдорчилик бригадамизда атиги ўн саккиз киши ишлайди. Уларнинг ўртача иш ҳақи 150—170 сўмни ташкил этаяпти. Шийпонда истаган таомни, иссиқ овқатнинг ҳамма турини тайёрлаш имкониятига эгамиз. Чунки маҳсулдорнинг ҳамма тури ўзимизда етиштирилади.

— Сиз кўзбўямачилик баҳонаси билан қама-қама бошланган кезларда айбдорларга қўшилиб, айбисизлар ноҳақ қораланганлигини куюниб гапирдингиз. Тегишли адлия идоралари партия-ҳукуматимизнинг кўрсатмасига биноан оқни оққа, қорани қорига ажратишаяпти. Кўпгина бегуноҳ одамлар қамолардан чиқариб юборилди,— дедик ҳозирги вазиятга аниқлик киритиш мақсадида.

— Ҳа, шундай бўлаётганга ўхшайди. Яқинда республика газета-

ларидан бирида ўқиб қолдим. Ўзбекистон Марказқўмининг маҳсул йиғилишида ҳам пахтачилик билан боғлиқ тергов-судлов ишларини тезлаштириб, бегуноҳларни озод қилиш ҳақида гап бўлипти. Бу — яхши иш. Эзилган, қадди буқилган пахтакор деҳқонга мадад керакда,— деди Нозим ака сал чехраси ёришиб.

Пахта ўрнида боғ экиб, ҳамқишлоқлари оғзига ширин-шакар мева тутаетган жонқуяр деҳқон Нозим ака Хидиров билан хайрлашиб, сўлим шийпондан оҳиста узоқлашдик. Лекин барибир унинг турғунлик давридаги ношуд раҳбарларнинг фирромлик ишлари хусусидаги таассуфли гаплари экинзор этагидаги кўланкадек кўнглимизни гаш қилиб турарди.

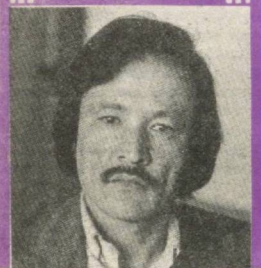
Шомурод СИДДИҚОВ

Китоб райони.

Нозим ака Хидиров бундай йигирма саккиз йил илгари эккан олди қазамча бугун шундай улкан терракка айланди. Унинг сўлим соясига бригаданинг бутун аъзолари хордиқ чиқарадилар.

Ж. Бобораҳматов сурати

ЧОРЛОВ

Сесканиб турасан ярим тун,
Шамоллар зорланиб сўроқлар сени.
«Марҳамат, Марҳамат», шивирлар секин
Деразанг ортидан муҳаббат уни.

Хаёллар қўйнига яшириб мени
Қалтираб яшайсан тунги чорловдан.
«Марҳамат, Марҳамат», севгининг уни
Емғир-ла зорланиб йўқлар тарновдан.

Ланг очиб деразанг қанотларини
Маънос термудасан тунги осмонга.
«Марҳамат, Марҳамат», севгининг уни
Юлдузлар шаклида бермас имконга.

Шамоллар, юлдузлар, гуллар — дўстларим
Ва энди сўроқлаб тинчитмас сени.
Бизни бирлаштирар бу кун, гўзалим,
Тинимсиз чорловчи севгининг уни.

ДЕҲҚОН

Шудринлар турмасдан тунги уйқудан,
Елкада кетмонга ойни қўйиб дол,
Далалар қўйнига шўнғир бир инсон,
Чала қолган тушлар, хайр! Яхши қол.
Соқоли ялтираб тонги нурларда
Ижодин бошлайди заҳматкаш одам.
Соқолмас, бу энди йиллар қўйнида
Иятида унган пахтадир у ҳам.

УЙҒОНИШ

Тўлғонди ер, оғир тўлғонди,
Бўлиқ тупроқ бағрини ёриб,
Нозик-яшил майса уйғонди.
Тўлғонди ер, енгил тўлғонди,
Новдаларнинг учиди қулиб,
Баҳор уйғонди.

БАҲОР

Тун бўйи тўлғониб чиқди даралар,
Тонгда топиб олди болалар

Бойчечак.

Болалар барибир бола-да,
Тарқалиб кетдилар далага.
Фақатгина бир қиз қолди,
Айғоқчи шамоллар унсиз қолди,
Воқиф бўлайлик деб бир сирдан.
Узоқ турди қиз эгилиб
Ва қўзлари ёниб, бирдан
Бойчечакни ўпиб олди.
Муҳаббатнинг кўзи йўқ,
Муҳаббатнинг сўзи йўқ,
Сирсиз қолди шамоллар,
Ишқсиз қолди ёмонлар.
О, бунча бахтлисан, Бойчечак!

* * *

Соғиндингми мени, қалдирғоч,
Кел, кира қол чаппар урмасдан.
Қани, бир-бир сирларингни оч,
Қай юртлардан келдинг, толмасдан?
Одамлари бахтиёрмикан,
Мусафмоми у юрт осмони?
Кўзларингда гамми, аламини,
Соғиндингми Ўзбекистонни?
Бу ўлкага келган бир бора
Кетолмасдан қолар боғланиб.
Ҳатто қуёш тонг ва шом аро
Келиб кетар кўкси доғланиб.

КУЗ

(МАНЗАРА)

Шамол куйлар,
Хазон ўйнар,
Иўлкалар узра.
Элас-элас чалиниб кўзга
Зарғалдоқ ранг — энг сўнги барглар
Шоҳ учиди нафис қалтирар.
Иўл четида ғоз юриш қилиб,
Гердаяди қари қарғалар.

Туроб НИЕЗОВ

ТУПРОҚ ЙУЛЛАР

Укам Икромга

Товонимни куйдирар чўғдай,
Тупроқ йўлга сингиган нурлар.
Олов сочар қуёш тўхтамай,
Пешонамдан қуйилар терлар...

Уйғонаман — кўзларимда нам,
Болалигим кирибди тушга.
Юргим келар менинг жуда ҳам
Ялангоёқ бўлиб қоқ тушда...

Энди булар туюлар орзу,
Шаҳардаман — йўллар
равондир...
Тупроқ йўллар чорлайди бизни,
Кимларгадир шаҳар армондир.

ХУН

Ғам ўлдиролмади, ўлдирди уни —
Жаҳолат илidan тўқилган арқон.
Кўп ўтмасдан тутди шоирнинг хуни,
Қаттиқ силканишдан Балх бўлди вайрон.

Ҳақиқат кўринди бор бўйи билан,
Минг бор таваб қилди жоҳил оломон...
Буюк инсонларга ким зулм қилган —
Мисли сотқинлардай топмаган омон.

СЎЗ

Сўз — гўё машина, ҳайдовчи ўзинг,
Хоҳлаган томонга бура олсан.
Салгина шамғалат бўлса қалб — кўзинг,
Бирон бир юракка уриб олсан.

* * *

Баъзиларга берма эътибор,
Майли, улар ғийбат қилса ҳам.
Бу дунёда оғзи бўшлар бор:
Тутолмагай тилини маҳкам.

Қувнаб яша, очилиб яша,
Тўкиб ташла дилингда не бор.
Тоғлардаги арчадай яшнаб,
Юракларга келтиргил баҳор.

Мен биламан — сен тоза гулсан,
Ғуборлардан холи, бегона.
Сен булбулсан — агар куйласанг,
Девона — соғ, соғлар — девона.

Бир кун келар — ҳамма билади
Ғийбатларнинг хатолигини.
Бош эгишиб таъзим қилади,
Англашади танхалигинини.

ЖАР БЎЙИДАГИ БОЛАЛАР

(Ўтмиш қўшиқлари туркумидан)

Еғий босган йиловида
улоқ чопар болалар.
Ул даланинг овлоғида
кесиб ўтган эди жар.
Душман қаҳри каби жарнинг
қаъри чуқур-беаёв.
Ев макри ул — ёндошгани
наҳрига тортар асов.
(Юрагимда тўлиб турган
элга қарасам агар,
Жар бўйида ярми юрган,
ярми қулаётганлар).
Кимки гар ватансиздир
одамдай яшолмас у.
Ўлимни енгган хисдир,
ватан деган хур туйғу.
Темур отлиғ бўз ўғлон
жарга ҳайдар отини.
Отмас, халкин бўзлаган
шижоат, фарёдини.
Эркин бўлган кадр каби
қўкка баландлади от.
У эркинми ё хур қалбим,
уни кутқардинг, ҳаёт.
Темур чорлар нарги ёқдан
дўст, ёр-жўраларини:
— От қўксига тираб ҳайданг,
ҳайданг тираб ханжарни.
Агар жарга кулар бўлса,
ханжар ботиб ўлғай у.
Ўз умрини саклар бўлса,
сизга ҳам жон бўлғай у.
Ев қўлида ўлмоқдан,
говда ўлган яхшироқ.
Бирок, ҳайданг, қўллайдиган
турибди қўкда илоҳ.

* * *
Фаним сенга ўк отар,
Ўк-қалкони йўк, ўғлим.
Ўқлар қўксингга ботар,
Қонайди менинг кўнглим.

Фаним сенга отар ўк,
Ўк ахтариб илҳақман.
Қутулмоққа йўли йўк...
Лекин мен ботир халқман.

* * *
Тирикликда йўк малҳам.
Сен — само йўкотган ох.
Ўзингга ишончинг ҳам
Ўзингга бўлмас паноҳ.

Қисмат ихтиёринг олар
Совуради елларга.
Жавоб излаб зоринг қолар:
«— Яшайманми эртага?»

ШУБҲА

Ох, дунё, ҳайдарсан мени қаёққа?
Гўё бари тугаб, бари қолмоқда.
Ўлаётиб ҳеч ким мендай йиғлолмас,
Йўқликка кетолмай, мендай йўқолмас.
Эрким, дил эҳсоним учарди баланд
Ҳеч ким ул самони этмаганди банд.
Юз йиллик заққумдан силқкан мўмиё
Ўзим-ку, эй дунё, дардингга даво.
Суюб-у суяниб жоним интилган
Ўлдирмоқ бўларсан. Е қотилмисан?
Бу шўрлик ҳаётни севган лаҳзамда,
Нечун кўркинчли хавф кезар теппамда?

ЭНГ БЎЙЧАН

Габриел Монжәне — сайёрамиздаги энг бўйчан одам ҳисобланади. У Португалия пойтахти яқинидаги Пасу де Аркуш киш. оғида яшайди. Бу одамнинг бўйи 242 сантиметр бўлиб, оғирлиги 150 килограммга тенгдир. Шу қадар сўйчан, ийрик дамнинг мўтадил буй-бастга эга бўлган инсонларга назар ташлаши қийинмикин? «Ҳа, жуда қийин,— деб тан олади у журналистларга берган баёнотида.— Кўп кишилар номим Гиннеснинг рекордлар китобига кириб қолгани туфайли мени бахтиёр одам деб ўйлайдилар. Ваҳоланки, ҳаётимдаги муаммоларим

ҳар қандай одамниқидан кўпроқдир, бу ҳақда ҳеч ким ўйлаб кўрмайди».

Габриел бирор уйга кирганида хонанинг шифти унинг тик турнишга ҳалақит берганидан ҳамisha ўтиришга ёки ётишга мажбур. Бу бояқиш бўйчан одам жамоат транспортидан фойдаланишдан ҳам маҳрум. У фақатгина эрталабки пайтлар ўзи яшайдиган уй атрофида бироз айланади. «Бироз» дейишимизнинг боиси шуки, тез орада унинг бўйчанлигини томоша қиладиганлар кўпайиб кетади.

У исзис юргани учун маҳсус нафақа ҳам олмайди. У асосан ҳайр-эҳсон улашувчи ташкилотларнинг ҳиммати ҳисобига яшайди.

Ғайрат Қосимов, Александр Пак ва Олег Паклар машқ пайтида.

Тошкент таэквондочилари ўз маҳоратларини намойиш қилмоқдалар.

А. Рисқиев суратлари (ЎзТАГ)

ТИЛ, КИТОБ, САВОДХОНЛИК

Тил—оннинг, ёзув ва китоб эса ҳар иккаласининг амалий, ҳақиқий ифодаси эканлиги азалий ҳақиқатдир. Шу жиҳатдан миллий тил ва ёзув битилган китобларни шунчаки саводхонлик белгиси деб изоҳлаш, нари борса, бир ёқламалик бўлур эди: аслида уларни муайян миллатга мансуб кишилар тараққиётининг асосий шартларидан бири сифатида баҳоламоқ зарур. В. И. Лениннинг миллий масалалар доир назарий мероси, миллатлар ва тиллар тенг ҳуқуқчилигини таъминлаш юзасидан берган амалий маслаҳатлари ҳам шундай хулоса чиқаришга даъват этади.

РКП(б)нинг X, XII съездлари миллий масала юзасидан қабул қилган ленинча қарорлар туфайли жойларда миллий тилларда ўқиш-ўқитиш йўлга қўйилди. ВКП(б) Марказий Комитетининг «Бошланғич ва ўрта мактаб тўғрисида»ги 1931 йил 25 август қарорига бу ҳақда шундай дейилади: «... она тилида ўқитиш Совет Иттифоқининг маданий жиҳатдан энг қоқоқ бўлган халқларини қамраб олди ва у 70 тилда олиб борилаётган». Шу билан бирга Марказком техникуму ва олий мактаб учун фан асосларини (физика, кимё, математика, она тили, география ва б.) яхши биладиган тўла саводли кишиларни тайёрлаш масаласи қониқарсиз ҳал этилаётганлигини ўқтирди.

Ўз-ўзидан равшани, таълим-тарбия тармоғи Ватанга саводхон кишиларни етказиб бермоғи учун билимнинг барча соҳаларига оид китобларга бўлган эҳтиёжни қондириш талаб этилади.

1922 йилнинг охирида Москвада Шарқий Марказий миллий нашриёт, 1924 йилда эса СССР халқлари Марказий нашриёти — «Центриздат» тузилиб, оммавий-сиёсий, қишлоқ хўжалиги, илмий ва ўқув адабиётларини миллий тилларда чиқариш бирмунча тартибга солинди. «Центриздат» ўз нашрларини 1924 йилда 25 тилда чоп этган бўлса, 1928 йилга келиб у 51 тилда 4 миллион нусха дарслик ва ўқув қўлланмаси етказиб берди.

Миллий ўлжаларда ҳам ноширлик иши социалистик негизда қайта қурила бошлади. Масалан, Туркистон АССРнинг Миллий ишлар халқ комиссарлиги ҳузурдаги нашриёт бўлими ўзбек, тожик, қирғиз, туркман, қозоқ тилларида арақалар, рисоалар чиқаришни йўлга қўйди.

Бироқ, мичғ афсуски, «миллатлар отаси» И. В. Сталиннинг мамлакат раҳбариятидаги ўриндиги дахлсиз бўла бургани сари ленинча сўбасати унуттиш шунчалик шадқатсиз тус олаверди. Мавзу доирасида шунга айтиш қифояки, 50-йилларга келиб ўқиш-ўқитиш ишлари атиги 50 тилда олиб бориладиган бўлиб қолди, яъни йигирма йилда 20 миллат ва элат ўз фарзандларини она тилида тарбиялаш имкониятидан маҳрум бўлди. 1928—1940 йилларда алифбесини аввал лотин, сўнгра рус графикаси асосида «яратиш» оқибатида савод такрор-такрор хиралашаверган, эндиликда ҳатто «тарихига, маданиятига тиши ўтмайдиған» халқлар, жумладан Урта Осиё, Қозоғистон, Озарбойжоннинг туб жойли аҳолиси ҳам генералиссимус ва унинг гуашталарига «хоксорлик» лаънатини ёғдиroomқалар.

Миллий тилларнинг келажакига тўсқинлик, яъни уларга паст назар билан қараш, юқорига айтилганидек, 50-йилларда «оқсак чўқкига» кўтарилди. «Печать СССР за 40 лет» (Москва, 1957) китоби маълумотларида бунга аққол ишонч ҳосил қилиш мумкин. Агар 1956 йили мамлакатда босилган китоблар номи 1925

йилдаги нисбатан 171,2 фоиз кўпайган бўлса, русчадан бошқа тилларда чоп қилинганлари 162 фоиз ўсди. Соддароқ айтганда, бу тилларда адабиёт чоп этиш аҳоли сонининг ўсиш суръатларидан сезиларли даражада паст бўлди, кескин қамайди. Республикаимиз мисолида уни тағин ҳам аниқроқ тарзда изоҳлаш мумкин. Уша йили Ўзбекистон ССРда 1396 номда китоб босиб чиқарилган бўлса, бунинг 721 таси рус тилида, 675 таси ўзбекча, яъни она тилимиздаги адабиётлар русчадагидан 46 номга кам эди.

Сталинча бедодлик даври ўтиб кетганидан сўнг занг қоқишга ҳожат борми, дегувчилар ҳам топилади. Аммо шунинг унутмаслик кераки, «халқлар доҳийсининг» тутими яна узоқ йиллар ҳўқмон бўлиб қолди. Н. С. Хрущёв ва Л. И. Брежнев оғизда уни қоралаганлари ҳолда «ягона тил»нинг афзалликларини «исботлаш» мусобақасида мислсиз погоналарга кўтарилдилар. Бунинг ҳосиласи улароқ яна 11 тил мактаблардан сиқиб чиқарилиди ва 80-йилларга келиб, ўқиш-ўқитиш асосан 39 тилда олиб бориладиган бўлди. Шунга мувофиқ, ноширлик планлари ҳам «ихчамлаштирилди». Айтайлик, 1986 йили республикамизда чоп этилган китоблар, рисоаларнинг 44,5 фоизи, журналлардан ташқари) 35,6 фоизи ўзбек тилида чиқди, холос («Народное хозяйство Узбекской ССР за 70 лет Советской власти», Тошкент, 1987). Ижтимоий адолат ва миллий тенгҳуқуқлик қонунларига кўра, аксинча бўлиши — республика аҳолисининг 75 фоизи ўзбеклар эканлиги эътиборга олиниши шарт эмасмиди?

Бугунга келиб йўл қўйилган даҳшатли хатонинг (ҳам тарихий сабоқнинг) илдиэларию сабабларини ахтармоқдамиз. Адолат билан ҳўки чиқарганда, бутун айбини «юқорига» ағдириш билан ўзимизни юпатишимиз ҳам инсондан эмас, ўша «юқорининг» йўталани республикага моқоқалдиқроқ мисол қилиб етказадиган «арбоблар» кўпайиб кетган эди. Ушаларнинг саъй-ҳаракати натижасида ўзбек тилига эҳтиёж сўсайиб, русча нашрларга талаб ортаётганлиги «ҳар томонлама асослаб берилди». Чунончи, 1970—1979 йилларда мамлакатимиз бўйича рус каломиде эркин сўзлайдиғанлар (руслардан ташқари) олдннгидан 12 фоиз ортгани ҳолда Ўзбекистон ССРда бу кўрсаткич 39,9 фоизни ташкил қилди ва шу жиҳатдан биз ҳеч иккиланмай славянларга (украинлар, белоруслар) тенглашиб қолдик, яъни қўшиб ёзишлар даврининг ўша аҳоли рўйхатида ўзбекларнинг ярмидан кўли русчада бемалол гаплашиши, билим олиши, ижод қилиши мумкинлиги қайд этилди. Аммо муҳими сўнгги хулоса: кимки мансаб, мол-мулк, беш кунлик ишрат ниётида интернационализмни сохта ниқоб этиб, ўз халқининг маданияти билан ўйнашган, унинг тили, урф-одатларини қеклашга йўл очган бўлса, тарихнинг энг қора саҳифаларини эгаллади.

Муаммолар ҳали кўпчилиги, партияимизнинг демократияни қўқурлаштириш, ошқоралиқни янада кенгайтиришга қаратилган сўбасати туфайлигина улар хусусида муфассал муҳокама жамлаб чиқарилганлигининг аҳамиятини сўз билан ифодалаб бўлмайди. У она тилимизнинг имкониятлари нақадар кенглигига, буюклигига ёркин исбот ҳамдир. Лекин К. Маркс ва Ф. Энгельсдан ҳеч бўлмаса ҳаммабон 9 томни (2-китобни) ўзбекчада чиқаришга жиддий киришмаётганлиги кишини ажаблантиради.

Ижтимоий фанларни, жумладан КПСС тарихини ўрганишдаги ҳангомалар ҳозир ҳеч кимга

руст таъминланган. Масалан, кимё, чизмачилик, математика, биология фанлари дарсликлари рус мактабларида 0,6—1,5 фоиз ўқувчиларга етишмаганлиги ҳолда миллий мактабларнинг 5,3—10,7 фоизи шу хил китобларга муҳтож.

Рақамлар замиридаги ҳақиқатни билишга интилар эканмиз, республикамиздаги вазият янада чигаллигини тан олмасдан илож йўқ. Бир томондан, пахта якка зироатчилиги, иккинчи ёқдан, дарслик ва қўлланмалар етишмаслиги натижасида, нари борса, еттинчи-саққизинчи синф ҳажмида савод чиқарган ўғил-қизлар техникумлар-у, олий ўқув юрталарининг талабалари бўлаверишди. Русчани-ку қўя туринг: улар ўзи она тилисида — ўзбек адабий тилида ярим-ёрти сўзлашадилар. Оқибатда олий мактаб орқали халқ хўжаллигига етказиб берилаётган мутахассисларимиз техникум битирувчиси даражасидан, техникум ҳўжжати ни олаётган ёшларимиз эса, ҳўнар-техника билим юрти ўқувчиси савиясидан ошиб ўтолмаяптилар.

Тўғри, ўрта махсус ва олий таълим тармоғини бугуноқ тўласича миллий тилларга кўчириш керак, дея шарт қўйиб бургга аччиқ қилиб кўрпага ўт қўйишдек гап. Негаки, машинасозлик, электроника, транспорт каби қатор соҳаларда аввало шу тилларда ўқитиладиган ва ўқита оладиган домларларни тайёрлаш, аини чоғда дарсликлар-у, қўлланмаларни нашр этиш зарур. Ўзбекистон ССР халқ таълими министри ўринбосарлари М. Қорабоев ва М. Науменконинг гувоҳлик беришларича («Правда Востока» газ. 1989 йил, 7 апрель), Тошкент давлат политехника институти ўқитадиган 72 хил мутахассисликнинг ҳар қайсисини учун 4—5 номдаги асосий ҳамда 10—12 номдаги ихтисослашган дарслик, қўлланма талаб этилар экан. Муҳтасар айтганда, бу ерда барча мутахассисликларни ўзбекча ўқитишни йўлга қўймоқ учун 1008—1224 номдаги китобни шу тилга ўгириш лозим. Бироқ бу умидсизлик тўғдирмаслиги, аксинча, имкониятларни излаб кўришга ундамоғи даркор. Қаловини топсанг — қор ёнар, деб бежиз айтмаганлар-ку. Масалан, тармоқдаги ишга нафи кам тегадиган бўлинмаларни қисқартириш эвазига Халқ таълими министрлигининг ўзида лаёқатли муҳаррирлар, малакали таржимонлар гуруҳини тузиш асло қийинчилик тўғдирмайди.

Техника фанларига оид китобларни миллий тилларда кўплаб чиқаришининг ўнғайсизликлари ҳам бор, албатта. Бироқ юзлаб чизма, минглаб ҳар хил формула ва тенгламаларни ўз ичига оладиган, оддий матнли ижтимоий-сиёсий адабиётни етарли даражада чоп этишга нима халал беради? Шу ўринда яна бир тарихий ҳўжжатга назар таштайлик. Партияимиз Марказий Комитети «Нашриёт иши тўғрисида»ги қарори билан Маркс, Энгельс, Лениннинг асосий асарларини миллий тилларда нашр қилишни йўлга қўйиш керак, деб вазифа белгиланганига 58 йил тўлаятти. Хўш, ушбу банддан келиб чиқадиган ишлар қай тарзда бажарилди? В. И. Ленин тўла асарлар тўплами 55 томга жамлаб чиқарилганлигининг аҳамиятини сўз билан ифодалаб бўлмайди. У она тилимизнинг имкониятлари нақадар кенглигига, буюклигига ёркин исбот ҳамдир. Лекин К. Маркс ва Ф. Энгельсдан ҳеч бўлмаса ҳаммабон 9 томни (2-китобни) ўзбекчада чиқаришга жиддий киришмаётганлиги кишини ажаблантиради.

Ижтимоий фанларни, жумладан КПСС тарихини ўрганишдаги ҳангомалар ҳозир ҳеч кимга

сир эмас. Яхшиямки, «ВКП(б) тарихи қисқача курси» андозасида қоралаб ташланган «илмий асарлар»ни кироат қилавериш оқибатида манкуртга айланишимизга бир баҳя қолганимизда вақтли матбуот жонимизга оро кирди. Аммо тарихимиздаги «қора доғлар»ни оқартувчи янги материалларнинг деярли ҳаммаси ҳали рус тилида. Шундай экан, нашриётларимиз топшириқ кутиш тарки одатидан узил-кесил қутулишлари, Москва, Ленинграддаги ҳамкасбларидан ўрнат олишлари лозим. «Высшая школа» салкам 37 босма тобоқли — «Учат уроки истории»ни, «Лениздат» «Страницы истории»ни ва бошқаларни матбуот материаллари асосида тўплаб чиқара олди-ку.

Республикаимиз ноширлик ишида ижтимоий, иктисодий, сиёсий мавзудаги илмий ёки бадиий публицистика намуналарини китобхонларга яхлит ҳолида етказиб беришга эътибор суғ, десак ғирт ёлғон бўлади. «Ўзбекистон» нашриёти фақат ўтган йилнинг ўзида долзарб масалаларни қамраб олган бир қанча тўплам,

жумладан, «Обновление», «За социальную справедливость», «Первые шаги» каби китобларни етакчи газеталаримизнинг материаллари асосида чоп этди. Лекин сарлавҳалардан пайқаб олдингизки, улар ҳам рус тилида бўлганлиги учун китоб магазинлари жавонларида харидор пойлашга маҳкум. «Меҳнат» нашриёти 1987 йили «Уроки хлопкового поля» китобини чиқараётганида қайси тоифадаги ўқувчиларга мўлжалланганлигини билиш айниқса муҳимдир. Дарҳақиқат, у кимга аталган: пахта якказироатчилигини тугатиш йўллариини излаётган деҳқонларимизгами, қишлоқ хўжалиги ўқув юрklarининг талабаларигами ёки... шунчаки ҳисобот учунми?

Қисқаси, умумий саводхонлиқни ошириш вазифаси, биринчидан, Ўзбекистон ССР Халқ таълими министрлиги ҳамда нашриёт, матбаа ва китоб савдоси ишлари давлат комитети раҳбарларининг эҳтиёжларини қалбан тушунишларини, иккинчидан, муаллифликка лаёқатли зиёлилар ва илмий идрокка қурби

етадиган ноширларнинг мустаҳкам ҳамкорлигини тақозо этади. «Ўзбек тили» программасида бу ҳол алоҳида ақс эттирилиши, айни чоқда бошқа тиллардан ўзбекчага таржима қилувчи моддий-маънавий жиҳатдан асло камситилмаслиги, Нашриёт, матбаа ва китоб савдоси давлат комитети тасарруфида уларнинг муаммолари, режалари билан мунтазам қизиқиб борадиган бўлинма очилиши зарур. Бунда ҳаёлий ваз-қарсонларга эмас, балки реалликка асосланиш ва ўғил-қизларимиз аввало она тилига меҳр қўйсаларгина рус тилининг, билимининг, социалистик кадриятларимизнинг бебаҳолигини тушуниб етишларини унутмаслигимиз ҳам қарз, ҳам фарз.

Нарзулла АҲМЕДОВ,

Алишер Навоий номидаги СамДУ доценти,
тарих фанлари номзоди.

Абдураҳим УБАЙДУЛЛАЕВ,
СамДУ ўқитувчиси

ТРАМВАЙГА «ХУЖУМ»

Бу фавқуллода ҳодиса, хайриятки, талофатсиз кечди. Сабаби шундаки, трамвай ҳайдовчиси Лариса Лукина юзага келган вазиятда қўлланмага қатъий риоя этди.

...Уша куни Ульяновскда жала куйди, кучли момақалди роқли булутлар аро чакмоқлар ялтиллади. Лариса Лукина бошқараётган ўнинчи маршрутдаги трамвай айниқса йўловчилар билан тирбанд эди. «Винновская роша» бекатига етар-етмас Лариса «ток йўқолганини» сездди. У тезлик билан трамвайни тўхтатиб, йўловчилардан дарҳол вагонларни бўшатишни талаб қилди. Нима бўлганини билиш учун унинг ўзи ҳам трамвайдан тушди. Шу пайт у ғалати нарсани кўрди: биринчи вагон қўш гилдираги ораллигида кўзни кўр қиладиган даражада нур таралди ва темирнинг қарсиллаган овози эшитилди. Вагон худди автоген билан қирққандек бўлиниб тушди. Трамвай бир лаҳзада бамисоли учқундай портлади.

— Мен жуда қўрқиб кетдим, — деб эслайди Лариса кейинроқ...

У ўша захоти иккинчи вагонга қараб югуради.

— У ерга бориб нима қилардинг? — сўрашди сўнгра ундан.

— У ерда одамлар бор деб ўйлабман. Бахтимизга улар аллақачон тушиб улгурган эканлар...

Маълум бўлишича, трамвайга коптоксимон яшин «хужум» қилган экан. Камеб, аммо чақирилмаган ёвуз меҳмон шу тарихқа хотира қолдирди.

Беруний номидаги шарқшунослик институтининг тадқиқотчиси Жамила Йўдошева Алишер Навоий «Девони»ни ўрганмоқда.

А. Горокрик сурати (ЎЗТАГ)

КИМЁВИЙ ОФАТ ХУРУЖИ

Заҳарли кимёвий маҳсулотларнинг қишлоқ хўжалигида тобора кўплаб қўлланилаётганлиги туфайли Бразилияда бу «улкан тропик улканнинг» намчил ўрмонларидаги ноёб ҳайвонот дунёси-

нинг завоёл топиши хавфи туғилаётир.

Халокатли кимёвий маҳсулотларнинг таъсири айниқса ҳам қуруқликда, ҳам сувда яшовчи жониворлар — бақа ва қурбақаларда кўпроқ сезилмоқда. Бразилияда уларнинг тури аслида жуда ҳам бисёр: бир граммликдан тортиб уч килограммлик

бақалар ҳам бор. Улар орасида унча катта бўлмаган қушларни учиб ўтаётганида сув остидан отилиб чиқиб тутиб ейдиган бақалар ҳам учирайди. Ҳатто шундай заҳарли бақалар мавжудки, жонлини бежон қилиш учун уларнинг заҳар солиши ҳам шарт эмас. Айтилик, инсон тана-сига заҳарли нафасининг те-

гиши кифоя, шу заҳоти у одам сезмай қолади. Бинобарин, яқинда Бразилиялик олим — колибри (Америкада яшайдиган рангдор митти қушча) бўйича жаҳондаги паррандашуносларнинг етакчи мутахассисларидан бири худди шу таразда ҳалок бўлди.

ЭЪЗОЗЛИ ИНСОН

Шахло отаси Хурсанд илтимосига кўра югуриб ичкариги хонага кирди ва дуторни олиб чиқиб, отасига тутқазди. Хонада ёқимли куй, кейин эса кўшиқ таралди...

Кўшиқ Қирғиз Эсонованинг нозик туйғуларини ҳаракатга келтирди. У хомуш тортди. Бехитёр босиб ўтган йўлига хаёлан назар ташлади. Воқеалар, одамлар... Бир кувонч бағишласа, бошқаси ҳаяжонга солади ва ёки дилни ўртади, азоб беради. Шифокор учун кўриб-билган, дардига дармон қидириб келган беморнинг ҳаётдан кўз юмушидан оғир армон йўқ. Ҳозир шундай нохуш ҳолат унинг хаёлидан кечарди. Уша бахтсизнинг қиёфаси, боқишлари шундоққина Эсонованинг олдида турса-да, гаплари қулоғининг тагида жарангласа-да, исми-шарифини эслай олмасди. Унинг соғайиб кетиши учун кўп курашди. Ҳатто бир марта ўлим хавфидан қутқариб ҳам қолди. Лекин ўша одам танишлари даврасида энди йўқ...

У Самарқанд районидagi «Партия XXV съезди» совхоз-заводининг директори Раҳматилло Саидназаров эди. У бир куни поликлиникага келиб, юраги бироз безовта қилаётганини айтди. Қирғиз Эсоновна кардиограмма қилдиришни буюрди-да, олдинги чақирув бўйича қандайдир оғир беморнинг уйига жўнади. Қайтиб келиб, Саидназаровни суриштирди. У кетган эди. Касаллик варақасини олиб қараса, кардиолог «юрak инфаркти» деб ёзбди. Қирғиз Эсонованинг ороми бузилди, безовталанди.

— Узини оғохлантирдингларми?! — сўради ҳамширадан.

— Йўқ...

Қирғиз Эсоновна ташқарига шошилди. Уни бемор кўришга элган машина поликлиника ҳовлисида турарди. Қоровул хонасида ўтирган шофёрни чақириб, машинага чиқди-да:

— Укажон, тез ҳайдан! — деди.

— Қаёққа, Қирғиз ола!

— Адас қишлоғига.

— Эҳ-ҳе-е! Иш куни тугаяпти-ку!

— Тугаса нима қиламиз? Бормасак бўлмайди. Ҳайдасангиз-чи!

— Ҳеч тиним билмайсиз-да, — дея ҳайдовчи оғриниб машинани юргизди.

Қирғиз Эсонованинг эса бутун йй-хаёли қимирламасдан ётиши шарт бўлатуриб, бемалол юрган беморда эди. «Ҳали уйига эсон-омон етиб бордим-йўқми?.. Шошилиш керак, шошилиш керак!» деб ўйларди у. Ниҳоят Адагас етиб бориб, беморнинг уйини топшиди. Уйини топишди-ю, унинг ўзини топишолмади. Тўйга кетганлигини айтишди.

— Тўйга?! — деди Қирғиз Эсоновна хавотирланиб.

Кўнглидан жуда хунук фикрлар ўтган бўлса-да, уйдагиларга ҳеч нарса демасдан, тўйхона қаерда эканини аниқлаб, яна машинага чиқди. Қовоғи осилган ҳайдовчинни яна кистади. У Қирғиз Эсоновнага бир ўқрайиб қаради-да, йўлга тушди.

Тўйхонага етиб бориб, директорни чақириб чиқишларини илтимос қилди.

— Э-э, сизни қандай шамол учирди? — деди ичкаридан жилмайиб чиққан бемор. — Қани, марҳамат.

Қирғиз Эсоновна уэр сўраб, уни олиб кетиш учун келганлигини, қайта кардиограмма қилиш лозимлигини айтди.

— Тўйни ташлаб кетсам, яхши бўлмайди-да, дўхтир. Буёғини ўзингиз тушунасиз, элчилик.

Қирғиз Эсоновна уни алдаб-судлаб кўндирди. Машинага ўтқазиб, вилоят кардиология шифохонасига олиб борди. Кардиограмма қилувчилар ишларини тамомлаб энди кетмоқчи бўлиб туришган экан.

— Бугун кеч бўлди. Эртага келсинлар, — дейишди.

— Эртагача қолдириш мумкин бўлганида ҳозир келмасдик, — деди Қирғиз Эсоновна. — Ҳозир қилиш шарт!..

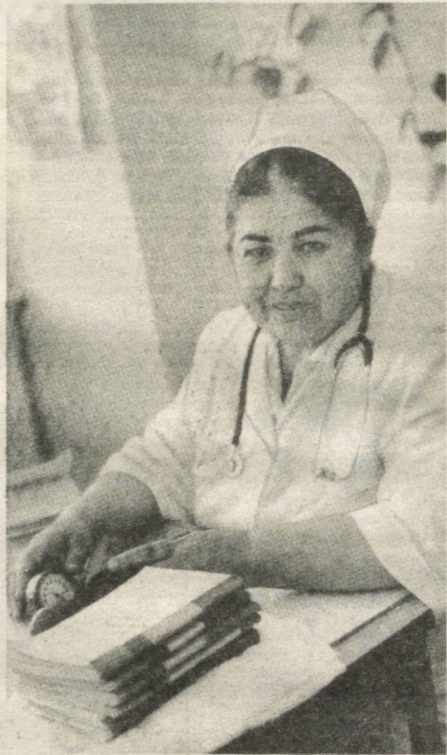
Хуллас, Қирғиз Эсонованинг қистови билан беморни махсус хонага олиб киришди, тегишли механизмлар ишлатилди.

— Юракнинг ҳолати яхши эмас, — деди кардиограммани кўздан кечирган врач маънос тортди.

Беморнинг бирдан кайфияти бузилди. У кўзларини жовдиратиб Қирғиз Эсоновнага қаради. Қирғиз Эсоновна беморга тасалли берди ва уни шифохонада ётишга кўндирди. Узи эса уйига қайтар экан, миясида юз хил ўй-хаёл чарх уради...

Бир сўз билан одамнинг дилини тилка-пора қилиш ёхуд бир сўз билан унинг елкасидан оғир кун олиб ташлаш, дардини енгиллаштириш мумкин. Қирғиз Эсоновна беморлар билан мулоқот чоғида ана шу мулоҳазага қатъий амал қилади, дардмандлар билан тез тил топади. Уларга дастлаб руҳий кайфият бағишлайди. У хизмат кўрсатадиган жойда бир минг беш нафар киши яшайди. Қарийб юз нафари жумҳурият аҳамиятидаги шахсий пенсионер. Қирғиз Эсоновна аввал-вакит билан йўқлаб туради. Айниқса, фарзандларимиз соғлиғини муттасил назорат қилиб боради. У самимий, дилкаш, меҳрибон инсон. Ҳар бир шифокор унга ўхшашини, ўзида ундаги фазилатларни мужассамлаштиришини истар эдим...» Бу фикрларни Қирғиз Эсоновнага биркитилган 4-ўчастқада яшовчи Л. Мансурова «Истак ва мулоҳазалар» дафтарига ёзиб қолдирган. «Умрим давомида кўп шифокорларни кўрганман, — деб ёзади мулоҳазалар дафтарига Улуғ Ватан уруши инвалиди, истеъфодаги биринчи ранг капитани Михаил Байсак. — Лекин Қирғиз Эсоновна бошқача. У ҳар гал вазиятимни енгиллаштиришга, фронтдан қолган «мерос» ту-

«Кўли ҳам эм, сўзи ҳам эм шифокорлар ҳақида гап очилса, дарров Қирғиз Эсоновани эсламан. У оиламиз аъзолари учун эъозли инсон. Ўз устасидаги бошқа кишилар қатори бизни ҳам вақти-вакит билан йўқлаб туради. Айниқса, фарзандларимиз соғлиғини муттасил назорат қилиб боради. У самимий, дилкаш, меҳрибон инсон. Ҳар бир шифокор унга ўхшашини, ўзида ундаги фазилатларни мужассамлаштиришини истар эдим...» Бу фикрларни Қирғиз Эсоновнага биркитилган 4-ўчастқада яшовчи Л. Мансурова «Истак ва мулоҳазалар» дафтарига ёзиб қолдирган. «Умрим давомида кўп шифокорларни кўрганман, — деб ёзади мулоҳазалар дафтарига Улуғ Ватан уруши инвалиди, истеъфодаги биринчи ранг капитани Михаил Байсак. — Лекин Қирғиз Эсоновна бошқача. У ҳар гал вазиятимни енгиллаштиришга, фронтдан қолган «мерос» ту-

Шифокор Қирғизхон Эсонова.

А. Харитонов сурати

файли чекаётган азобларини камайтиришга ҳаракат қилади. Сизни менга тақдирнинг ўзи рўбарў этди. Ахир, узоқ йиллар қийнаб келган дардларимни тўғри аниқлабгина қолмай, мени улардан халос қилдингиз. Бу яхшиликларингизни ҳеч ҳам унутолмайман».

Ундан жумҳурият аҳамиятидаги шахсий пенсионерлар Ч. Намов, С. Воҳидий, Н. А. Карабанова, А. Кемерова, Е. М. Тойб, П. К. Панин ва бошқалар жуда-жуда миннатдор.

Қирғиз Эсонованинг яна бир ажойиб фазилатларидан бири шуки, у ҳар қандай одам билан жуда тез тил топиш кетади. Ўзгалар кувончи уни қанчалик шод этса, кимнингдир гам-қайғуси шунчалик изтиробга солади. Қирғиз Эсонова ҳар бир хонадонга тамасиз истак билан киради. Бурчига содиқ шифокор сифатида дардмандга даво топиш ниятида доим елиб-югуради.

Исо АБДУРАҲМОНОВ

Самарқанд

қилинган «Зарафшонми, Зарафшонми?» сарлавҳали мақолани ўқиб, қаттиқ таъсирландим. Мақолада жуда долзарб муаммо ҳаққоний кўтариб чиқилган. Биз ҳам Зарафшон бўйида яшаймиз. Биздан 30 чақирим юқорида, яъни Ленинобод вилоятининг Панжикент райониде Зарафшон тўлиқ шаклланади. Бу жойда Зарафшонга унинг охириги ирмоғи Мағиён дарёси қўшилади. Шу дарёнинг юқори қисмида эса, Тожкистон

ССРга қарашли улкан тоғ-металлургия қомбинати жойлашган. Комбинатдан чиқадиган зарарли чиқитлар тўғридан-тўғри дарёга ташланаёпти. Ундан қуйида жойлашган қишлоқлар шу ифлос сувдан ичишга мажбур. Оқибатда қўлгина қишлоқларда, аҳоли ёлпасига сариқ касаллига чалинаёттир. Дарё сувининг ранги ҳам турли чиқитларнинг таъсирида тез-тез ўзгариб туради. Қишлоқ аҳолиси жуда кўп жойларга мурожаат қилишди. Ле-

кин ҳозирча уларнинг арзига кулоқ соладиган мард топилаёттир.

Бизнинг фикримизча, Зарафшон бўйлаб мўъгабар комиссия рейд ўтказиши, ҳақиқий аҳволи батафсил ўрганиши керак. Агар бу иш ўз вақтида ўтказилмас экан, Зарафшон ҳам Орол денгизи каби тузати бўлмас фожиамиз бўлиб қолади.

Садриддин ТУРОПОВ

Рўғут

РЕДАКЦИЯ ПОЧТАСИДАН
ДАРЕ МАДАД КУТАДИ

Мен севимли журналимиз «Гулистоннинг май ойи сониде эълон

КУЛГИ ДАРҒАЛАРИДАН БИРИ

Дадахон НУРИИ, Ойбек мукофоти лауреати

Айтишларича, чин юракдан астойдил кулган одамнинг умри бир йилга узаярмиш. Яна, дейдиларки, эл орасида шод-хуррамлик улашиб юрувчи санъаткор инсон қалбига малҳам қўювчи шифокор ҳамдир. Бу соҳада ўзимизнинг эл орасида ном қозонган ардоқли кулги даргаларимиз бор: Юсуфжон Қизикдан тортиб Раҳим Пирмухамедов, Ғани Аъзамов, Наби Раҳимовларни ким билмайди дейсиз. Эргаш Каримов, марҳум Ҳасан Йўлдошев, Ҳусан Шарипов, Хайрулла Саъдиев...

Мана шу кулги даргалари ичи-

да қўшиқчи, режиссёр, таниқли театр ва кино артисти Бахтиёр Ихтиёров алоҳида ўринни эгаллайди. Дарҳақиқат, бу ном эл оғзига тушганида «ойна жаҳон» эндигина пайдо бўлган эди...

Олтмишинчи йиллардаги бир воқеани яхши эслаймиз: айни ёз, пишиқчилик палласи эди. Намангандаги китоб дўкони сотувчиси оғзи кулоғида кириб келди:

— Оббо азаматлар-ей, артистда, артист! Ҳозир шу ердан ўтиб кетишди: олдинда Сойиб Хўжаев, ёнларида бир қоп маккажўхори сўтасини орқалаб Бахтиёр Ихтиёров кетутти! Чойхонада мак-

кажўрлик қилишармиш. Ана, оломони бошлаб кетишутти!

Дўкончининг бу гапидан сўнг ичкаридан ўн чоғли одам ҳам ўзини ташқарига урди. Ҳақиқатан бозор дарвозаси томон «оқиё» бораётган сон-саноксиз «текин томоша» ишқивозлари ичида таниқли икки санъаткор кўзга ташланар, уларнинг атрофдагиларга қараб айтаётган гаплари гур-гур кулгига сабаб бўларди.

Бир куни Бахтиёр акага ўша маккажўхори воқеасини эслатиб, қуйидаги жавобни олгандим:

— У ёғини сўрасангиз, устоз фармони шогирд учун — қонун!

Сойиб ота улгуржи савдодан кўра кўтарасини яхши кўрардилар... Бозордаги деҳқон у кишининг мухлиси экан, арзимас пулга бир қоп маккажўхорини елкамга орқалатиб юборганди... Ушанда кун бўйи ғўзапоя ёқиб, макка пиширганман. Қўрға кўмилган жўхори кабобни устоз яхши кўрардилар.

Ҳа, Бахтиёр Ихтиёров номининг эл оғзига тушишига унинг тугма истеъдоди ва оилавий муҳити катта роль ўйнади.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, ўзбек мусиқа санъатининг таниқли намояндalarидан бири Аҳмад Ихтиёров оиласи доим жумҳуриятнинг бўлғуси санъаткорлари Дони Зокиров, Иброҳим Ҳамроев, Эргаш Шукруллаев, Саид Алиевлар билан гаржум бўлар, Бахтиёр ҳам улар орасида кенжа «шогирд» сифатида тарбия толарди.

Уша пайтлар Садриддин Айний номли Бухоро музикали драма ва комедия театри «Азиз ва Санам» музикали драмасини сахналаштиришга тайёргарлик кўрар, оммавий сахнага ҳаваскорларни жалб этиш мақсадида кўрик эълон қилган эди. Ота ёшгина Бахтиёрни театрга бошлаб борди. Шу сабаб бўлди-ю, Бахтиёр театр сахнасига илк қадам қўйди. Ўн уч ёшли ҳаваскор «артист» ҳаётнинг аччиқ-чучугини тотиб кўрган, ёши бир жойга бориб қолган қария образини шундай қойилмақом қилиб ижро этдики, бу театрнинг кўп номдор санъаткорларини қойил қолдирди. Ҳатто баъзилар ҳазиллашиб: «Бу бола бизнинг номимизни яримта қиладиганга ўхшайди», дейишарди ҳам.

Орадан уч йил ўтгач «Фарҳод ва Ширин» спектаклини сахналаштиришга киришган бош режиссёр Бахтиёрга донишманд қария ролини ишониб топширди.

— Бу мен учун жиддий синов эди. Машғулотга боришдан аввал атрофимиздаги таниш-билиш қарияларнинг юриш-туришларини, ўзаро суҳбатларини зимдан кузатар, ҳатто уларга тақлид қилиб, юрган йўлимда ҳам мункиллаб қадам босардим... Бир куни чап оёғи оқсоқроқ, ҳар жумла сўзини хўрозга ўхшаб «қичқириб» гапирадиган маҳалладаги дўкон қоровули «қиёфаси»га кириб кетаётсам, икки-уч киши кўриб қолибди. Эртасига дув-дув гап бўлиб кетди. Ҳатто ўша қоровул чол дадамга арз-дод қилмоқчи бўлган, — дея эслайди Бахтиёр Ихтиёров ўзининг сахнага қўйган иккинчи қадами хусусида.

Ҳақиқатан, ўша пайтларда машҳур бўлган, халқ севиб томоша қиладиган «Фарҳод ва Ширин» спектаклининг Бухоро театрида катта муваффақият қозонишида ёш санъаткорнинг маълум даражада ҳиссаси бор эди.

— Аввалига бу роль Бахтиёр учун оғирлик қилса керак, деб чўчигандик. Лекин у сахнага чиққанида қария образини шундай берилиб ўйнадики, ҳатто уни таниёлмай қолдик. Тасаввуримизда Бахтиёр олтмиш ёшларга «қариб» қолгандай туюларди, — дея эсларди таниқли бастакор Дони Зокиров.

Бахтиёр Ихтиёров 1958 йили

(Давоми 29-бетда)

МЕХРИБОН ГИЁХЛАР

Мукамбар аянинг уйига ташриф буюрган шифокор жувон беморнинг ҳолатини текшириб кўриб, ҳайрон бўлди:

— Танангизда қанд миқдори мўтадиллашиб қолибди-ку,— деди у мамнунлик билан.— Бугунча сизга инсулиндан қилинадиган уколни тўхтатаман... Айтинг-чи, қанақа дори-дармон қабул қилдингиз? Қанд миқдорини қайси йўл билан камайтирддингиз?

— Гиёҳлардан тайёрланган ғалати бир шарбат бор экан,— деди яхши гапдан дили ёришган Мукамбар ая.— Барака топкур қизларим ўша шарбатдан келтириб беришяпти. Бир-икки ҳафтадан бери ичиб турибман. Ўзимга ҳам билинапти, жуда енгил тортиб қолдим.

— Номи нима экан?
— Янглишмасам, номи «Арфазетин».

— Э-ҳа, саккизинчи дорихона қошидаги фитобардан келтираётган бўлсаларингиз керак?

— Анигини билмайман, айланай,— деди Мукамбар ая.— Қизларим, «Ганга» магазинига яқин жойда, дейишади.

— Худди ўша — мен айтган жойда экан,— деди шифокор жувон.— Номи ўзбекчада тушунар-сизроқ. Аслида сипойроқ қилиб «Гиёҳшарбат» деб аташа ҳам бўларди... Ҳар қалай, аяжон, ўша дорихонадагилар жудаям савобли ишга кўл урганлар. Хабарим бор, у ерда жуда кўп хил касалликларни даволайдиган дори-дармонлар тайёрланаёпти. Гиёҳларда ҳикмат кўп-да... Соғайганингиз чин бўлсин, аяжон. Мен яна хабар оламан...

Тошкентда гиёҳлардан ичимлик дори-дармон тайёрлашнинг ташкилотчиси, таниқли доришунос, шаҳардаги 8-дорихонанинг мудири Эркин Назарович Жўраев шундай ҳикоя қиларди:

— Беморларни гиёҳ дорилар билан шифолаш юртимизда қадамдан маълум ва машҳурдир. Улуғ табиб, табаррук аждодимиз Абу Али ибн Сино китобларини varaқласангиз, юзлаб доривор ўтлар ва ўсимлик мевалари, барглари, илдизлари хусусида сўз юритганини кўрасиз. Аммо сўнги асрларда саноят йўли билан кимёвий дорилар тайёрлаш жуда ривожланиб кетди. Кимёвий дориларни бутунлай инкор этиб бўлмайди, унақият ҳам йўқ. Чунончи, бизнинг дорихонамизда ҳам кимёвий дорилар ҳамма жойдагидек белалок тарқатилмоқда. Аммо, битта ҳақиқат шуки, кимёвий дориларни кўп-

лаб истеъмол этиш аллергия, эшак еми, ҳар хил тошмалар, қичималар сингари асоратлар қолдиради баъзан. Ҳатто битта аъзога фойда берган дорининг бошқа бир аъзони ишдан чиқариб қўйиши ҳоллари ҳам кузатилган. Гиёҳлардан тайёрланган дориларда эса, бундай асоратлар бўлмайди.

Фитобар, яъни гиёҳшарбат ташкил этишимизнинг яна бир сабаби ва мақсади шуки, мамлакатимиз бўйича чиқарилаётган дори-дармонлар аҳоли талабининг бор-йўғи 45 фоизини қондиради. Бунга чет элдан олтин ҳисобига олиннадиган 20—22 фоиз дори-дармонни қўшганимизда ҳам, умумий талаб салкам 70 фоизга қондирилади. Шундай бўлгандан кейин ҳамюртларимиз талабини қондириш йўлида қўлимиздан келадиган ишларни қилишимиз керак эмасми? Касби-миз доришунос бўлгандан кейин халқимиз саломатлиги учун нима-лардир қилиш бизнинг ҳам бурчимиз-да.

Жумҳуриятимиз — гиёҳларга бой ўлка. Афсуски, шундай қимматбаҳо бойликдан фойдаланишга эътибор жуда кам десам ишонаверинг. 80-йилларгача доривор гиёҳларга ихтисослашган учта совхоз (Тузелда «Лесраспрохоз», Бўстонликда «Правда» газетаси 50 йиллиги», Погда Ибн Сино номидаги ҳўжалик) тузилган. Демак, доривор ўсимликлар кўпайган, ресурс ва имкониятлар катта. Бошқа жумҳуриятларда бунақа имконият йўқ. Таассуфки, улардан олиннадиган доривор гиёҳлар миқдори 100 тоннага ҳам етмайди. Бизнинг бошлаган ишимиз — гиёҳлардан шарбат тайёрлаб, беморларга, мижозларга тарқатишимизни ана шу борадаги ҳаракат деб билмоқ керак.

Қисқаси, етти ой тайёргарликдан сўнг, ўтган йили ноябрда гиёҳлардан тайёрланган шарбатларни мижозларга тарқата бошладик. Ҳозир бизда салкам 50 хил касаллик бўйича дори-дармон тайёрланиб тарқатилмоқда. Чунончи, қанд касаллиги, юрак оғриғи, қон босими, ошқозон-ичак, бод касалликлари бўйича даволанаётган мижозларимиз биздан мамнун бўлмоқдалар.

Жонкуяр доришунос Эркин Жўраевнинг меҳнат фаолияти жуда кичик ходимликдан бошланган. Дастлаб, Йўлдош Охунбоев номидаги Тошкент медицина билим юртининг доришунослик бўлимини 1956 йили битириб, Иштихондаги дорихонада дори тайёрловчи бўлиб ишлаган. Беш-олти йил даво-

мида дорихона мудирлигига ҳам кўтарилган. 1962 йили Тошкентга қайтиб, шаҳардаги 14-дорихонани бошқарган, 1964 йили жумҳурият дорихоналар бош бошқармасига бошлиқ этиб тайинланган. 1971 йили гиёҳлардан тайёрланган илмий иши бўйича фармацевтика фанлари номзоди унвонига эга бўлган, ўндан ортик монография, рисола ва маълумотномалар нашр эттирган...

Турғунлик йилларининг кўланкаси бу одамнинг фаолиятига ҳам бироз соя ташлаб ўтди. 1979 йили жумҳурият Соғлиқни сақлаш министрлигидаги айрим аҳолиларнинг ақилларига жой керак бўлгани сабабли Э. Жўраев ўз вазифасидан кетди. Бир неча йил давомида Тошкент Фармацевтика институтида проректор, Урта Осие темир йўли дорихоналар бошқармасида бошлиқ бўлиб ишлади. 1983 йилдан бошлаб худди мана шу 8-дорихонада мудирлик қилаётир. Бир нарсани таъкидлаш лозим: 1979 йилдан сўнг жумҳурият доришунослигида деярли силжиш ўз бермади. Ваҳоланки, Эркин Назаровичнинг бу соҳадаги 16 йиллик раҳбарлик фаолияти давомида жумҳуриятимизда 800 тадан кўпроқ янги дорихоналар очилган, 8 та янги дорихона оморлари қурилган, мол обороти 3 марта ошган, камомад ва ўғирлик 23 марта камайган эди...

Гиёҳшарбат (фитобар)даги «Шикоият ва таклифлар дафтари»га кўз югуртираемиз...

«Мен ўз сўзимни миннатдорчилик билдиришдан бошламоқчиман,— дея кўнглидаги гапни изҳор этади кевса педагог Раҳматулла Мухсимов.— Чунки бу шифохона-дорихона ходимлари ўзларининг ширинсухан муомалалари билан, яхши маслаҳатлари билан мижозлар кўнглини кўтаришади. Мен бу ерга февраль ойдан бери қатнаяман. Олти йилдан бери юқори кислотали ошқозон-ичак касаллиги ва холестицид касаллигига мубтало эдим. Мана энди гиёҳлардан тайёрланган бебаҳо шарбатларни ичиб даволандим ва даволанмоқдаман...»

Тошкент вилояти Оржоникидзе ноҳиясидаги Чинобод қишлоқ Советидан Жўрабой Йўлдошев шундай деб ёзади: «Мен 10—15 йилдан бери оёқ оғриғи касаллигига дучор эдим. Гапнинг очиги, кўпдан кўп шифокорларга ўзимни кўрсатиб, шифо кўрмагандим. Бир кун «Тошкент ҳақиқати» газетасида

фитобар (гиёҳшарбат) ташкил этилганини ўқиб, адрес билан келдим. Бир ярим ой давомида белгиланган шарбатдан ичиб, шу даражада тузалдимки, ҳозир сопласоғман десам бўлади. Ушбу ёзувим орқали Муҳаббатхон Мирзаевага, Шохидохон Муротовага, Севарахон Шомирзаевага, Эркинжон Жўраевга миннатдорчилик билдиришмоқчиман. Улар ҳамиша соғ-саломат, ҳаётда бахтли бўлсинлар».

«Қизим Зулхумор иккаламиз мана шу гиёҳлардан тайёрланган қайнатмадан ҳар куни бир маҳалдан ичиб, дардимизга шифо топдик,— деб хурсандчилигини баён этади Тошкент шаҳар Матлубот кўчасида турувчи Мамлакат Шокирова.— Утган мuddат ичида мен 6 кило, қизим 11 кило ориқладик. Энди ўзимизни жуда енгил ҳис этаймиз. Шундай дори-дармонларни ўйлаб тоналганларга, тайёрланганларга минг раҳмат! Уларнинг ўзлари ҳам соғ-саломат бўлсинлар».

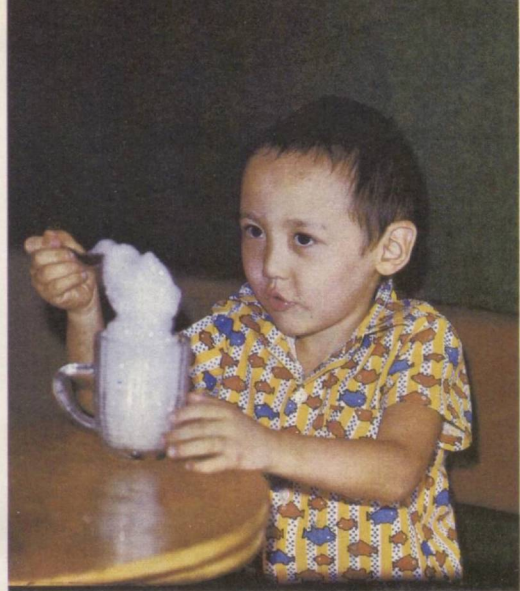
«Шикоият ва таклифлар дафтари»даги миннатдорчилик ёзувлари жўғрофиясига назар ташласангиз, Тошкент шаҳри ва унинг атрофидаги мавзелардан ташқари жумҳуриятимизнинг Фаргона, Бухоро, Қашқадарё, Сурхондарё сингари вилоятларини, шунингдек «Чимкент», «Украина» сўзларини ўқийсиз.

Олий категорияли доришунос, СССР соғлиқни сақлаш аълочиси Эркин Жўраев билан суҳбатимиз давом этади. У киши худди шу сингари гиёҳшарбат тайёрлайдиган дорихоналар кўпаяётганини, чунончи Андижон, Бухоро, Қашқадарё, Наманган вилоятларида шундай маконлар халқ саломатлиғи йўлида ишлаб турганини мамнуният билан айтиди, илжожи бўлса бу ишни ноҳиялардаги дорихоналарда ҳам ташкил этиш лозим, дейди. Сўнгра гиёҳлардан дори тайёрлаш ва тарқатишдаги муаммолардан сўзлашди.

— Агар гиёҳлардан дори-дармон тайёрлашга дурустлик қиришса, чет эллардан олтин ҳисобига олиннадиган айрим дориларни ўзимизда чиқарса бўлаверади. Масалан, макка санони олинган. Биз бир вақтлар республикада ўстирганмиз. Ваҳоланки, ҳозир макка сано-дан ишланган дориларни Ҳиндистондан, Мисрдан келтираемиз. Хўш, булардан ташқари, жумҳуриятимизда ўстириш мумкин бўлган доривор ўсимликлардан юзлаб

Гиёшарбат (фитобар) дорихонаси мудири Эркин Назарович Жўраев.
Р. Нуриimbоев ва В. Жирнов суратлари

Мааза экан...

Гиёҳлардан олинган шарбатлар беморларга шифо бермоқда.

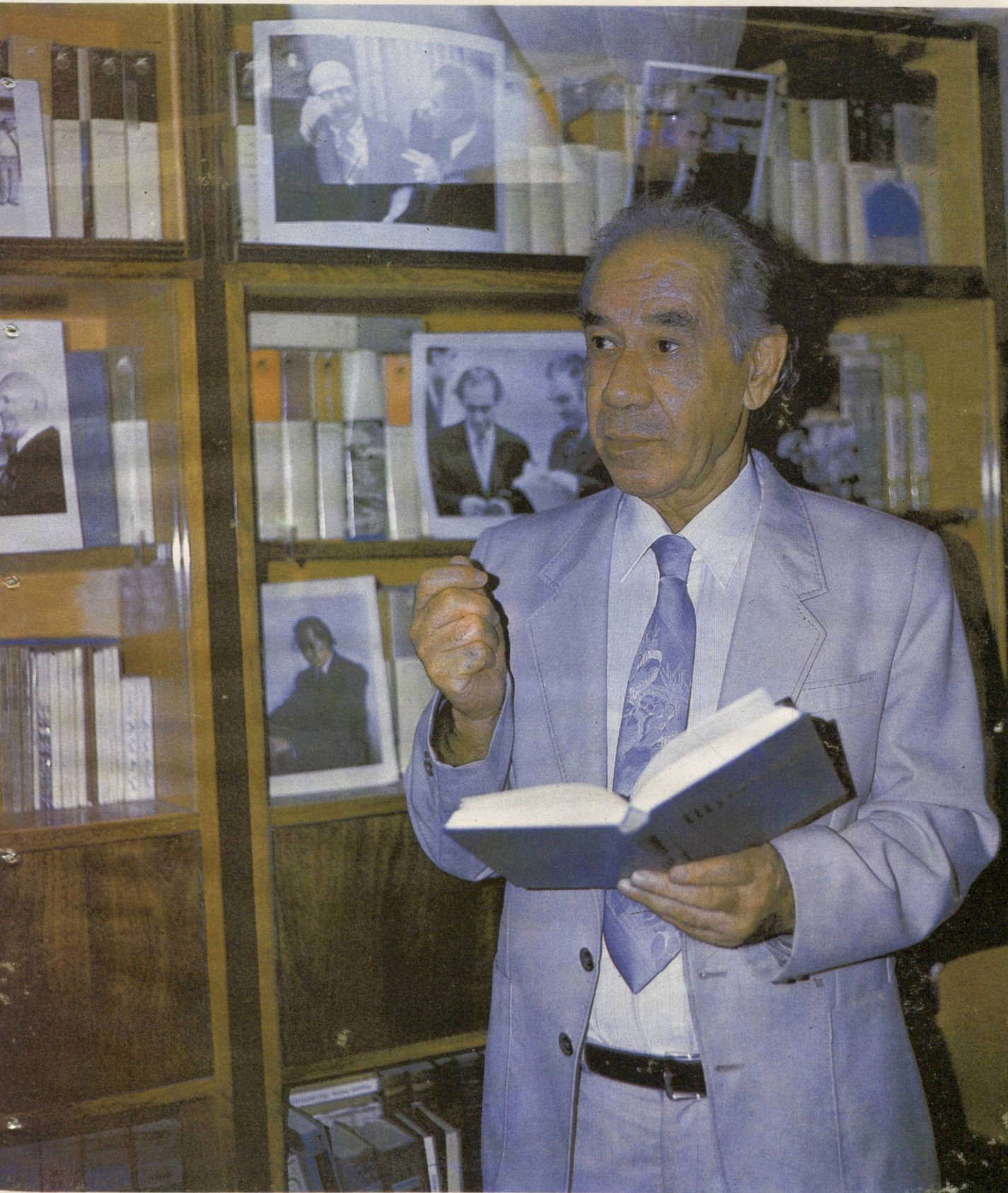

Гиёҳларбат дўқони мудираси: Мухаббат Мирзоева ўз ёрдамчиси Мухтабар Собирова билан иш устида.

Дармондори шарбатлар мана шундай гиёҳлардан олинади.

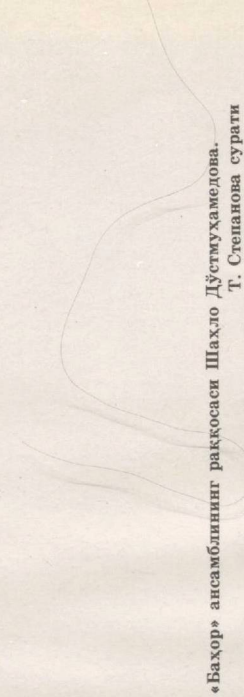
В. Жирнов суратлари

Самога боккан киз. Хайкалгарош П. Асеев ишлаган кичик хайкал.

«Баҳор» ансамблининг рақосаси Шахло Дўстмухамедова.
Т. Степанова сурати

Рассомлар Баҳодир Жалолов, Рўзи Чориев ва Тоҳир Миржалиловлар ўзаро мулоқотда.

А. Караваев суратлари

ЯХШИЛАР БОР БЎЛСИН!

Дастлаб Ҳакима Мирабдуллоева ҳақида шу йил «Гулистон» журналининг 3-сонига ўқиганман. Журналда босилган «Эзгулик» сарлавҳали мақолада унинг қулоқ-бурун ва томоқ касалликлари бўйича етук мутахассис эканлиги ёзилган эди.

Икки фарзандимнинг томоғидаги муртақ шомоллаб-ўсиб, уларга қаттиқ азоб берарди ва дам-бадам ҳарорати юқори кўтарилиб кетарди. «Гулистон» журнали сабаб бўлдию Ҳакима опа билан танишдим, оқиқ чехра, дилқаш инсон экан. У кишининг ёнига бориб ўғилларимни даволатиш ҳақида маслаҳатладим. «Олиб келинг, даволаб юборамиз», деди Ҳакима опа менинг ташвишимни ҳис этиб. Аввал катта ўғлим Валижонни, орадан бирмунча вақт ўтгач эса, кичиким Анваржонни 1-шаҳар клиник касалхонасига — Ҳакима опанинг ҳузурига слим бордим. У киши тўрт-беш кун ичида фарзандларимни ҳамирдан қил суғиргандек даволаб юборди.

Болеларимни даволатиш давомида Ҳакима опанинг ҳаёти билан, ҳусусан, оилавий шарт-шароитлари билан яқиндан танишдим. Халоскор бу шифокор Эски шаҳардаги қарийб ҳамма оналар учун энг яқин инсон экан. Кўпчилик «Ҳакима опа», деган унинг номини эъзоз билан тилга олади.

Ҳакима опа бу ҳурматга, қолаверса «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган врач» деган унвонга осонликча эришмагач. У ҳаётда ўзига-ўзи йўл очган кўпсонли матонатли аёлларимизнинг бири. Турмуш ўртоғи фронтдан қайтмаган, оғир айрилиқ кезларида ёлғизи Орифжонни опичлаб ўстирди, олий мактабда ўқитди. Ҳозир Орифжон ака шаҳардаги йирик корхоналарнинг раҳбарларидан бири. Опанинг

неваралари Нодир, Бобур, Илҳом, Аҳмаджон унинг учун катта давлат. Кейинги гал Ҳакима опа билан учрашганимизда у беҳад хурсанд эди. Невараси Нодирбек ҳарбий хизматдан қайтганди. Хурсандчилик муносабати билан ҳовлига опанинг қариндошлари, дўстлари тўпланишганди...

Бутун иш фаолияти давомида, яъни ўттиз етти йилдан бери бир жойда ишлаб, ўз коллективи ва эл орасида эътибор топиш ҳаммага ҳам насиб этвермас керак. Кўли энгил, меҳри ўткир Ҳакима опага ўхшаган фидойи шифокорларни кўриб: «Яхшилар бор бўлсин!» дея ич-ичингдан қувонгинг келади.

Машқура ТУРСУНОВА,
Тошкент политехника институти
ходимаси

ҚАРДОШЛИК ОИЛАСИДА

Бутуниттифоқ XIX партия конференцияси ва СССР халқ депутатларининг I съезди демократия ҳамда ошкораликка кенг йўл очиб берди. Жамиятимиздаги улкан бу ижобий ўзгариш В. И. Лениннинг халқлар дўстлигини мустаҳкамлаш, миллий муносабатларни такомиллаштириш бориши сиёсати андигина амалга ошаётганлигини кўрсатди. Масалан, кейинги пайтда Ўзбекистон билан қўшни Қозғистон меҳнаткашлари ўртасида ўзаро маданий алоқалар яхши йўлга қўйилаетир. Қадимдан қон-қардош, оғани бўлган икки халқ бир-бирига тилдош ва дилдошдир. Тўй-маъракаси, ғам ва шодлиги бир бўлган бу икки халқнинг дўстлик ришталари жуда қадимдан боғланган. Машҳур тарихчи Абу Бакр Муҳаммад ибн Жаъфар Наршахийнинг X асрда ёзган «Бухоро тарихи» китобида шундай сатрлар бор: «Мосаф (Зарафшон) дарёсидан сув кўп оқиб кела берди, лойқалари то Битик (Чоржўй вилоятидаги, Амударё бўйидаги бир кишлок) ва Фороб (Битикка яқин кент)гача сурилиб келиб турди. Сунгра сув (тошқин) тўхтади. Бухоро ўрнашган жой (лойқага) тўлиб, текис ерга айланди. Ҳар томондан одамлар йиғилиб, у жой обод бўлди. Одамлар Туркистон (шаҳри) томондан келар эдилар...» (Наршахий, «Бухоро тарихи», Ўзбекистон ССР

«Фан» нашриёти, Тошкент, 1965 йил, 65—66-бетлар).

Шунингдек, Тошкент, Бухоро, Самарқанд, Кеш ва Хўждан, Туркистон, Сигноқ, Соброн, Иқон ва Сайрам каби шаҳарлар ўртасида савдо ва ҳарбий ёрдам алоқалари то XIX аср охиригача давом этган. Ева қарши курашда бу икки халқ доимо бир-бирини қўллаб-қувватлаган.

Улуғ Октябрь социалистик инкилобидан кейин Ўзбекистон ва Қозғистон жумҳуриятлари ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик ва дўстлик алоқалари янги йўналишга кирди. Жуда кўплаб қозғистонлик ёшлар Тошкентда ўқиб, янги жамият хизматида бел боғладилар. Махсус қозғок тилидаги ўқув юртлари бўлса-да, Ўзбекистондаги олий ўқув юртларида кўп сонли қозғок ёшлари таълим олардилар. Чунки ўзбек тилини қозғокларнинг деярли кўпчилиги яхши билдилар. Ушанда Тошкентда «Энгбекшил қозғок», «Ленинши жос» каби газеталар ва «Чўлпон» журнали нашр этиларди. Бундан ташқари қозғок санъаткорларининг театри мавжуд эди.

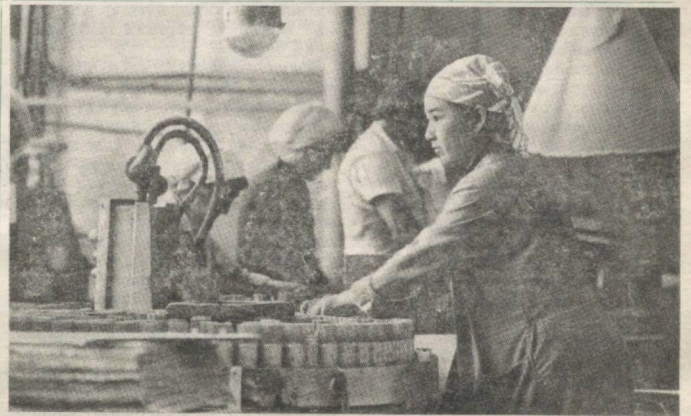
Мен асли туркистонликман. Шунинг учун икки халқ дўстлигининг кўп гувоҳи бўлганман. Икки миллат вакиллари иттифоқ бўлиб яшаган йиллардан кўнглимда ажойиб таассуротлар қолган. Маҳаллий бошқиқлар, оқсоқоллар болаларни кўшига юборишда ота-

ларча ғамхўрлик қилишарди. Ўзбекистонлик маърифатпарварлар ҳам тез-тез Туркистонга бориб туришарди. Илгари бундай бордикелдилар оdatий ҳолга айланган эди.

Лекин кейинги 40-50 йил ичида бундай алоқалар сусайиб, қарийб узилиб қолди. Биз оғиздагина байналмилалчи бўлдиғу амалда минг йиллик дўстлик пойдеворига путур етказдик. То яқингача туркистонликлар Тошкентдан берилдиган телекўрсатувларни кўриш имкониятига эга эмас эдилар. Яхшики, жамиятимиздаги инкилобий ўзгаришлар бундай ҳолларга чек қўйди. Ҳозирги кунда ўзбек ва қозғок халқлари ўртасидаги дўстлик яна қайта тикланиб, ўзаро яхши ҳамкорлик йўлга қўйилаетир. Айниқса, дўстлик ришталарини қайта тиклашда ёзувчилар катта ҳисса қўшмоқдалар.

Ўзбек ёзувчилари қозғок ҳамкасблари билан биргаликда Чимкент областининг меҳнаткашлари ҳузурига бўлдилар. Икки халқнинг байрами Наврўзни биргаликда ўтказдилар. Ҳа, бундай халқ сайиллари, аъёнаналярнинг оммавий нишонлини халқлар дўстлигини мустаҳкамлашга хизмат қилади. Минг йиллик синовдан ўтган икки халқ дўстлиги учун ўткинчи давр шомоллари писанд эмас.

АБДУЛ БОЗОРОВ,
меҳнат ветерани

Олмалик майши кимё заводининг йиғувчи ишчиси Муборак Рискулова ҳамкасблари ўртасида доим пешкадам.

В. Миленкий сурат олган (ЎзТАИ)

дорида шу эринг ўзида тайёрлаб, халқимизга етказиб бериш мумкин эмасми? Бунинг учун санаот корхонаси қуриш лозим... Яна бир гап: Эронда етиштирилдиган басма ва хинани жумҳуриятимизнинг ҳамма вилоятларида ўстириш мумкинлигини бундан 12—13 йил муқаддам биз бир неча доришуннослар исботлаб берганмиз. Лекин ҳозиргача бу гиёҳлар инхтисослаштирилган бирорта ҳўжаликда ҳам экилмайди. Иттифоқимиз ҳар йили худди шу гиёҳлардан бир тоннадан кўпрогини олтин ҳисобига сотиб олади... Бир маҳаллар басма ва хинани худди Эронда тайёрлангандек ишлаб ҳам чиқарган эдик. Шу ишлар қайтадан йўлга қўйилса, ҳам кишиларимиз талаб-ҳўжиёнини яхши қондирардик, ҳам давлатимизнинг миллион-миллион олтини чет элларга қиқиб кетмасди. Бу фикрни олов ўсимлигига ҳам тadbик этиш мумкин.

Ахир макка санодан 10 хил, олзодан 5—6 хил дори тайёрланади. Сунги бир неча ўн йил давомида хурофот белгиси сифатида ерга уриб келинган исриқини олинг: бебаҳо дори-дармон у. Ундан медицина учун гармин деган алкоголь олинади. Ана шу мўътабар гиёҳдан ҳам уйларни, кийим-кечакларни дезинфекция қилаоладиган тутатқи таблетка дори тайёрлаш жуда зарур. Бу серхосиат гиёҳ жумҳуриятимизнинг ҳамма вилоятларида жуда кўп ўсади...

Дориҳона мударо бу ерда амалга оширилётган ишларни коллективнинг меҳнати деб таърифлайди. Зеро, у ҳаммаша коллективга суяниб ишлайди. Ҳар бир ходим ўзини иш жойининг эгаси деб билса, меҳнат қилиш ҳамда дам олиш учун унга яхши шароит яратилса, коллектив ҳар қандай кийинчиликини бартараф этишга қодирдир, дейди у ва дориҳонада хизмат этаётган юзга яқин

доришунос, технолог ва бошқа касб вакиллариининг жон-дил билан ишлаётганларини таъкидлайди. Мазкур дориҳонада мудар Э. Н. Жўраевнинг ташкилотчилиги ва ташаббуси билан бинонинг пастки — ерсти қаватида 800 квадрат-метр майдонга эга бўлган омбор комплекси қуриб битказилди. Бу омбор дори-дармонларни яхши сақлашга, аҳолини зарур шифобахш гиёҳларга хомашё билан йил бўйи бир меъёрда таъминлашга имкон яратади... Худди шу тоифадаги фидойиларча меҳнат учун дориҳона коллективи 1987 ва 1988 йилларида СССР Соғлиқни сақлаш министрлиги ҳамда Медицина ходимлари касаба сўнолари Марказий Комитетининг I даражали дипломи ва пул мукофоти билан тақдирланди.

Жонкуяр доришунос сўзлашдан тўхтаб, чукур нафас олади, эзгулик уфқларини илгаётгандек узоқларга

тиқилиб қолади. Мен унинг шу лаҳзадаги нигоҳида одамларга сичат-саломатлик улашишдек ажиб бир фазилат кўргандек бўлман.

— Гиёҳлар ҳам ўз хусусиятларига кўра одамларни эслатади,— деди у ўз сўзларига яқун ясагандек.— Уларнинг ҳам яхшилари, холис, эзгу ниятлари, меҳрибонлари бор. Умуман, табията ҳам, аtроф-муҳитга ҳам, инсонларга ҳам меҳрибонлик кўрсатишдади улар. Шунинг учун, ўзимча мулоҳаза қиламанки, биз инсонлар ҳам уларга меҳрибонлик кўрсатишимиз, ёвайлаб-асрашимиз, кўпайтиришимиз зарур. Назаримда, юқорида номи тилга олинган уччала гиёҳ етиштирувчи ҳўжаликларни битта идора — жумҳурият Фармацевтика бирлашмаси тасарруфига бериш лозим. Шундай қилинса ишлар анча марказлашди.

Ҳусан ШУКУРОВ

Тарихга Ошиқ ўсмир

Туроб МАҚСУД

Еш ёзувчи Туроб Мақсуд «Парига ошиқ ўсмир» номли янги қисса ёзди. Қиссадда инсоннинг камололга эришиш йўлидаги интилишлари қалама олинади. Қуйида ана шу асардан нарча ўқийсиз...

Қиссадан нарча

Ана-мана дегунча олтинчи синфини ҳам битириб қўйибман; ҳамма билан хайр-хўшлашиб уйга қайтар эканман, кўча тупроғининг исиб қолганини сезиб, ялангоёқ юргим келди — шартта туфлимни ечдим; пайпоқларим- нинг унинг ичига солиб, туфли иларини бир-бирига боғладим-да, хуржунга ўхшатиб елкамга ташлаб олдим; шиммининг пойчасини тиззамгача шимардим. Қип-қизил галстук ташқан кашпофнинг шу аҳволда юрганини кўрган киши кулиши турган гап! Лекин баъзан қуюшқондан чиқиш ҳам фойдални, деб ўйлайман: каранг, иссиққина тупроқни кечиб юриш қандай маза!

Кўча чангитиб борар эканман, қаршимдан Зумрад опа чиқиб қолиши мумкин деган фикр сира хаёлимга келмаган эди. Минг афсусли, у атлас кўйлақда товланиб, шундай рўпарамда турарди. Бир ёққа бурилиб шартта қочай десам, бурилиш йўқ, туфлимни кийиб олай десам, ҳолим йўқ — иложисиз жойимда қотдим.

Зумрад опа эса орадан ҳеч гап ўтмагандек қўл бериб сўради:

— Ҳа, хўжайинжон, қандайсиз? — Оғзини қафти билан берки-тиб турдию бўлмади — қулоғимга тиниқ сойнинг шарқарашини эшитилгандек туюлди; бу товуш шундай ёқимли эдики, юрагимдаги танглик ўрнини илик ҳаяжон эгаллади; ҳусни ойдек балқиган Зумрад опанинг чеҳрасига бир дақиқа тикилиб қолди: худди опамнинг келинчаллигидек бир-рам қиройли бўлиб кетибдики...

Кўзаларимиз тўқнашиб қолишдан чўчиб, ер сузим; у эса бетимдан чимчиб қўйди, сўнг ярақлаган туфлисини қўлга олиб, тупроқ кечди:

— Оҳ-о, маза-ку! Маъбуд, мана, мен ҳам сенга ўхшаб ялангоёқман! Поччанг кўриб, ҳайдаб юборса-я! Ҳайдаса, сенга тегардим, оласанми? Ишқилиб, айниб қолганинг йўқми?

Мен ер чизиб, индамай туравердим. У яна шарақлаб кулди:

— Маъбуд, бизнигина бориб тур, бени яхши кўраман.

Мен бош кўтардим: унинг икки бети кип-қизариб кетганди, сирли, ғалати боққанча узоқлаша бошлади.

Ял-ял ёнган атлас кўйлақ кўздан йўқолгунча термулиб қолдим: Зумрад опа қандай яхши қиз-а! Мен бўлсам...

Юрагимга ширин ҳаяжон қуйиб, миям тиниқ ишлаш бошлади. Оқибатда бундан беш йил илгари бўлиб ўтган воқеалар худди кечагина кечгандек ёдимга тушди.

...Саодат опам узатилиб кетган кечанинг эртаси кунни эрталаб ўзим йиғлаб-ўзим овуниб, супада қанча ўтирганимни билмайман; бир пайт кўчадан опала-

римнинг, қўшни аёлларнинг товушлари, жўнаб кетаётган машинанинг гуриллаши эшитилди; ниҳоят улар — олдинда аям, орқада икки опам ҳовлига киришди. Саодат опам йўқ эди! Мен ўрнимдан турмадим, салом ҳам бермадим, истиқболларига юрмадим ҳам! Ковок солиб жим ўтиравердим. Аям: «Ҳа, ўғлим, қорнинг очдими?» дедию жавоб кутиб ўтирмай, кичик уйга кириб кетди. У ҳамон кечагидек ғамгин эди. Унинг орқасидан дастурхон кўтарган Зухра опа ўтди, тўйга қатнашганидан ўзида йўқ хурсанд — қадам босиллари жуда енгил! Аямнинг қамзулини биллагига ташлаб олган Умри опамгина менга эътибор берди:

— Оҳ-о, ўтиришларини... Қовоклар ҳам бир ботмондан бўлиб кетибдию! Айб ўзингда, ухлаб қолдинг, бўлмаса сен ҳам борардинг. Ҳа, Маъбуд, тўй роса кизди-да! Ҳа майли, қўй, хафа бўлма! Келинчак кўргани сени ҳам олиб борамиз, қани тур!

Умри опам қўлимдан тортиди, туришим билан қучиб, эркалаб пешонамдан ўлди; у шунда Саодат опамга жудаям ўхшаб кетди; ахир, Саодат опамдан ҳам киши кўнглини юмшатадиган ажиб бир меҳр туяр, у мени бағрига босганда шу ҳис таъсирга ийиб кетардим; лекин шундай бир меҳр тафти Умри опамда ҳам борлигини сира сезмаган эканман. Назаримда, Умри опам ўзгариб, бошқача бўлиб қолганди; илгарилари арзимас нарса устида у билан уришиб қолиб, зорланардим:

— Ая, Умрингизни қаранг!

Аям: «Нима гап?» деганда, Умри опам ўзини хотиржам тутиб, усталик билан бор айни менинг устимга ағдариб қўяди; шунда бир алаҳим икки бўлади, пайт пойлаб, уни кесак билан тарсилатиб тушириб, урра қочаман!

Ҳозир эса «Умри опам яхши экан, энди сира ҳам уни урмайман!» деб ўйладим.

Умри опам билан бундай иноқ бўлиб олганимнинг эртаси кунни Саодат опамникида қолган Тухфа холам қайтиб келгач, аямнинг қулфидили очилиб кетди; дардан кейин опамникига бораётганимизда, мени ҳафсала билан кийинтириб ҳам қўйди.

Икки опам билан ташқарига чиқсак, кўчада бизни Зумрад опа кутиб турибди. Бу — ўша опамнинг мажлисида «Тановар»га ўйнаган қиз. У опоққ шохқ кўйлақ кийган. Мен унга бир неча бор қараб қўйдим; бир гал кўзаларимиз тўқнашиб қолаёзди; дарҳол юзимни четга бурдим, лекин ниям назарда ҳам унинг кўзалари ажиб ёлқинланиб кетганини кўриб улгурдим.

Йўл бўйи ўзимни Зумрад опанинг олдига қандай тутишни бил-

май қийнаиб бордим. Опаларим: «Мана бу — почманининг уйи», деб яқинда бўялганидан ярақлаб турган ҳаворанг дарвозани кўрсатишганда, анча енгил тортидим. Ҳовлига кирдик. Нима иш биландир машғул бўлиб юрган опам бизни кўриши билан тезда ичкари уйга ўтиб кетди; бироздан сўнг келинчаллик либосини кийиб истиқболимизга чиқди. Йўлда: «Саодат опам мени кўрган захоти йиғлаб юборди, кейин бағрига босиб юз-кўзимдан ўпади», деб ўйлагандим; унинг аввало бошқаларга эътибор берганлиги тарвузими кўлтигимдан туширди — тумшайдим; фақат мени ҳам қатталардек кўриб, чап қўли билан милдироқклар рўмолчасини юзига тутиб, ўнг қўлини кўксига қўйганча уч бор саломга эгилгандан кейингина гинахонлигим тарқаб кетди; маҳлиё бўлиб опамни кузата бошладим; рўмолчасидаги милдироқлар милдираб, бозбонду зебардондаги, баргаку тиллақошидаги шокилалар шилдираб, сирли бир садо чиқарди. Аям бу безакларни қанчалар елиб-югуриб, мисгару заргарларга ялиниб-ёлвориб тайёрлатган, камларини эса ўзининг келчигидан кўнуб булган. У ўшанда: «Келинчак келинчақдек кийинсин-да, бу нима, ҳозиргилар худди кўриқчига ўхшаб, узун оқ кўйлақ киядиган бўлди?!» деганди. Алҳол мен ана шу аям мактаган безакларнинг аллақандай сеҳрли қудрати бордек лол бўлиб турардим.

Ниҳоят, опам юзини тўсган рўмолчанга туширди; у жудаям очилиб кетганди, ҳаяжонданми, чеҳрасида ажиб бир қизиллик жилваланаар, ҳаракатлари оҳиста, сипо, ҳаёли, гўё жуда ҳам уяладиган бир одами олдига тургандек! У мени қучиб пешонамдан ўлди; энди атиру шочи матолар ҳди чунонам аралашиб кетган эдикки...

...Уйга қайтишим билан сўри томон шошилдим, у ердаги шолча устига чалқанча ётиб, ҳайлга чўмдим: ана, Зумрад опа! Унинг юзи судек оқ, қоп-қора қошлари қамондек эгилган, қора баҳмалдек кинприклари кўтарилганда кўзлари нуқрадек йилтиллаб кетадию кишини алланечук ҳолга солади; алҳол мен уни худди опамга ўхшаб келинчаллик либоси кийган қиёфада тасаввур қилдим, у шунчалар гўзал бўлиб кетгандики... Мен уни аниқ кўриб турдим, юзи қизариб кетганини ҳам, милдир-милдир терлаганини ҳам! Енида эса йўл-йўл бекасам тўн қийим мен турибман, бўйим ҳам унга тенглашган!..

Шу тобада Ширини менга тегишга кўндиришим шунчаки ўйин учун айтилган, деб ҳисоблардим. Зумрад опа менга тегармикан, деб ўйлардим. Бу менинг

ҳеч кимга ошқор қилмаган, юрагимнинг энг чуқур қатидиғи сирим эди. Аммо бир кунни уни ошқор қилиб қўйдиму дилимдаги эзгу хис дарз кетди.

Опамни чорлашга тайёргарлик кўриб юрганимизда, бир кунни мактабдан келсам, ҳовлидаги сўрида тоғам билан дадам суҳбатлашиб ўтиришибди; сўрига яқинлашмай, берирокда гапга қулоқ солдим. Абдусалом тоғам билан дадамнинг суҳбатини четроқдан туриб кузатсангиз, ҳайрон қоласиз. Жуда қозим; дадам бир гапни айтса, тоғам маъқуллаб, айнан шу гапни ёки бир-икки сўз қўшиб, кучайтириб такрорлайди; худди қатта ашула айтаётган икки ҳофизга ўхшашади улар! Мана, ҳозир қайси бир сайилдаги кураш ҳақида гап кетаяпти.

Дадам. Бир вақт бизни ферма мудири Баротвой чиқиб қолдилар — талабгор бўлиб!

Тоғам. Ҳа, талабгор бўлиб!
Дадам. Бўй ҳам икки саржин бор!

Тоғам. Икки саржин бор!
Дадам. Боядан бери ҳеч қим улда қилолмаётган половинни икки силтовдаёқ рангини ўчирди!
Тоғам. Ҳа... рангини ўчирди!
Дадам. Одамларга жон қирдику!

Тоғам. Ҳа, жон кирди!
Дадам. «Ҳой Баротвой! Қўй ёғининг кучини кўрсатиб қўй!» деб бақиришди.

Тоғам. Бақиринди!
Дадам. Бир дам Барот шерланиб кетиб, саккиз пудча келади-га бразганини даст кўтариб, ерга урди, денг!

Тоғам. Йўғ-ей!
Дадам. Назаримда ер қимирлаб кетгандек бўлди.

Тоғам. Вой... Ер қимирлаб кетди, денг!

Дадам. Бўлди кийкирик!

Тоғам. Бўлди қийкирик!
Энди мен кўза кўриндим. Икковлари ҳам бирдай соломимга оқилишди, сўнг дадам тоғамга деди:

— Маъбуд ҳам қатта йигит бўлиб қолди, янаги йил сизнинг бригадангизга чиқиб ишлаётарди. Ўлилардан ўзингиз эҳтиёт қиласиз-да!

— Оҳо, қани, бу ёққа кел-чи! Тоғам мени ёнига ўтқазди. У жуда қизик одам, иккинчиси жуда иноқмиз: қишда дадамнинг улфатлари йиғилишади, Абдусалом тоғам ўртага чиқиб, илгаридан солиб қўйилган кўрпача устига чўзилиб ётади, ниқиллайди, воявойлайди; мен кириб келиб унинг олдига чўкка тушиб ўтираман, хол-аҳвол сўраб, афтига қараганча, анқайиб қоламан: «Эйи, Карим почка, бурнингиз ҳам пачоқ бўп кетибдию! Чайқовчилки қилмасангиз ўласизми?» дейишим билан қаҳқаҳа жаранглайди, тоғам ётиб-ётиб кулади. Аксари

Йиғилишларда Карим поччамнинг ўзи ҳам ўтирган бўлади, у қизариб: «Оббо, қурғурлар-ей!» деб кўяди. Карим поччам — холамнинг эри. У бир юртга чайқовчилик қилиб боргану фалокатга учраган, оғир жароҳатланган ҳолда уйга қайтиб келган. Мен уни кўрганга борганман, лекин юқоридагича гап айтмаганман, буни дадамнинг улфатлари ўйлаб чиқишган, мен улар кулсин деб, худди артистдек шу гапни қайтараман! Дастлаб бу ролни бажаргани қийналиб юрдим, кейин жуда уста бўлиб кетдим. Авваллари шу тўрт оғиз гап ҳам қишлоқларимизни нега бунча куддиришини тушунмасдим, кейин-кейин билдимки, бу гап Карим поччамнинг ташқи қиёфаси устидан кулиш эмас, балки чайқовчиликка ишора экан. Шундай томошалар кўрсатиш тўфайли тоғам билан эмин-эркин ҳазиллашаман...

Алҳол у кулганча гап қотди: — Лўдиллардан кўрқадиган бўлсангиз, ишга чиқишдан аввал Маъбудни уйлантириб кўя қолинг!

— Узимам шу Ойша ямоқчини олиб берамми, деб юрибман!

— Ҳа-ҳа, ҳа-ҳа... Тўғри ўйлаб-сиз, Ойша ҳам эри ўлиб, қийналиб қолган.

— Шундай, кейин махси тикиб, буни боқаверади ҳам!

— Ҳа-ҳа, ҳа-ҳа... махси тикиб буни боқаверади.

— Уни олмайман, — дедим қатъий.

Икковлари ҳам: «Э-ҳа!» деб юборишди. Сўнг тоғам менга эгилиб секин кулогимга: «Бўлмаса, кимни олсан?» деди. Дарҳол Зумрад опани кўз олдимга келтирдиму юзим ловиллай бошлади; мен яхши билардимки, улар ҳазил қилишяпти, менга Ойша ямоқчини олиб беришмайди, айтганим билан Зумрад опа ҳам дарҳол меники бўлиб қолмайди.

Тоғам елкамини силаб, меҳрибонлик билан:

— Даданга айта олмасанг, менга айтавер, — дегач, негадир эриб кетдим у сиримни фош қилиб кўйдим — оёғим билан ер чишиб, секин:

— Зумрад опани! — деб юборганимни билмай қолдим.

— Ким? Зумрад! — тоғам худди шу номни айтишимни кутгандек бирдан қаҳқаҳа урди.

— Оббо, Маъбуджон-ей! Ҳа-ҳа...

— Қайси Зумрад? Анави Саодатнинг тутинган синглизими? — Уша-да, Нормат ака, ўша! Жиззахда ягонаю у! Йигитман дегани борки, унга шайдо! Углингизнинг диди чакана эмас. Паризоднинг қизини олармиш-а!

Дадам негадир ух тортиб юборди, ғалати хавотирланиш билан менга қаради, кўзи мендаю ҳаёли бутунлай бошқа ёқда. Тоғам эса Паризод воқеасини бошлади, менинг этим жимирлаб, сеҳрлангандек тек қотиб тингладим бу воқеани.

...Кечаси-ку кечаси, ҳатто кундузи ҳам биров оралашга юраги бетламайдиган ваҳимали тўқайзорга Даврон кун ботиши олди-дан кириб бораёпти. Даврон — Равотликнинг манаман деган йигити. Икки елкасига иккитадан тўрт одам ўтирса сигадиган, кўкраги тоғдек виқорли. У кун

бўйи ҳардамхаёллик билан юрадио кеч кириши билан ҳеч кимнинг гапига кулоқ солмай, тўқай оралаб кетганда, сахар чоғи эса бир аҳволда қайтади, қорайган, ориқлаган! Аста-секин ҳеч ким билан, ҳатто ёлғиз онаси билан ҳам гаплашмай кўяди. Бир гал тўқайга кириб кетганча ўн кун йўқ бўлиб кетади. Ун биринчи кунни сахармардонда уйга кириб келиб, чопонга ўралган бир нарсани онасига тутқазади:

— Ая-жон! У менинг... мен... — дейдию гум-гурс йиқилади.

Бечора Рузвон кампир чопон барини очса, оппоқ пахтадек чақалоқ — қизалоқ ётганмиш! У кампирга мўлтираб термулармишу йиғламасмиш! Углига қараса, Даврон аллақачон тилдан қолибди. Эссиз, йигитнинг паймонаси тўлган экан!.

Тоғам ҳикоя қиларди. Унинг ҳикоясини эса шундай кўз олдима келтирдим.

...Қоп-қоронгу тўқайзор. Осмонга қўлини чўзганча Даврон тек қотиб турибди. Бирдан чакнади, тўқайзор устида ёрқин шуъла пайдо бўлиб, шу нур билан Давроннинг олдига сутдек оқ, яп-яланғоч пари тушиб келади. Тоғам юзига қараб, чехрасидан ёғилган нурга Давроннинг кўзи тиниб кетади-ю, аммо парининг қўлидан тутиб олади. Пари ялинади:

— Эй, инсон! Мен осмону фалакдан тушган париман. Қўлимни қўйиб юбор! Йўқса, ўз бошингга бало сотиб олсан!

— Эй, ҳусни-малоҳати билан қоронгу жаҳонимни ёритган Пари! Мен ошиқу шайдонг бўлиб қолдим! Улсам ўламанки, сени қўйиб юбормайман!

— Эй, марду майдон йигит! Менга ҳам бир бало бўлди. Аммо қўй, гуноҳи азимга ботмайлик. Бу гуноҳнинг заҳми ёмон!

— Гуноҳим — муҳаббатим!

— Пушаймон бўлмайсанми?

— Жоним муҳаббатимга ҳада!

— Унда ўзингдан кўр, бегим! — дебдию Пари Давроннинг кучоғига отилибди.

Давроннинг тўқайга кириб кетишининг сабаби шу экан. Оранда тўққиз ой, тўққиз кун, тўққиз соат, тўққиз дақиқа ўтганда фарзанд дунёга келибди. Бундан қахрланган парилар фарзанд туғилган кунни ерга тупишибди, да, чақалоқни Давронга тутқазиб, Парининг ўзини осмону фалакка олиб чиқиб кетишибди.

Рузвон кампир чақалоқка Паризод деб ном қўйиб, оқ ювиб, оқ тарайди. Аммо Паризод ўн уч ёшга тўлар-тўлмас бутун қишлоқ бошига кўз кўриб, кулоқ эшит

маган фалокат ёғилибди: ҳамма уйқусизлик касалига мубтало бўлибди; жами эркак: «Оҳ, Паризод!» деб хотинига тесқари қараб ётаркан, эрларини Паризоддан рашиқ қилиб аёл зотининг эси оғибди; бўз йигитнинг бари: «Мен Паризоддан бошқани олмайман!» деса, қизлар ўзларига йигитлар киё боқмай қўйганидан алам чекишаркан. Паризод деб хотинини қўймоқчи бўлган қанча, хотини устига бўлса ҳам уни олмоқчи бўлган қанча? Рузвон кампир бу балолардан қандай қутилсан экан, деб гаранг. Қошки эди, йигитларнинг кўнгли айинса, деб Паризодга исқирт қийимлар кийдириб, юзига қорақуя суртиб қўрққан. Аммо қизнинг юзидеги қорақуя бир зумда сингиб кетаркану яна ойдек жамоли ҳаммани йўлдан оздираверар экан. Одамлар тириқчилик йўлидан озибди: ҳеч ким мол-қоли, экин-тикинига қарамасмиш!

Бир кун қишлоқнинг бир четидан: «Мен уни ўлдираман!» деган хайқирик эшитилибди. Одамлар қараса, дадам — Нормат полвон қўш оғиз милтиғини қўлига олиб, Рузвон кампирниқига келаётганмиш. Ҳамма унинг орқасидан эргашибди. Дадам кампирнинг ҳовлисига бостириб кирибдию шартта Паризодни отибди. Паризод қонига бўялиб йиқилибди. «Паризод ўлди!» деб оҳ урибди бутун қишлоқ. Шу кунгек ҳамма ўзига келибди, мол-қолига, экин-тикинуқ уй-жойига яна ҳам темиртирноқлик билан қарай бошлабди. Па

ризод эса ўлмабди, уни тунда парилар келиб даволашган экан. Кейин одамлар дадамга ялинишибди: «Энди Паризод билан ишимиз бўлмайти, фақат уни ўлдирманг, Норматжон!» Шундан кейин Рузвон кампир Паризодни Рўзукул тракторчиға тегаина узатиб тинчиган экан. Зумрад опа ана шу Паризоднинг қизиги эмиш...

— Ушанда отган ўқингиз елкасига теккан экан, — деб ҳикоясини яқунлади тоғам.

— Абдусаломжон, биласан-ку, қандай отшимини! Ушанда унинг нақ юрагини кўзлаб, энди тепкини босаётгандим, бирдан кўзига қараб қобман, кўзлари худди кийик боласининг кўзларидек жовдираб: «Менда нима гуноҳ?» деб турарди. Кейин эса нилни кўтариб юбордим. Берди ҳам хотини билан ажрашиб, Паризодга уйланмоқчи бўлгани менга жуда алам қилган эди-да! Ҳа, майли, ўтган ишга сазавот! Аммо, бу ёғи қизик бўлди-ку!

— Ҳа, энди тўйга тайёргарлик кўраверинг, совчи — ўзим.

— Ҳимм... унда раис билан қу

Ш. ЗОКИРОВ чизган расм.

Крестофер МАРЛО

СОҲИБҚИРОН ТЕМУР

Иккинчи парда

4-саҳна

Парда очилади: олдиндаги тўшақда бемор Бибиҳоним ётибди, унинг ёнида Темури ўтирибди. Уч табиб Бибиҳоним тўшақда ёнида дори қормоқда. Уғиллари Жаҳонгир, Умаршайх, Мироншоҳ, шунингдек, Текил ботир, Муборақшоҳ, Амир Жокулар.

ТЕМУР

Зулмат парда тўсди, ёраб, қуёш юзини, Кумуш тўлкинлар устидан рақс этиб юрган Ул самовот қўйнидаги олтин соққанинг Энди ортик олови йўқ шуъла соғгани. Сезиб қолиб шармандали ўз ҳолатини Пешонасин тангиб қора булутлар билан Зулумотга чўқтирмоқчи бутун дунёни... Олтин кўприк остидаги қўзлар, ахир, Иссик харорат бағишлаб бутун борлиққа Унга ҳаёт, нурафшонлик берар эди-ку, Рақибларга жон кўйдириб зарба берувчи, Бибиҳоним, ғазабкор кўк иродаси-ла, Ҳалокатли қоронғидан кўзи камашиб, Ётар сўнги нафаслари лаззатин тотиб. Осимон дарвозасида посибон бўлиб Турган фаришталар айтар ўлмас рухларга: Беназир Бибиҳонимни кутиб олинг деб. Ерга ҳузур-халоватсиз, маъюс нур сочиб Милтираган Зухра, Чўлпон, бошқа юлдузлар Энди шовшар, мангу сўнмас шуъласи билан Беназир Бибиҳонимни кутиб олмоққа. Хар қандай қўзларни ҳам қувонтирғувчи Гўзалликда тенги йўқ шаффоф булоқлар Кумушдай товланиб оқар жаннат боғида Беназир Бибиҳонимни кутиб олмоққа. Арши Аъло қаршисида мадҳ ўқигувчи, Барча фаришталар билан малоикалар Шошилади чангу сато куйлари билан Беназир Бибиҳонимни кутиб олмоққа. Улар мусикасига жон, сир жойлаб қўйган Маъбуда ҳам тайёр турар ўнг қўлин чўзиб, Беназир Бибиҳонимни кутиб олмоққа. Шундай экан, мен ҳам ажиб тезкорлик билан Гўзал осмон саройига чиқиб борурман. Маҳбубам Бибиҳонимнинг умридан кўра, Узоқ чўзилмасин энди менинг ҳаётим! Табиб, айт-чи, уйку дори берарми фойда?

ТАБИБЛАР

Хаммаси яхши бўлади, буюк ҳукмдор, Малика мазкур хуруждан ўтиб олсалар.

ТЕМУР

Умрим гули, Бибиҳоним, ахволинг қалай?

БИБИХОНИМ

Дунёдаги маликалар қатори, шохим, Наинки инсон танаси бебақо экан, Яшаш учун даркор бўлган барча неъматни Тотин кўриб, насибасин олгандан кейин Кундан кунга сўлар экан чорасиз ожиз.

ТЕМУР

Йўқ-йўқ, таъсир кўрсатолмас бу ўзгаришлар Менинг жону таним бўлган муҳаббатимга. У керакдир, хусни билан, соғлиги билан Ошиққа ҳам, мангу боқий юлдузларга ҳам. Қуёш ва ой бир-бирига рўбарў келиб, Уларни Аждаҳо ютмоқ бўлиб турганда Олам кўрканидан қандай қорайиб кетса, Ой, қуёшни зулмат босар у ҳам кетганда. Яша менинг муҳаббатим, ҳаётим асраб, Еки ўлар бўлсанг агар, мени ҳам ўлдир.

БИБИХОНИМ

Йўқ-йўқ, яшанг, ҳукмдорим, ўлимни билмай!
Ох, ўт-олов қудратингиз, кучингиз билан Кўкни ҳам тўлдириб, унда шохликлар тузинг,
Аммо қўйманг ўзингизни ерга кўмишга!
Гар ўлимим қисқартирса ҳаётингизни, Билингизки, олдиндаги ҳузур-халоват, Ҳамда сизни осимонда кўрмоқ умиди Алам билан вужудимни поралар менинг. Норозилик оловида ёнардим тамом. Муҳаббатим, руҳсат этинг, ўлгали менга!
Ўзингизни қўлга олинг, ўлмоққа қўйинг!
Ветинч қилманг осмондаги умримни менинг, Бунда келинг, азиз ёрим, бир ўпай сизни, Сизни сўнг бор ўлиб туриб, жонимни берай, Аммо умрим сўнг бир лаҳза чўзилса агар, Руҳсат этинг, видо айтмай ўғлонларимга. Сўнги видо сўзларимга муносиб бўлган Хизмат қилган аъёнларга — дўстларингизга. Уғлонларим, яхши қолинг! Истардим жуда Она қандай жон бериши, ота ҳаёти Сизга ибрат бўлиноса, оғрик босилармиди? Бирор куй чалинса, оғрик босилармиди?
(Хизматкорлар созандаларни чақиршига чиқади)

ТЕМУР

О, ғазаб! О, жон озори бўлган хасталик! Қандай журъат қилдинг севгим тилкаламоққа?
Тангри камчисан ўрташга қандай ҳаққинг бор?
Севги маъбуди ҳукмини сурган жойларда, Фақат севи уйротувчи сўлим боғларда Энди ҳукмин юритмоқда ваҳшатли ўлим, Юрагимга тузаломовчи жароҳат солиб, Бибиҳоним, чиройинга дунё дол эди! Троя камали чоғи яшаганинда Хомер унда Еленани мадҳ этмас эди. (Унинг хусни ахейларни урушга тортиб, Тенедосда тўплаганди ҳарбий кемалар). Мадҳ этган бўларди ёлғиз Бибиҳонимни. Бир замонлар Римнинг фахри бўлган шoirлар Агар уни бир мартаба кўрган бўлсайди, Лесбиямас, ҳатто ўша Коринна эмас, Бибиҳоним бўлар эди бош қахрамони Барча ширин фахриялар, қасидаларнинг!

(Муסיқа янграй бошлайди. Бибиҳоним жон беради)

Нима? Ўзилдими? Е раб! Тур, Зиёвиддин, Килични ол, икки бўлиб ташла заминни, Шунда биз ҳам қиражақмиз унинг қаърига. Қисмат опа-сингилларин соҳидан тутиб, Иргиттайман, Бибиҳоним ўлими учун! Амир Жоку, Амир Мусо, қуролни олинг! Сипохийлар ўт очисин осмон қасрига! Қуёш оташ саройида титроққа тушин, Титраб кетсин осимоннинг нил гумбазлари! Севгилимни жанг маъбуди ўғирлаб кетди, Уни маъбуда тахтига кўтармоқ учун! Сенга ошиқ бўлиб агар бирор бир маъбуд, Хозир ҳаёт суви бериб турган бўлса ҳам; Бир назар сол, Бибиҳоним, севикли ёрим, Бир назар сол, гўл-ғуссада ақлдан озиб, Янус саройининг пўлат қиличим билан Занг босган эшиқларини яқсон қиламан, Озод қиламан Ўлиму Уруш, Чопқинни. Қонли байроғим остига агар юрсин деб, Агар Теурийннга, жоним, ачинсанг бир оз, Осмон саройидан тушиб, ўзим билан қол!

АМИР ЖОКУ

Марҳаматли соҳибқирон, жони ўзилган, Ғазаб билан тирилтириб бўлмайдди энди. Сўз билан тирилса агар булбул бўлардик. Кўз ёш билан тирилса гар, уммон қилардик, Юрак билан тирилса гар, хирмон қилардик. Бари бекор, о, сарбоним, энди қайтмайди.

ТЕМУР

Ўлдими? Айтган сўзларинг бағримни тилар. Кадрдоним, Амир Жоку, жим бўл, гапирма! Маъзур тут, мен ишонайин ўлмаганига, Ахир менинг ҳаётимни сақлар шу ишонч. Жонинг қайда бўлса ҳамки, сен ёнимдасан!

(Бибиҳоним мурдасига мурожаат қилади)

Олтин матолардан бизга қафанлар бичиб, Хушбўй гулу атир билан муаттар қилиб, Иккимизни қўядилар тупроққа бирга! Ҳашаматли мақбарда ёнма-ён бўлиб, Биз ухлаймиз, бир битикли сағаналарда. Мен қиличим билан олган сонсиз эъларнинг Барча тилларида бўлар шу битта ёзув! Севгилимдан мангу жуло бўлганим учун Бу шахарга ўт қўяман, уйлари ёниб, Улар ҳам мотам ғамида қорайиб кетсин! Мен бу ерда унга ҳайқал қўйгум албатта. Бу қайтули маросимнинг олдида нетай Эгилмаган бошим эгиб борурман, ё раб, Бибиҳоним ҳасратидо оғир хўрсиниб.

(Парда тушади)

Русчадан Маъруф ЖАЛИЛ таржимаси

Баҳолаш танқидчиликнинг шундай нозик меъёр, ўлчови, салгина ноҳолислик, заррача ҳа-толик санъаткор ва унинг асарлари ҳақидаги тасаввурни ўзгартириб йориши мумкин. Холис баҳолашда мунаққиднинг ҳиссаси катта. Лекин баҳолашда мунаққидга бoғлиқ бўлмаган тўсиқлар ҳам талайгина. Бадий адабиёт ҳамшира сиёсат билан ёнма-ён ривожланган, сиёсат кўпинча санъат устидан ҳукмронлик қилишга интилган. Сиёсатга мос келмаган асарлар чоп этилмаган, олам ичра ўз оламини яратишга интилган санъаткорлар таъқиб остига олинган. Совет адабиётининг етмиш йилдан ортиқроқ тарихига назар солсак, сиёсатга мос келмаганлиги сабабли чоп этилмаган қанчадан-қанча асарларни кўрамиз, ҳақиқатгўйлиги сабабли таъқиб этилган санъаткорлар тақдирдан огоҳ бўламиз. Ажаб-назарлиги шундаки, Алексей Максимович Горький ва Ҳамзанинг баъзи асарлари шу пайтгача чоп этилмаган эди. М. Горькийнинг «Бемаврид фикрлар» туркум мақолалари, бир неча янги ҳикоялари буюк пролетар ёзувчи си обрўсини туширмади. Аксинчи, М. Горькийнинг изланувчи, ўз концепциясига эга санъаткор эканлигини иботлашди. Ҳамзанинг дарсликлари, инқилоб арафасида, унинг дастлабки йилларида ёзган шеърлари шундан далолатки, у замон билан бирга одим ташлаган, изланган, баъзан хато қилган, диний қарашларга бeфaрқ бўлмаган мураккаб, ҳақиқий инсон экан. Биз узоқ йиллар давомида совет адабиёти, жумладан, миллий адабиётлар классикаларига гард юқтирмадик, уларни беғуноҳ фаришталар қилиб кўрсатишга беҳуда уриниб келдик. Қайта қуриш даврида ўнлаб санъаткорларнинг асарлари халқ мулкига айланганди. М. Булгаков, А. Платонов, А. Ахматова, Чўлпон, Фитрат сингари санъаткорлар бўйнидаги тавқи лаънат — «халқ душмани» ёрлиғи олиб ташланди, уларнинг асарлари ҳам тўлиқ нашр этилаётипти. Санъаткор асарларини тўлиқ ўрганиш — холис баҳолашнинг асосий шартидир. Ҳамза Ҳакимзода Ниёзийнинг беш томлик тўла асарлари тўламининг чоп этилиши унинг ҳаёти ва ижоди ҳақида шу пайтгача чоп этилган бир ёкмада илмий ишларни тусезланганди, таъмирланган «Бой ила хизматчи» ва бошқа асарларни чок-чокидан сўкиб ташлади.

Адабий сиёсат, «ўйлаб иш қуриш» туйғали баъзи асарлар узоқ-юзоқ ҳолда чоп этилган эди. Синчков мутахассис, холис баҳолашчи «ўштириб қолдирилган», тамоман ўзгача услубдаги ёзувчи томонидан «битиб-чатилган» ўринларни бeхато топиб олади. «Ўтган кунлар», «Меҳробдан чаён», «Кеча ва кундуз» сингари асарларда «чилинган», «юлинган» ўринлар сезилади, сўзлар,

ибораларни ҳозирги тилимизга мослаштирилганлиги аниқлашади. Санъатни кадрловчилар, санъаткорни ёзозловчилар бирон бoб, тасвир, образнинг «туршиб қолдирилиши» у ёқда турсин, бирон сўзнинг заха бўлиши, оҳангда сакталиқнинг пайдо бўлишига тоқат қилолмайдилар. Бадий асарнинг яхлит, мукамаллиги — холис баҳолашнинг зарурий белгисидир.

Пролеткульт, РАПП ташкилотлари тараққиётимизнинг маълум палласида жиддий роль ўйнади. Бу ташкилотлар расман тугатилганига сал кам олтимиш йил бўляпти. Лекин совет танқидчилигида бу ташкилотлардан қолган бидъатлар (ангиликлар) ҳамон судралиб келмоқда, холис баҳолашга тўғаноқ бўлмоқда. Ёзувчиларни гуруҳларга — пролетариат, «йўловчи», буржуазия намояндаси тарзида ажратиб, ҳар бир гуруҳга ўзига яраша муносабатда бўлиш — РАПП «мероси». Уша пайтдаёқ ёзувчи мумкин қадар ўзини қашшоқ қилиб кўрсатишга, меҳнаткаш — «кўли қадок»лар намояндаси эканлигини иботлашга киришган эди. Ўзбек ёзувчиларининг автобиографиясини ўқисангиз, деярли ҳар бир ижодкор ўзини, насл-насабини қашшоқ, камбағал қилиб кўрсатганлигининг гувоҳи бўласиз. Қашшоқ, камбағал бўлмаган Чўлпон-у Фитрат қолди, холос. Меҳнаткаш, камбағалликни пеш қилиш ўша пайтларда «жон» сақлашнинг асосий йўли эди. Камбағал боласи бўлиш, аслида, пролетариатлик эмас. Қолаверса, «қашшоқ», «камбағал боласи эканлик» ёзувчи ҳаётини ўранишда мантиқнинг бузилишига сабаб бўлмоқда.

Мана, қўлимизда машхур адабиётшунос, устоз Матёқуб Қўшоновнинг «Айний бадияятининг эволюцияси» рисоласи («Фан» нашриёти, 1988), ёш тадқиқотчи Нормухаммад Қобуловнинг «Элбек» танқидий биография очерки (Ғафур Ғулом номидаги нашриёт, 1988). Айний ижоди ҳақида юзлаб тадқиқотлар яратилган бўлишига қарамай, М. Қўшонов устод ёзувчи ижодини ўз услуби, изчил концепция асосида таҳлил қилган. Китобда янгича тафаккур, бадий асарларни баҳолашдаги ўзига хослик сезилиб туради. Матёқуб Қўшонов биринчи ўзбек романи «Ўтган кунлар» М. Швердин томонидан «бу бизнинг роман эмас» деб турилган бир пайтда С. Айнийнинг «Дохунда»си пайдо бўлганлиги ҳақида ёзади-да: «Эндилкида биз тушунаспизки, бой билан хизматчи орасидаги зиддиятни тасвирлаган «Дохунда» романи қай даражада аини мудоао бўлса, диққат марказига хоким синф турмуш тарзини олиб, бу синф таназзулини кўрсатиш ҳам адабиёт оламида аини мудоао экан», деб таъкидлайди (45-бет). Бундай

қимматли фикрлар китобда кўп. Н. Қобулов очеркининг қиммати шундаки, ҳали китобхонлар Элбек асарлари билан танишиш имкониятига эга бўлмасларидан туриб, ёш тадқиқотчи Машриқ Юнусов ижоди, асарларини кунт билан ўрганган, улар ҳақидаги ўз қарашларини баён этган.

«Айний бадияятининг эволюцияси», «Элбек» китобларида холис баҳолашга монелик қилган — танқидчиликдаги нотўғри қарашлар таъсири сезилиб турган ўринлар бор. М. Қўшонов С. Айнийнинг «оддий камбағал меҳнаткаш тегирмон чархчиси хонадонининг фарзанди» (3-бет) бўлганлигини, юзлаб тадқиқотчилар сингари, айтиб ўтади. Н. Қобулов эса, Элбекнинг «1898 йили Тошкент областининг Бўстонлик районидаги Хумсон қишлоғида камбағал оиласида» туғилганлигини таъкидлайди. Ҳозирги турмуш тарзи, тараққиёт нуқтаи назаридан асримиз бошларидаги кишилар қолоқ, камбағал бўлганлар. Лекин ўша «оддий, камбағал», уста Саидмуроднинг катта ўғли Бухоро мадрасида ўқийди. Ота ўзининг иккинчи ўғли Садриддиннинг ҳам мадрасида ўқитмоқчи. Элбекнинг ҳам ўта ночор, қийналганлиги айтади-ю, у Тошкентга келиб асосан (аввал «Хокки», сўнг «Намуна» мактабида) ўқиганлиги айтади. Камбағал, қашшоқ деганда фикри-хаёли бир бурда нон топиш, қорин тўйдирини мақсад қилиб қўйганлар тушунилади. Садриддин Айний ҳам Бухоро мадрасасида ўн йил ўқийди. Тўғри, ота-онаси вафот этгач, Садриддиннинг моддий аҳволи танг бўлди. Лекин у, барбиров, ўқиб учин имкон топти.

Авал РАПП ташкилоти, кейинчалик социалистик реализм методи ёзувчидан меҳнаткаш халқни, зийлан синфини асосий куч сифатида тасвирлашга талаб қилди. Совет адабиётида ўзига хос «қолип» пайдо бўлди: бадий асарлар қарама-қарши синфлар кураши асосида яратила бошланди. Даярли барча асарларда ўтмишда зийлан, хор-гадо бўлган йиртиқ чопонлилар асосий қахрамон қилиб олинди. Салбий қахрамонлар сафини, бой-эксплуататорлардан ташқари, босмачилар, муштурмўр эркаклар тўлдирди. Садриддин Айнийнинг «Бухоро жаллодлари», «Одина», «Дохунда», «Қулар» асарларида зийлан халқнинг ёзувчиларга қарши кураши тасвирланган. Бошқача айтганда, С. Айний ҳаётни социал томондан таҳлил қилди, ижтимоий типлар галереясини яратди. Унинг «Судхўрнинг ўлими» асариде социал тип, аини пайтда бeтaкpop инсон характери яратилди. М. Қўшонов С. Айний маҳоратини социал типлар, характерлар яратиб йўсинида ёритади.

Н. Қобулов китобида Элбекнинг зийлан меҳнаткашлар ҳақидаги шеърлари кенг таҳлил қилинади. Тадқиқотчи Элбек дostonлари таҳлилида камбағаллар образи

тасвирланган ўринларга диққатни тортади: «Тозагўл ва унинг эри Норйигит бoсиб ўтган йўл барча ўзбек деҳқонлари учун хос эди. Улар қайноқ ҳаётда тобландилар. Инқилобдан илгариги замонанинг барча ярамас иллатларини бошларидан кечирадилар ва инқилоб учун курашиб, социализм қуришда иштирок этадилар. Элбек ҳаётдаги ярамасликларни очиб ташлаш учун ўз қахрамонларини турли хил қийинчиликларга дучор қилади» (75-бет).

Пролеткультичилар, кейинчалик РАПП ўтмиш маданияти, санъати, маорифини қандай қилиб бўлмасин ёмонлаш, инкор этишга интидилар. Натижада қанчадан-қанча маданий ёдгорликларимиздан яхрамон бўлди. Инқилобдан аввалги мактаб, мадрасалар қабоҳат, жаҳолат маскани сифатида тушунтирилди. Матёқуб Қўшоновнинг «Айний бадияятининг эволюцияси» китобида ўқиймиз: «Садриддин Айний тасвирига қараганда, мадрасаларнинг педагогик ўқув системаси схоластикадан иборат. Ҳаётдан узоқ китоблар йиллаб «мутолаа» қилинар, бу мутолаалардан илмга тегишли бирон натижа чиқмас эди. Айний схоластик ўқиб намунасини сифатида Жомийнинг «Қофия» китоби мутолаасини келтиради... Мадраса, мударрис, талаба тушунчалари оддий халқ орасида гоят муқаддас ҳисобланган. Бироқ Садриддин Айний тасвирдан англашिलाёптики, булар халқ тушунчасидагидек муқаддас эмас экан» (126—127-бетлар). М. Қўшонов С. Айний фикрларига қўшилмайди, аини вақтда уларни танқид ҳам қилмайди. С. Айнийнинг қисса ва романлари ёзилган бир даврда раппчилик қарашлари тирик эди. Қолаверса, сталинизм сиёсати ўтмишга шубҳа, ишончсизлик билан қарашни шакллантирган эди. Мантиқан ўйлаб кўрилса, Аҳмад Дониш ҳам, Садриддин Айний ҳам «ўқув системаси схоластикадан иборат бўлган» мадрасаларда таҳсил кўрганлар: улар доғишманд олим бўлиб етишдилар. С. Айний ижодини синчиклаб кузатган одам бир ҳолатнинг гувоҳи бўлади: ёзувчининг «Эски мактаб» киссасида, «Дохунда», «Қулар», «Судхўрнинг ўлими» асарларида эски мактаб, мадрасаларни тугатган мулла, домлар образи кўпроқ сатирик бўёқларда тасвирланган бўлса, «Эсдаликлар»да мадраса, мударрис, талабалар тасвирида холислик сезилади. Умуман, С. Айний асарларини ўз даврининг маҳсули сифатида ўрганиш жоиз.

Н. Қобуловнинг «Элбек» китобида ҳам ўтмиш қора рангда, революциядан кейинги ҳаёт алвон рангда тасвирланади: «Улғур Октябрь социалистик революцияси Элбек ва унга ўхшаганларни очлик, қашшоқлик, муҳтожликдан кутқариди» (5-бет). Юқоридagi жумла сал-пал ўзгарган ҳолда китобдан китобга, мақоладан ма-

ЙЎЛИДАГИ ТЎСИҚЛАР

қолага неча ўн йиллар давомида ўтиб юрди. Революциядан кейинги кунлар, ойлар, йилларнинг мураккаб драмалари энди-энди очилмоқда. Авлоний, Ҳамза, Чўлпон, Сўфизода, Фитрат, Айний сингариларнинг мактублари, «Кундалик»лари кўп нарсани ойдинлаштирмоқда. Н. Қобулов революциядан кейинги ҳаётни мақтаниш давом эттиради: «Шоир (Элбек — А. Р.) «Бугун» шеъриси Октябрь инқилобини натижасида асрлардан буён сақланиб қолган тугунларнинг ҳеч қолмай (!) битганлигини реалистик лавҳаларда тасвирлайди (16-бет). «Элбек «кун», «кўш» образларида янги социалистик тузумни ифодаласа, «тун» да эса капитализмни тасвирлайди» (17-бет). Инқилобдан кейинги ҳаёт унчалик ҳам қувончли бўлмаганлигини биз ҳозир билиб турибмиз.

Холис баҳолаш йўлидаги тўсиқлар хусусида гапирганда социалистик реализм принципларини ўринли, ўринсиз қўллавириш масаласини алоҳида таъкидлаш жоиз. Ҳозир социалистик реализм ҳақида кескин танқидий фикрлар айтилмақда. Совет адабиётининг ижодий методи эстетик категория даражасига кўтарилмаганлиги, баҳолаш мезони даражасида қолиб кетганлиги таъкидланмоқда. Ажаб, мана эллик йилдирки, бирон мақола, тадқиқот социалистик реализмни четлаб ўтмаган; бирон адабиётшунос, танқидчи йўқки, совет адабиёти методи ҳақида ёзмаган, фикр билдирмаган бўлсин. Кўпчилик мутахассислар соцреализм моҳиятига тушунмаган-у, у ҳақда ёзган, фикр билдирган. Н. Қобуловнинг китобида ҳам Элбек ижоди турли йўллар билан соцреализм методига келтириб боғланади. Шоир ижоди соцреализмга улангани, бас, уни айбдор қилиш, қоралашга чек қўйилади: «Партия ва ҳукуматининг ўтказган биронта тадбир Элбек назаридан четда қолмади: ер-сув ислохоти, «Хужум» ҳаракати — хотин-қизлар озодлиги, коллективлаштириш ишларига бағишлаб асарлар ёзди» (28-бет). «Элбек бу поэмаси («Тозагул» — А. Р.) билан социалистик реализм принципларидан яна бири — ижобий қахрамон яратиш масаласида бир мунча муваффақиятларга эришганини кўрамыз» (78-бет). «Социалистик реализмнинг талабларидан бири ёзувчидан воқеликни, теварак-атрофда бўлаётган воқеаларни тўғри ва ҳаққоний ифодалашдан иборатдир. Бунинг учун ёзувчи ҳаёт билан аралашини (!), унда фаол иштирок этиши зарур» (79-бет).

Илмий тадқиқотларда социалистик реализм эстетик ёндошув, санъат табиатини кенг ёритувчи омил эмас, оқловчилик вазифини бажара бошлади, бир ёзувчининг иккинчисидан устунлигини белгилوшчи даража кўрсаткичи бўлиб қолаёзди. Маълумки, 50-йилларнинг иккинчи ярмидан бошлаб ноҳақ айбланган, Сталин

қатли омининг қурбони бўлган ёзувчилар ҳақида мақола, тадқиқотлар яратила бошланди. Уша мақола, тадқиқотларда холис таҳлил-тақин ўрнига назария-боғлиқ қилиш, қонуна оқланган ижодкорни адабий-танқидий жиҳатдан оқлаш йўсини кучайди. Ёзувчини оқлаш мақсоди мадҳиябоғлиқ, асоссиз улуғлаш камчилигини келтириб чиқарди. Дейлик, Элбек партия йўриғидан четга чиқмаган бўлса, барча сиёсий компанияларни қўллаб-қувватлаб шеър, дostonлар ёзган бўлса, унинг ижодкор сифатидаги ўз услуби, киёфаси қаерда қолди? Элбек, тадқиқотчи ёзгандай, сиёсий хушёр бўлган, партиянинг барча қақриқларига «лаббай» деб турган бўлса, нега уни халқ душмани сифатида қамдилар, йўқ қилиб юбордилар? Бизнингча, тадқиқотчи Элбек дунёқарашдаги ўзгаришларни изчил кўрсатиб бермоғи, шеърларини холис, социалистик реализм қолиғига мосламасдан таҳлил қилмоғи жоиз эди. «Элбек» китобидан кўриниб турибдики, у биринчи ўзбек совет масаласини, поэма жанрига илк бор қўл урганлардан экан. Мана шу томонлар тадқиқотчи диққатининг марказида бўлиши керак эди. Назаримизда, Элбек ижодида олимлик, педагогик етакчилик қилган экан, шу нуқталар жиддий ёритилса, нур устига нур бўлар эди.

«Элбек» очеркида ёзувчи ижоднинг моҳияти тадқиқотчи назаридан қочган бўлса, М. Қўшжонов рисоласида Айнийнинг санъаткор, олим, мураккаб тақдирли инсон сифатидаги моҳияти ҳамиша сезилиб туради. Тадқиқотчи санъаткорнинг қайси асари ҳақида ёзамасин, ҳаётининг ҳар хил манзараларини ифодаламасин, зимдан Айнийни қузатиб тургандай, унинг руҳиятидаги ўзгаришларни англаётгандай бўлади. Эйтиб беришса, рисолада «Айний ёзганидай», «ёзувчи таъкидлаганидай» сингари бир-бирлар талайгина. Гўё М. Қўшжонов Айнийнинг замон киши сифатидаги камчиликларини, асарларидаги замонасозликни кўриб туради, уларни шартта-шартта айтишга устоддан истихоло қилади. М. Қўшжонов асарларида социалистик реализм ҳақида фикр, мулоҳаза айтилган, у ёки бу ижодкор асарларида соцреализмнинг намоён бўлиши таъкидланган. «Айний бадиятининг эволюцияси» да социалистик реализм билан танқидий реализм қиёсланган, «Судхўрнинг ўлими» янги методда ёзилганлиги учун «Гобсек» дан устун қўйилган ўрин бор. Тадқиқотчи Қори Ишқамба билан Гобсеки, тўғрроғи, уларнинг ўлимини қиёслаб экан, Садриддин Айнийдаги очикдан-очик комизмни маъқуллашди. Билмадим, менимча, инсоннинг ўлимини тасвирлаш санъаткор учун оғир, мушкул бўлиши керак: ўз қавмининг мангу йўқ бўлаётганлигини қувонч билан тасвирлаш қандай бўларкин? М. Қўшжонов Бальзакнинг характер моҳияти-

га киришни зимдан маъқуллагандай бўлади, лекин соцреализм намоянаси Айнийни ҳимоя қилади: «Айний Бальзакнинг Гобсекидан фарқи ўлароқ Қори Ишқамба характерининг тасвирига маънатор комик йўналиш бағишлайди. Тўғри, Гобсек характери ҳам комик йўналишдан холи эмас. Француз адаби асарини ўқиганда, биринчи галда Гобсек аҳволига ачинамиз, характерига бош хусусиятларни англагач, ундан қулаемиз.

«Гобсек» даги комизм пинҳоний, у асарнинг ички мазмунини, қаҳрамон характерининг бош йўналишидан келиб чиқади. «Судхўрнинг ўлими» да эса, бу хилдаги пинҳонийлик сезилмайди. Хусусан, асардаги жиддий реализм қанчалик ошқора бўлса, комизм шунчалик яланғоч ва шайқатсиздир. Бу фарқ, албатта, санъаткорларнинг ижодий методи билан изоҳланади. Гап шундаки, Бальзак ўз даври ҳаётининг ҳақиқатини акс эттиради. Унинг учун қаҳрамоннинг бошқа бир вазиятдаги ҳолати қоронғу; Айний эса, социалистик реализм адабиётининг вакили сифатида тасвирланган ҳаётдан келиб чиқадиган ўша кунга хос ҳақиқатини ҳам англаган эди. Шу билан баробар у ўз қаҳрамонининг келажакдаги қисматини ҳам аниқ тасаввур қилади» (93-бет).

Қизик, ҳақиқий санъат асари таҳлил қилинганда, танқидий социалистик реализм масалаларини унутлади, адабиётшунослик терминларини, тушунчаларини камроқ қўллашди. М. Қўшжонов «Судхўрнинг ўлими», айниқса, «Эсдаликлар» асарини таҳлил қилган экан, фикрлар қўйилиб келаверади, санъаткор маҳоратининг гоҳ у, гоҳ бу томонлари ёритилади. Тадқиқотчи кўпроқ киёсий — типологик таҳлил принцигига мурожаат қилади: Айний асарлари Гоголь, Бальзак, Горький, Қодирий, Ҳамза асар-

лари билан солиштирилади, бир муҳитнинг ҳодисаси сифатида ўрганилади. «Эсдаликлар» таҳлили М. Қўшжонов рисоласининг катта қисмини ташкил этади. Садриддин Айнийнинг сўнги йирик асарига тарихчи нигоҳи, санъаткор маҳорати, мураккаб ҳаёт йўлини босиб ўтган инсоннинг тажрибалари ўзаро бирлашган, бадий-тарихий ахлитликни вужудга келтирган. М. Қўшжонов «Эсдаликлар» асарини жонли характерлар яратилиши, ҳаётнинг ижтимоий томонлари ёритилиши нуқтаи назаридан таҳлил қилади. Рисолада Саидмуродхўжа, Лутфулла-гўшпон, Ахмад Дониш, Тўтапошша, Пошшахон, Шарифжон маҳдум образлари кенг таҳлил қилинган. «Эсдаликлар» — кенг қўламли эпик асар: ҳар бир тадқиқотчи уни таҳлил қилишда ўз йўлидан бориши мумкин. Назаримда, «Эсдаликлар» XIX аср охири, XX аср бошларидаги ҳаётни ҳар томонлама мукамал ёритган. Бу асар соқилоғ, иқтисодчи, педагог, сиёсатдон, тиббиёт билан қизиқувчи, тарихчи, муҳандис, санъатшунос учун етарли маълумот беради. Турли соҳа кишиларини қизиқтирувчи материаллар бадий шаклда, мукамал характерларда акс эттирилган. М. Қўшжонов рисоласида «Эсдаликлар» завқшавқ, маҳорат билан таҳлил қилинган. Лекин китобда: «Абдулла Қодирий эса эски ҳаёт бидъатларини кескин танқид қиладиган кичик асарларини яратди» (11-бет); «Бухоро амирининг бир йиллик даромади 30 миллионга (сўмми, тангаси — А. Р.) етарган экан» (25-бет) сингари сал-пал таҳрир талаб жумлалар бор.

Ёзувчи ҳаёти ва ижодини, етук асарларни таҳлил қилишда холислик асосий мезон бўлмоғи, адабиётшунослик тараққиётида пайдо бўлган бидъатлар (янгиликлар) фикрни чалғитмаслиги жоиз. Тадқиқотчининг концепцияси қанчалик теран, асосли бўлса, у иккинчи даражали масалаларга берилиб кетмайди, санъаткор ижодини, санъат асарини гўзаллик қонунига биноан ўрганиди, таҳлил қилади.

Шахрисабзлик чевар Мехринос Маҳмудова.

Р. Шагаев сурати (ЎзТАГ)

ҲИНДИСТОННИНГ КАШФ ЭТИЛИШИ

Ҳиндистоннинг биринчи Бош вазири, Халқлар ўртасида Тинчликни сақлаш Халқаро Ленин мукофотининг лауреати Жавоҳарлаъл Неру таваллудига юз йил тўлди. Шу муносабат билан унинг «Ҳиндистоннинг кашф этилиши» асаридан парча эълон қилаётимиз.

Жавоҳарлаъл НЕРУ

Бу китоб ҳибсага олинганимдан кейин, Ер қуррасининг катта қисми уруш гирдобига ғарқ бўлиб турган — 1944 йилда ёзилган эди. Китобда менинг ўша даврдаги кайфиятим ва фикр-уйларим акс этган. Унда асосан Ҳиндистоннинг узок ўтмиши қамраб олинган ва шу боисдан у қадимий мамлакат тарихини тушуниб олишга бирмунча ёрдам бериши мумкин. Эҳтимол, ўқувчиға Ҳиндистоннинг ҳозирги авлодига таъсир кўрсатган омиллар ҳақида тасаввур берар.

...Мен Ҳиндистоннинг тарихини ўргандим, мўътабар қадимий адабий ёдгорликларни ўқиб чиқдим. Уларға сингдирилган тафаккурнинг қудратлилиги, тилнинг бой ва ранг-баранглиги, ақл-заковатнинг ярқираган қирралари мени дол қолдирди. Мозий даврларда бу ерлардан ўтиб, сайҳатномаларини ёзиб қолдирган хитойлик ва ўрта осёлик буюк сайёҳлар билан биргаликда Ҳиндистонни кезиб чиқдим.

Шундай қилиб, кўз ўнгимда Ҳиндистоннинг юксалиши ва инкирозға юз тутиши, ғалабалар ва мағлубиятларға тўлиқ тарихининг кенг манзараси намоён бўлди.

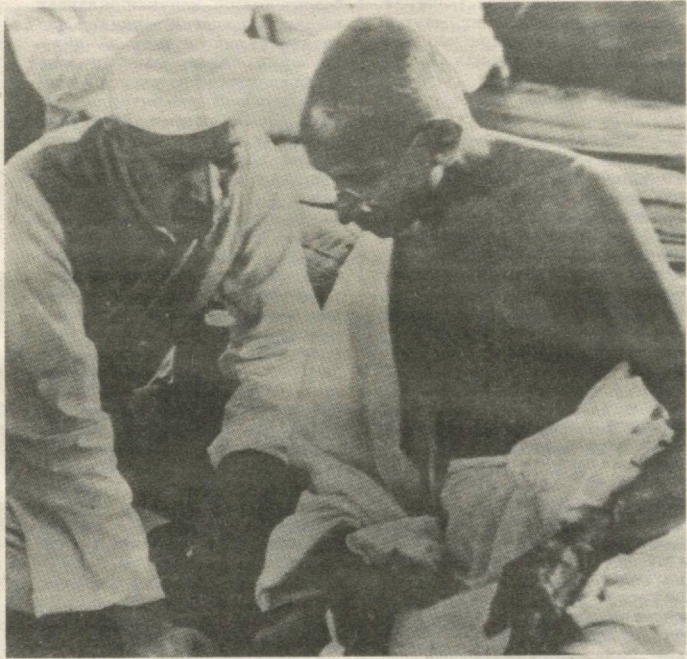
...Эрамининг биринчи минг йиллиги давомида Ҳиндистонда юксалиш ва пасайиш даврлари, босқинчилар билан тўқнашувлар ва ички ғалаёнлар кўп бўлиб турган. Лекин шуларға қарамай, бу барча йўналишларда тараққий этган жўшқин ва жадал миллий ҳаёт даври эди. Юксак маданият тудайли фалсафа, адабиёт, драма, санъат гуллаб-яшнади, фан ва математика соҳасида катта муваффақиятларға эришилди. Ҳиндистон иқтисодий жиҳатдан равақ топа бошлади. Истикболда янги уфқлар очилади. Янги-янги мамлакатлар билан алоқалар йўлга қўйилади. Эрон, Хитой, Ўрта Осёё билан муносабатлар мустаҳкамланади...

Ҳиндистоннинг турклар, афғонлар ва мўғуллар томонидан забт этилиши унинг Ўрта ва Ғарбий Осёё билан алоқаларининг жадал ривожланишиға олиб келган. Ўн бешинчи аср (тахминан Европадаги Уйғониш даврида) Темурийлар даврида... Самарқанд ва Бухорода маданият гулдай бошлади. Ана шу муҳитда этишган, Темурийлар сулоласи-

нинг ҳукмдори Бобур ўн олтинчи аср бошида Деҳли тахтини эгаллади. Улар Эрон билан жуда яқин муносабатлар ўрнатган эдилар. Буюк Мўғул саройида иззат-икром ва эътибор қозониш мақсадида чет эллардан кўплаб олимлар ва санъаткорлар келиб туришарди. Ҳиндистонда ҳинд ғоялари ҳамда форс анъаналарини ўзида мужассамлаштирган янги меъморчилик санъати камол топди.

Ақбар Ҳиндистонда буюк Мўғуллар сулоласининг учинчи ҳукмдори эди. Аслида буюк давлатни у бирлаштирди. Унинг бобоси Бобур 1526 йилда Деҳли тахтини эгаллаган бўлса ҳам Ҳиндистонға бегона, мусофир киши эди. Бу мамлакатда ўзини ёт кишидай хис қиларди. У шимоллик эди: у ерда ватани — Ўрта Осёёда Темурийларнинг Уйғониш даври гуллаган, эрон санъати ҳамда маданиятининг таъсири жуда кучли эди. Бобурға ўрганиб қолган дўстлар гурунги, дўстона суҳбатлар, Эрон ва Бағдоддан келтирилган нафис роҳат-фароғат анжомлари етишмас эди. У шимол тоғларининг қор ва музликларини, гўштили таомларни, Фарғонанинг чаманзорларини, меваларини кўрсарди. Бирок мусофирлик жонидан ўтиб кетганда ҳам Ҳиндистонни тенгсиз гўзал мамлакат деб ҳисоблаган. Бобур Ҳиндистонға келгач, тўрт йилдан кейин вафот этди. Кўп вақтини жангу жадалларға, константинополлик машҳур меъморнинг хизматидан фойдаланиб, Аградаги ҳашаматли пойтахт қурилишиға бағишлади. Бу Константинополда буюк Сулаймон подшоҳлик қилган, шаҳарда ажойиб бинолар қурилган давр эди.

...Бобур дилбар шахс, Уйғониш даврининг типик ҳукмдори, жасур ва тадбиркор инсон бўлган. У санъатни, адабиётни севарди, ҳаётдан ҳузур қилишни яхши кўрарди. Унинг набираси Ақбар тагин ҳам диловар, тагин ҳам кўпроқ фазилатлар соҳиб бўлган. У мард ва доврақ, истеъдодли саркарда бўлиш билан бирга мурувватли ва танги, идеалист ва ҳаёлларист, ташаббускор, ўз издошларининг ҳексиз садоқатини қозонган дохий эди. Саркарда сифатида у Ҳиндистоннинг кенг ўрамини (территориясини) ўзига бўйсундирди, аммо у кўлдан кетмайдиган бошқача ғалабани —

Ҳинд халқининг йўлбошчилари Махатма Ганди ва Жавоҳарлаъл Неру.

одамларнинг қалби ва онгини забт этишни оруз қиларди. Ақбарнинг саройида бўлган португалиялик руҳонийларнинг сўзига қараганда, унинг боқишлари кишини ўзига ром қиладиган жозибали, кўзлари эса «кўёш ёғдусида порловчи денгиз каби нур сочиб турган». Ақбар фақат сиёсий жиҳатдангина битта давлатға бирлашиб қолмасдан, балки узвий равишда битта халқ бўлиб бирлашган ягона Ҳиндистон ҳақидаги қадимий орузға руҳ бағишлади. Узининг 1556 йилда бошланган ва узок давом этган, деярли эллик йиллик ҳукмронлиги даврида ана шу мақсад сари интилди. Бошқа ҳеч кимға бўйсунмайдиган, мағрур ражпут хонлигини ўз томониға огдирди. У, ражпут қизига уйланган бўлиб, шу тариқа, ўғли ва тахт меросхўри Жаҳонгир ярим мўғул (ўзбек), ярим хинд-ражпут эди. Жаҳонгирнинг хотини Шоҳжаҳон ҳам ражпутлардан бўлган. Шундай қилиб, турк-мўғул сулоласи иркий жиҳатдан турк ёки мўғулларға қараганда ҳиндларға яқинроқ бўлиб қолди. Ақбар ражпутлар билан фахрланар, маънавий жиҳатдан ўзини уларға яқин ҳисоблар эди. Никохлар, шунингдек, бошқа воситалар ёрдамида давлатни анча мустаҳкамлашға хизмат қилган ражпут ҳукмрон синфлари билан итифок тузди. Ундан кейинги ҳукмронлар даврида ҳам давом этган бу мўғул-ражпут ҳамкор-

лиги фақат давлат тузуми, мамлакатни идора этиш ва қўшинларға таъсир этибгина қолмай, балки санъат, адабиётда, Ҳиндистоннинг бутун ҳаётида чуқур из қолдирди. Мўғул аёнлари аста-секин асимилацияға дучор бўлдилар, ражпут ва бошқа хиндларға форс маданияти ўз таъсирини ўтказди.

Ақбар атрофига ўзи ва орзу-истакларига садоқатли ажойиб инсонлар зумрасини тўплади. Уларнинг орасида машҳур ака-ука Файза ва Абул Фазл, Вир Бал, рожа Ман Сингх ва Абдурахимхонлар бор эди. Унинг саройида турли диний эътиқоддаги кишилар, хонлар бор эди. Янги ғояларни ўртага ташлаган ёки янги кашфиётлар қилган зотлар учрашар эдилар. Унинг турли қарашларға эркин йўл қўйиб бериши ва ҳар қандай эътиқодни раббатлантириши шу даражага бориб етардики, бундан ўта диндор мусулмонлар ғазабға келишарди. У, ҳатто, барчаға мос келадиган янги аралаш дин яратиш ҳаракатида ҳам бўлган. Худди унинг ҳукмронлиги даврида Шимолий Ҳиндистонда хиндлар билан мусулмонларнинг маданий қўшилиши сезиларли даражада илгарига қараб силжиган эди. Ақбарнинг ўзи, шубҳасиз, хиндлар ўртасида ҳам, мусулмонлар ўртасида ҳам бирдай ёъозланар эди. Мўғул сулоласи ҳақиқий хинд сулоласи сифатида чуқур илдиэ отди.

Ақбарнинг турли билимларга ҳаваси ниҳоятда зўр, хоҳ диний, хоҳ дунёвий бўлмасин, доимо ҳодисаларнинг моҳиятини англашга ҳаракат қиларди. Техник ихтиролар, ҳарбий ишлар билан қизиқарди. Айниқса, жанговар филларга кўпроқ эътибор берарди, қўшинларида улар асосий ўринни эгалларди. Унинг саройида бўлган португал рухонийлари: «У фақат ҳарбий ва сиёсий масалалардагина зукколик кўрсатиб қолмай, шунингдек, техниканинг турли соҳаларида ҳам донишлигини намойиш қилиб, жуда кўп нарсалар билан қизиққан, уларни ўрганишга интилан, — деб гувоҳлик беришди. — Узининг билимга чанқоқлигидан, оч қолган киши ҳамма овқатни чайнамасдан ликка-ликка ютганидай, ҳаммасини бирварақай ўрганишга ҳаракат қиларди».

Бироқ, унинг қизиқувчанлиги бир қанча соҳаларга ёйилмагани, олдида пайдо бўлган баъзи жуда муҳим муаммоларни таҳлил этишга интилмагани кишини таажублантиради. Буюк Мўғул сифатида обрў-эътибор қозонгани, қуруқликдаги давлат сифатида унинг империяси қудратли бўлгани билан денгизда заиф эди. 1498 йилда Васко да Гама «Яхши умид» бурнини айланиб ўтиб, Каликутага етиб келди. 1511 йили Албукерк Малаккани босиб олиб, Хинд океанида Португалия ҳукмронлигини ўрнатди. Хиндистоннинг Ғарбий қирғоғидаги Гоа португал тасаруфига ўтиб кетди. Буларнинг ҳаммаси португалларни Ақбар билан юзма-юз тўқнашувга олиб келмади. Бироқ португалияликлар денгиз орқали Маккага йўл олган, ораларида кўпинча ҳажга борувчи император хонадони аъзолари, аъёнлар бўладиган хиндларни асир олиб, уларнинг овоз этилишига пул талаб қилиб, қамоқда сақлар эдилар. Ақбар қуруқликда қанча қудратли бўлмасин, португалияликлар денгизда устун эканликлари равшан эди. Хиндистон ўтмишида маълум даражада денгиз йўлларини ўз назорати остига олгани туфайли улғуворликка ва қудратга эришган бўлса-да, континентал давлатнинг денгиздаги куч-қудратига етарли эътибор бермаслигини тушуниш қийин эмас. Ақбар янги-янги ерларни забт этиш билан обора эди, гоҳ-гоҳ унинг китик пастига тегиб турсалар-да, португалияликларга аҳамият бермас, улар билан шугулланишга вақти ҳам йўқ эди. Бир пайтлар кемасозликни ривожлантиришни ният қилди, ammo бунга денгиз қўшинларини мустақамлаш эмас, шунчаки эрмак деб қаради. Сўнгра, мўғул қўшинлари, бошқа хинд давлатлари қўшинлари каби артиллерия соҳасида Усмонли турк империясидан келган ажнабий мутахассисларга суяна эди. Артиллерия бошлиғи Румихон увонига эга бўларди (Рум — шарқий Рим, яъни Константинополь). Маақур чет эллик мутахассислар маҳаллий кишиларни ҳарбий ишга ўргатар эдилар. Узоқдан савол туғилади: нима учун Ақбар ёки бошқа кимдир ўз фуқароларини чет элга ўқишга

юрмаган, нима учун унинг ўзи илмий-тадқиқот ишларини рағбатлантириш йўли билан артиллерияни такомиллаштиришга қизиқмаган?

Яна бир гоят характерли ҳолат. Рухонийлар Ақбарга босма Тавротни, шунингдек афтидан, бир қанча бошқа босма китобларни ҳам тортиқ қилишган. Нима учун у ўзининг давлат ишлари, шунингдек, қанчадан-қанча ташаббусларига қатна наф келтириши мумкин бўлган китоб босмасига эътибор бермагани бизга қоронғу.

Яна бир мисол — соат. Мўғул асқоздалари ўртасида унга талаб катта бўлган. Соатлар португалияликлар, кейинчалик эса инглизлар томонидан Европадан келтириб турилган. Чегдан олинмаган соатлар зобу-боёнларга мўлжалланган деб зийнат буюми ҳисобланар, оддий халқ эса қўёш, қум ва сув соатлари билан қаноатланарди. Ҳатто пружинали соатлар тузилишини билиб олиб, уларни Хиндистонда ишлаб чиқаришни йўлга қўйишга уриниб ҳам қўрилмаган. Агар Хиндистонда кўплаб қўли гул ҳунарманд ва усталар борлиги ҳисобга олинса, техникага бу қадар қизиқмаслик кишини лол қолдиради.

Ақбар XVI асрда, Европада олға ҳаракат қилувчи кучлар, инсоният ҳаётида инқилобий юксалиш пайдо бўлган даврда яшади. Бу кашфиёт туфайли Европа аввал аста-секин, кейин эса, жадал суратда илгариллаб кетди, XIX асрда эса шундай сакраш қилдики, натижада янги дунё яратди. Европа табиат кучларини жиловлаб, улардан ўз мақсади йўлида фойдаланаётган бир даврда, оғир қарвон ва мудроқ Осие оғир инсон меҳнатига суяниб қарор топган ҳаёт тарзига амал қилиб келарди.

Буни қандай тушуниш мумкин? Бу саволга бир хил жавоб бериш қийин, чунки Осие жуда кенг ва хилма-хил. Ҳар бир мамлакат, айниқса, Хитой ва Хиндистонга ўхшаган йирик мамлакатлар мустақил таҳлил этишни тақозо этади. Хитой, шубҳасиз, ўша даврда ҳам, ундан кейин ҳам анча маданиятли бўлган, унинг халқи ҳар қандай Европа халқларига нисбатан маданиятлроқ ҳаёт кечирган. Хиндистон ҳам ташидан сарой ҳашаматини кўрсатибгина қолмай, балки савдо-тижорат, ҳунармандчилик, халқ амалий санъати равнақ топганлигидан далолат бериб турарди. Европа мамлакатлари у ерга бориб қолган хиндлар учун кўп жиҳатдан қоқоқ ва ғариб кўриниши мумкин эди. Шунга қарамасдан, Европада тобора аниқроқ намоён бўлаётган жўшқинлик Хиндистонда мутлақо сезилмасди.

Тараққиёт ташқаридан қилинган ҳужумга нисбатан кўпроқ ички заифлик туфайли инқирозга юз тутарди. У, маълум маънода эскириб, ўсиб-ўзгариб турган дунёга бошқа бирон нарса беришга қурби етмаслиги ёки унинг вақили бўлган халқ сифат жиҳатидан айниб, ўзига юклатилган вазифани шараф билан адо этишга ярамай қолиши сабабли заиф-

лашиб қолиши мумкин. Шундай бўлиши ҳам мумкинки, ижтимоий тузум олға қараб ҳаракат қилишга тўраноқлик қилади ва бу ҳаракат тўсиқ бартараф этилган ёки мавжуд тузумга қандайдир жиддий сифат ўзгариши киритилгандагина амалга ошади. Хинд тараққиётининг таназулға учрагани турк ва афгон истилосига етарлича аниқ-равшан эди. Истилочилар ва улар келтирган янги говларнинг қўхна Хиндистон билан тўқнашувлари янги ижтимоий воқеа-ҳодисаларнинг пайдо бўлишига олиб келди. Шу билан у ақл-идрокни кишилардан овоз қилди, янги куч-ғайратларга кенг йўл очиб берди-ми? Маълум даражада шундай бўлди, санъат, меъморчилик, тасвирий санъат, музика ва турмуш тарзига янги рух таъсир этди. Ammo бу таъсир етарли даражада чуқур бўлмади, бир мунча юзани кечди, ижтимоий тузум ўзгаришсиз қолаверди. Ваъзи масалаларда у ҳатто яна камроқ ўзгарадиган бўлиб қолди. Хиндистон европача маънодаги феодализмга эмас эди, лекин унинг мудофеасининг асосини ташкил этган ражпут уруғ жамоалари ўзига хос феодализмга кўра тузилган эди. Мўғуллар давлати ҳам ярим феодализм, ammo кучли мустақил марказга эга бўлган давлат эди. Бу монархия Ражпутан феодализиmdан устун турарди.

Агар Ақбарнинг порлоқ ва синчков ақли ижтимоий масалаларга қаратилган бўлганида, у жаҳондаги бошқа мамлакатларда кечаётган воқеаларнинг моҳиятини тушуниб этишга ҳаракат қилганида, ижтимоий ўзгаришларга қатна ҳисса қўшган бўлур эди. Бироқ у ўз империясини мустақамлаш билан жуда банд эди, унинг олдида кўндаланг бўлиб турган асосий муаммо бетўхтов тарқалиб бораётган ислом дини миллий дин ва халқнинг урф-одатлари билан муроасага келтириш ва шу йўл билан мил-

лий бирликка эришидан иборат эди. У динни ақл-идрокка суянаган ҳолда талқин қилишга уринарди, бир мунча вақт ҳинд воқелигини гоят даражада ўзгариб юборишга муваффақ ҳам бўлди. Ammo бундай масалага бевосита ёндашиш оладатига муваффақият келтирмади.

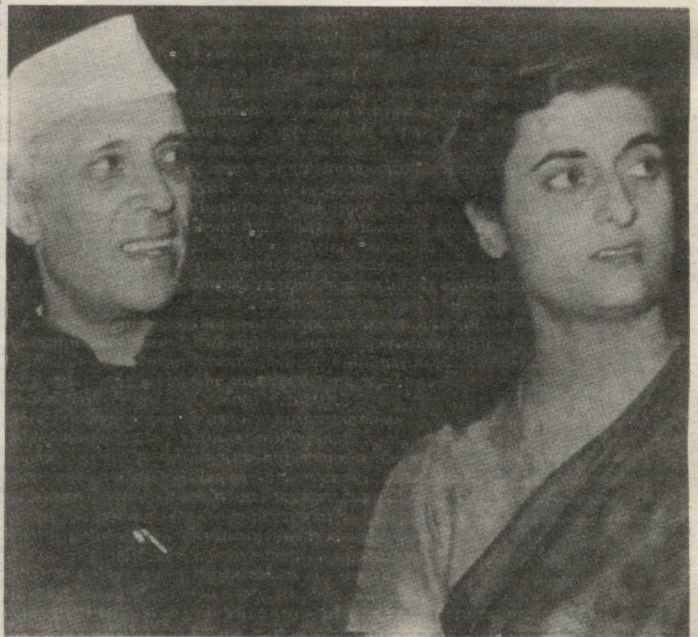
Шундай қилиб ҳатто Ақбар ҳам Хиндистоннинг ижтимоий ҳаётига жиддий ўзгаришлар кирита олмади, ундан кейин эса, у яратган ўзгаришларга интилиш муҳити ва ақлий изланишлар барҳам топди, Хиндистон яна ўзининг турғун, барча янгиликларга гунг ҳаётига қайтди?

Ақбар ўз империясини шундай мустақам қурган эдики, унинг давлати уквусиз ворислари даврида ҳам юз йилча яшади. Деярли ҳар гал мўғул сулоласининг ҳукмдори вафотидан кейин тахтга даъвогарлар ўртасида марказий ҳокимиятга пурут етказувчи урушлар бўлиб турди. Лекин сарой мустақамлигича қолар, уруғ мўғуллар бутун Осиега ва Европага доврғ таратган эдилар.

Анвар КАРИМОВ таржимаси

¹ Бобурийлар сулоласи назарда тутиляпти (таржимон).

² Абул Фазлнинг хабар қилишича, Ақбар Американин Колумб томонидан кашф этилганини эшитган. Кейинчалик, Жаҳонгир подшолиги даврида Хиндистонга Европа орқали Америкадан тамани келтирилган. Жаҳонгир уни таъқиқлашга ҳар қанча уринмасин, бунинг Удудасидан қиқолмаган. Бутун Бобурийлар даврида Хиндистон Урта Осие билан мустақам алоқалар ўрнатиб келган. Бу алоқалар Россияга ҳам тарқалган. Ушша пайтдаги дипломатик ва савдо миқёслари ҳақида маълумотлар бор. Рус дўстларидан бири рус солнома-ларидаги яна шундай маълумотларга диққатини жалб қилди. 1532 йилда император Бобурийн Хўжа Хусайн исмли алчиси дўстлик битими тузиш учун Москвага ташриф буюрган.

Суратда: Жавохарлаъл Неру ва қизи Индира Ганди.

ТАБИАТГА — ХИЁНАТ

Бундан 10-15 йиллар муқаддам кўхна Самарқандга келган сайёҳлар, албатта, шаҳарнинг шундоқки-на жанубий қисмида жойлашган Оҳалик, Омонқўтон, Ургут тизма тоғлари ёнбағирларидаги арчазорларда, ўрикзору ёнғоқзорларда, кўркамлигидан ҳатто тошлари кўринмай кетган қир-адирларда тошчин сойлар, булоқ ва чашмалар

юрғизиларди. Сойлар атрофида етиштириладиган қовун-тарвузлар шунчалик кўп ва ширин бўлардики, энди бунақаси ҳеч қаерда битмайди. Бир вақтлар Оҳаликдаги ҳозирги қуп-қуруқ сой катта, серсув ва шўх дарё бўлиб, 366 та сойдан иборат бўлган. Одамлар сойдан-сойга қайиқда ўтишган. Тоғда айиқ, жайра, бўри, ёввойи чўчқа, тулки,

тоғда қолиб кетишади. Ҳайвонларни, қушларни отишади, сойларга ҳар хил кимёвий дорилар ташлаб, балиқ зотиға қирон келтиришади. Кечалари дарахтларнинг шох-шаббаларини синдириб ёки кесилган танасига керосин, бензин қуйиб, «машъал» қилиб, истаган бе-мазагарчиликлар билан шуғулланишади. Бундай беъмъ依ликнинг олди ўз вақтида олинмаёпти.

Вожаба, фақат Оҳаликдагина мавжуд бўлган қимматбаҳо қизил гранит тошларни ташиб кетувчилар ҳам кўпайиб қолди. Бундай ноёб тошларни асраш, давлат ҳимоясига олиш имконияти йўқмикин? Ёмоннинг бир қилиғи ортиқ, деганларидек, бу ерга дам олишга келган шаҳарликлар ичкиликбозлик қилишади. Гоҳида қий-чув, гоҳида муштлашиш, ур-йиқит. Атрофда бўш шишалар, чайналган суяклар, шўр балиқ, консерва қутилари, ортиб қолган нон, мева-сабзавот ва бошқа маҳсулотлар сасиб-бижиб ётибди. Сойда, қирғоқларда, йўл ва йўлакларда майдаланган шишалар синиғи устидан юришининг ўзи бир азоб. Болаларимиз бу ерга келган ярим яланғоч беҳаё йигит-қизлардан ҳазар қилиб қочишади.

Булоқларнинг аксарияти куриб бўлди. Ажойиб шифобахш неъмат — равочлар илдизи билан суғириб олиниб, уруғи йўқолиб бормоқда. Ҳатто гушти турли яра-чақа, тери касалликларини доволашда фойда берганлиги учун пултопар «табиатшунос»лар беозор кўр илонларни беаёв тутиб, ҳар бирини 200-300 сўмгача сотишяпти. Қаранг, энди инсон илондан эмас,

илон инсондан кўрқадиган, озор чекадиган, тинчлигини йўқотадиган ҳолга тушиб қолди. Устига устак тоғда қурилаётган пионерлар лагерининг канализацияси Оҳаликнинг 5,5 минг нафарли аҳолиси фойдаланадиган бирдан-бир кичкина сойдан атиги 3—4 метр наридан қазилди. Тоғнинг усти тош, ости қум-шағал. Энди ҳадемай пастдан сизиб сувнинг ифлосланиши аниқ. Наҳотки, лой-ҳачилар канализациянинг ариқдан, ҳовуз ёки сойдан 15-20 метр нарида бўлишини билишмасе. Баъзан, табиатга нисбатан ана шундай инсофсизликдан, хўрланишдан кўзларинг ёшланиб, йиғлагинг келади. Лекин Оҳаликнинг бугунги аянчли тақдир негадир мутасадди идора, ташкилот раҳбарларини қизиқтирмаётганлиги ҳам ажабланарлидир. Бундай дейишимизга ҳам асос бор. Бир вақтлар шу ерлик Маҳмуд ота Ражабов 30 йил тоғбеги бўлиб ишлаб, Оҳаликнинг ноёб табиатини, гўзаллигини, бойлигини, ҳавосининг мусаффолигини кўз қорачиғидай асраган, ардоқлаган эди. Аттанг, қайси бир «тежамкор» раҳбарнинг топқирлиги билан ушбу штат қисқартирилди-ю, мана 14-15 йилдан буён эгасиз, назоратсиз қолган Оҳаликнинг қисмати мана шундай аянчли ахволга тушди. Энди ўша тежамкор кимса тоғбегиға ойига атиги 130-140 сўм маош беришдан қочиб, тежалган пуллар ҳисобиға Оҳаликнинг илгариги ҳусни-жамолини, бойлигини, саховатини қайта тиклай олармикин?

А. МУҲАММАДАЛИЕВ

Самарқанд

Самарқанд шаҳари кўчаларидан чиқиндилар ўз вақтида ташиб кетилмайди. Ўз ўрнида ёқиб юборилади. Бу эса шаҳар ҳавосининг ифлосланишиға олиб келаяпти.

Суратда: Кўчалардан биридаги ахвол.

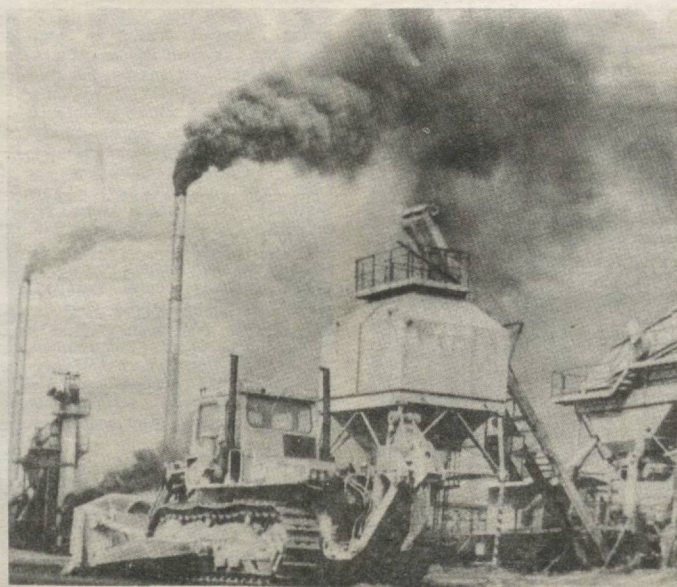
атрофида мириқиб дам олар ва «юрган эканмиз-да, ўз юртимизни мақтаб, аслида жаннатнинг бир бўлағи бу ерда экан-ку», деб қувонар, иложи бўлса бу жаннатмакон масканга яна бир бор келишни орзу қилар эдилар. Лекин афсуски, бир вақтлар иккинчи Кавказ деб ном олган Оҳаликнинг бугунги ахвали Она табиатга нисбатан кўр-намаклик ҳамда шафқатсизликнинг жонли тинсолидан бошқа нарса эмас. Бундай бедодликни, нохуш манзарани кўрган киши: «Кўзим чиқсин сени кўргунча бундоқ», дейиши турган гап. Табиатни она-она, деб оғиз кўпиртирмамиз-у, аслида, уни асраш, ардоқлаш ўрниға уволиға қолиб хўрлаямиз. Яхшиликка — ёмонлик, саховатга — хиёнат, дегани шунда.

Қаранг, бундан 15-20 йил илгарди Оҳаликнинг ёнбағирларида ям-яшил арчазорлар, адл тол-терақлар яшнаб ётарди. Анжир, анор, ёнғоқ, бодом, анвойи олмалару ўриклар, жийда, чилонжийда, дўлана, тут, наъматак каби барча шифобахш, ширин-шакар мевалар кўп эди. Сойлар, қирлар хусусан баҳорда баҳмал поёндоз тўшалгандай безанарди. Булоқлардан жўшиб, сойдан-сойға ўйнаб оқаётган ирмоқ сувидан бир эмас, 12 та тегирмон

ҳатто қоплон ҳам яшаган.

Кичкинасойда ёнғоқзор ўрмондай кенг эди. Ниҳолсойда 2000 тупдан зиёд турли мевали дарахтлару тоқзорларнинг ҳосили, соя-салқини роҳатижон эди. Аччиқолмасой, Амиртемур, Тарағай, Гултепа, Девшара, Совуқбулоқ, Тариксой, Теракли ва бошқа сойларда, яйловларда, адирларда каклик, бедана каби 100 хилдан ортиқ қуш хониш қиларди. Тоза, муздеккина сувдан роҳатланиб ичардик, санаторий ва пионер лагерларида доволанадиганлар, дам оладиганлар уйлариға худди онадан қайта туғилгандай яйраб-яшнаб қайтишарди. Ариқларда, ирмоқларда кумушранг балиқлар галаси ўйнаб сузишарди. Тоғимизда зира, мешмоёк, лола, сечак, соқола, анзур пёёзи, равоч, хандонписта, чилонжийда, маврак, ялғиз, зирк, қорақат, келинтили, буйимодарон ва бир қанча дориворлик хусусиятиға эға шифобахш ўсимликлар ўсарди.

Хўш, энди-чи? Мана, кўриб турибсиз, айтишға ҳам тил бормади, тоғ тақир, сой, қир-адирлар яйдоқ. Мевали, манзарали дарахтлар, шифобахш ўсимликлар, сайроқи қушлару ёввойи ҳайвонлар деярли қирилиб битди. Бетайин овчилар тўда-тўда бўлиб, ҳафталаб

Бу лавҳада Самарқанд шаҳри асфальт-бетон заводи мўриларидан чиқаятган тутун акс эттирилган.

Р. Ғафуров суратға олган (ЎзТАГ)

ҲАҚҚА ФАҚАТ ТИЛИМИЗНИ ЧЎҚИМАС ЭЖАН...

ўрта мактабни имтиёзли баҳолар билан битириб, Ташкентга келди. Островский номи Театр-расомлик санъати институти қошидаги янги очилган музикали драма факультетига ўқишга кирди. Унга кўшиқ ижрочилиги, саҳна санъати сирларини Ўзбекистон халқ артисти Раззоқ Ҳамроев ўргата бошлади.

Еш Бахтиёрнинг ўзини тута билиши, абжирлиги устозини хурсанд этди ва талабаликнинг иккинчи йилиёқ уни Муқимий номи музикали драма ва комедия театрига олиб борди. Бу кутлуг даргоҳда Лутфиҳон ая Саримсоқова, Сойиб Ҳўжаев, Ҳамза Умаров, Машраб Юнусов каби халқ севган санъаткорлар хизмат қиларди. «Равшан ва Зулжумор», «Тоҳир ва Зухра», «Азиз ва Санам», «Аршин Мол-олон» спектаклларини кўриш учун халқ ёпирилиб келарди.

Ҳа, Бахтиёр Ихтиёров институтда ўқиш билан бирга шу театрнинг ажойиб коллективи даврасида ишлаш бахтига сазовор бўлди. Ўл назарига тушган устоз артистлар кўмагида ёш санъаткорнинг истеъдод қирралари сайқал топди, кўпчилик диққатини ўзига жалб этди.

Халқ — ҳаққоний ҳакам, дейдилар. Бунинг аққол далили сифатида Намангандаги ўша воқеани эслашнинг ўзи кифоя: икки санъаткор — устоз ва шогирд орасидан ёпирилиб кетаётган одамлар ҳамон кўз ўнгимда.

Мана, шунга ҳам бир йигит умричалик вақт ўтдиби...

Биз артист Б. Ихтиёровнинг ижодий ва ижтимоий фаолияти — қандай санъаткорлигию қандай унвонлар билан тақдирланганлиги, неча спектаклини саҳнага кўйиб, томошабин хўшмига ҳавола этганлигию ўзи қанча образлар яратганлиги, сон-саноксиз фильмларда эсда қоладиган куллиги ҳамда фожиали ўнлаб қаҳрамонларга қандай «жон қиритган» лиги хусусида, ҳулласи калом, унинг кейинги ўттиз йиллик қайноқ ижод фаолияти борасида тўхтаб ўтирмадик. Чунки бундан ҳамма хабардор, кўпчилик биледи. Халқ ўш севган санъаткорининг «юриш-туриши»дан доим кўз-қулук.

Куни кеча Бахтиёр Ихтиёровни Тошкентнинг гавжум Олой бозорида кўриб қолдим. У катта бир дона сип-силлик карамни баланд кўтариб, сотувчидан сўрарди:

— Дехқон ака, бу карамни ёки тарвузми?

— Карам, Бахтиёржон, карам! — Ундай бўлса, баҳоси нима учун тарвузникидан уч баробар қиммат? Бир кило карам пулига уч кило ун сотиб олиб, чалпақ пишириб еган яхшироқ эмасми!

Атрофини ўраб олган кишилар гур этиб кулиб юборди.

Оркадан шивир-шивир овоз эшитилди: «Бахтиёр Ихтиёров! Бахтиёр Ихтиёров!»

— Ие, анаву ўзимизнинг артист-ку!

Санъаткор учун кўпчилик хурматини қозонишдан ортиқ бахт бўлмаса керак!?

Даврада суҳбатнинг гули бўлиб, кўпчиликни ўз озига қарашиб ўтирган дилкаш одам бамаъни ҳикоятлар орасида тўсатдан ўзини мақтасаю, кимларнингдир шаънини ерга урса, ўртага ноқулай жимлик чўқади, ҳамма бир-бирига қараб қўяди. Шу биттагина нуқоли гап учун ўтиришдан фэйз кетади, суҳбатнинг гули бўлган ҳалқи одамнинг хурматига жиндақина бўлса-да пугур етади.

Яқинда матбуотда Иброҳим Раҳимнинг «Тилимизни ҳаққа чўқиганми?» сарлавҳали мақоласи эълон қилинди. Унда асосан ўзбек тилига давлат тили мақоми берилиши лозимлиги хусусида сўз юритилди. Муаллиф ўз мақоласида ҳозирги ўзбек тилининг тобора қашшоқлашиб қолганини, унга кўнгина номуносиб сўз ва терминлар кириб кетганини куйиб-пишиб, ачинаиб ёзади ва ўз фикрини анча-мунча мисоллар билан исботлаб беради. Келтирилган мисолларнинг аксарияти ўз жўялилиги билан ўқувчида яхши таассурот қолдиради.

Аммо, бизнинг назаримизда, она тили ҳақида эгу ният билан ёзилган мазкур мақолада ҳолисликка, камтарликка соя ташлайдиган бир нуқта борки, у ҳақда индамаслик ноқоноз бўлиб туолади. Чунки, мақолани ўқиган ва унга ишонган одамда куйидагича таассурот қолади: Иброҳим Раҳим 60-йиллардан бошлаб «Гулистон» журнали орқали ўзбек тилининг софлиги учун роса курашиб келган эканю, жумхуриятимиздаги кўпгина ўртоқлар унинг ниятини тушунишмабди ёки унинг гоёларига тўсиқ бўлишбди...

Фактларга мурожаат этайлик, муаллифининг ёзганларини ўқийлик: «... олтиминчи йиллар ўрта-сида «Гулистон» журналини тиклаш ва унга «Бош редактор»лик қилишни менга топширдилар. Мен ўша кезде «Ўзбекфильм»нинг раҳбари, кинокомитет раисининг биринчи ўринбосари эдим. Маош катта, махсус машина, ишларим ҳам жойида, обрў ўзимга етарли эди (Аслида обрў-эътибор ҳақида ҳар кимнинг ўзи эмас, бошқалар гапирса яхши бўларди). Икки баровар маоши кам, машинасиз, қора ишга (журнал муҳаррирлиги қачондан бери қора иш бўлиб қолдикин?) борасамми, дегувчилар бўлди. Мен эса, журнални жони-дилим билан хўш кўрдим. Чунки журнал орқали ўзбек тилининг йўқолган мавқеини тиклаш, ўлаётган бой-бадавлат тилимизни тирилтириш имконияти бор эди. Мен журнални қабул қилишдан олдин ўз шартларимни қўйдим. Энг муҳими, «Ўзбекистонда чиқаётган бири-бирига ўхшаш 33 та журналнинг ўт-

тиз тўртинчиси бўлсинми ёки ўзинг хос журнал қилайми?» — деб сўрадим. (Бир нарсага ҳайронимиз: газета ёки журнални ижодий ҳодимлар тайёрлайдими ёки биргина муҳаррир яратадими?) Ўзига хос журнал қилишга Тошкентда ҳам, Москвада ҳам рухсат олчак, янги «Гулистон» чиқди».

Қисқаси, у кишининг муҳаррирлигидаги журнал чиқабошлайди ва тилимизни тозалашда, маданиятимизни юксалтиришда катта ишларни амалга оширади. Ҳатто, «Ҳозирги қайта қуришни «Гулистон» ўша кездеёқ бошлаб юборганди. Бу ҳақ ишни кўп кўрдилар. (Қандай бедодлиг-а, «қора иш»ни ҳам кўп кўрибдилар-а!) Кейинги «Гулистон» эски арава изига солиб юборилди».

Ана, қаранг, сўнги битта жумла билан у ишдан кетганидан кейинги «Гулистон» журнали ижодий ҳодимларнинг 20 йиллик фаолиятига қора чизик тортилди!

Жумхуриятимиз матбуоти тарихидан маълумки, «Гулистон» журнали 1925 йилдан чиқабошлади, ўрталикда Улуг Ватан уруши муносабати билан вақтинча ўз фаолиятини тўхтатди. 1967 йилдан яна шу ном билан чоп этила бошлади. 1986 йил апрелида «Гулистон»нинг 60 йиллик юбилейи бўлиб ўтди ва журнал Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Фахрий Ерлиги билан мукофотланди.

И. Раҳим «Гулистон» журнаliga асосан икки йил — 1967—1968 йилларда муҳаррирлик қилди ва 1969 йил бошларидан ишдан кетди. Ўша қисқа вақтдаги унинг хизматидан биз ҳам кўз юммоқчи эмасми. Лекин, шуни таъкидлаш лозимки, бош муҳаррирнинг ёнида Султон Акбарий, Рустам Раҳмонов, марҳум Ҳамид Нурий сингари таниқли шоир ва журналистлар бор эдиларки, «Гулистон»ни қайтадан оёққа турғизишда уларнинг иқтидорли хизматларини тан олмаслик инсофсизлик бўлур эди. Зеро, қайси қаламқашнинг қай даражада имкони борлиги ҳеч бўлмаганда ижодкорларга беш қўлдек аён-ку!

«Гулистон» журналининг сўнги 20 йиллик фаолиятини менсимасдан йўққа чиқаришни нокамтар кишининг масъулиятсизларча айтилган гапи деб тушунмоқ лозим. Чунки, у бош муҳаррирликдан кетгандан сўнг «Гулистон» аввалгидан кўра яхши йўлга кирди. Бош муҳаррирнинг ёнида катта тажрибага эга, стилист, нуқтадон таҳрирчи, ўзига хос мақалат яратган услубчи муҳаррир, моҳир таржимон Ваҳоб Рўзиматов ишлади. Улар бошқа ҳодимлар билан ҳамкорликда журнални енгил-елли обрў ортириш касалидан халос этдилар. Масалан, илгари «Чўмилаётган гўзал»

таصريнинг чоп этилиши ва таъсир ёнида санъатшунос С. Круковскаянинг шу асарга қарши ёзилган мақоласи мантқиқсизлик билан қилинган иш эмасиди? Яна: эски ўзбек тилини тиклаш шиори билан сўзларнинг маъносини ҳис этмай пала-партиш ишлатавериш ҳам журналнинг ўша йилги сонларида зуҳур топти. «Бу сонимизда алломалар, мавлонолар, шуаролар иштирок этдилар»... Алломалар дейиш тўғри. Ҳўш, мавлонолар ким? «Мавлоно» сўзи «тақсир» маъносиде ишлатилади-ку! «Шуаро» сўзи «шоирлар» маъносини ташийди. Шундай экан, унинг ёнига яна «лар» қўшимчаси қўшишнинг нима ҳождати бор эди?.. Бундай мисолларни кўп-лаб келтириш мумкин. Асқад Мухтор, Ваҳоб Рўзиматов ва бошқа ижодий ҳодимлар журнал ишини яхшилашда ана шу жиҳатга катта аҳамият бердилар. Натижада журнал жуда яхши изга тушди ва халқ ўртасида унинг обрўси ошди. Кўз юмиб бўлмайдик, журнал материалларида русча ва байналмилал сўзлар, терминлар кўпроқ ишлатилган бўлиши мумкин — бу ҳолатни эса, ўша давр билан, ўша даврнинг умумий оқими билан баҳоламоқ жоиздир.

«Гулистон» журнали ўзининг дастлабки сонларидан бошлаб ўз ўқувчиларига яхши анъаналар ҳада этган, мухлисларини хурсанд қилиб келган. Ўша яхши анъаналар ҳали ҳам давом этаютти. Жумладан, сўнги беш йил давомида мамлакатимиздаги қайта қуриш ишларига ҳам ўз уллушини қўшиб келаетир. Мисол учун қатарон йиллари ноҳақ қамалган, ўз юртидан олисларда ҳалок бўлган ҳамюртларимиз номини тиклашда ҳам, порохўрларни, қўшиб ёзувчиларни, илм соҳасига нотўғри кириб қолган истеъдодсиз, субутсиз олимларни фож этишда ҳам, халқимизни ўзлигини таниб олишга ундашда ҳам ибратли мақолалар, асарлар чоп этмоқда. Масаланинг моҳиятига бир ёқлама қарайдиган ёки кундалик матбуотни муттасил ўқиб бормайдиган одамгина буни кўрмаслиги мумкин.

Кимдир ўзини мақташи, бу билан кўнглини чоғ этиши мумкин. Бордию ўзини мақташ бошқаларнинг меҳнатини, шаънини ерга уриш ҳисобига бўлса, адолат, ҳақиқат лат ейди. Ҳар ҳолда, камтар бўлсак, бирова бирор гап айтишда, халқ иборасида таъкидланганидек, кўрпамизга қараб оёқ узатсак яхши-да!

Оқилжон ҲУСАН,
«Гулистон» журнали бош муҳаррирининг муовини.

СПОРТНИ КИМ СЕВМАЙДИ

Мамнуният билан айтиш мумкинки, Қорақалпоғистон АССРнинг Эллиққалъа ноҳиясида ҳар йили анъанавий спорт байрамлари ва оммавий спорт кўрик-мусобақаларини ўтказиш яхши йўлга қўйилган. Умумхалқ байрамларида, оммавий халқ сайиллари кунларида ўтказиладиган спорт мусобақаларини, шунингдек, турли соҳа ва касб-хунар эгалари учун махсус ташкил қилинадиган мусобақаларини айтиб ўтишнинг ўзи кифоя. Футбол, волейбол, баскетбол, кураш, тош кўтариш, югуриш, арқон тортиш ва ҳоказо спорт турлари бўйича беллашувларда ўзини кўрсатган спортчилар ноҳиялараро мусобақаларда қатнашдилар. Масалан, бу ердаги «Автомобилист» футбол командаси автоном вилоят биринчилигида иштирок этиб, фахрли ўринларни эгаллаб келаятир.

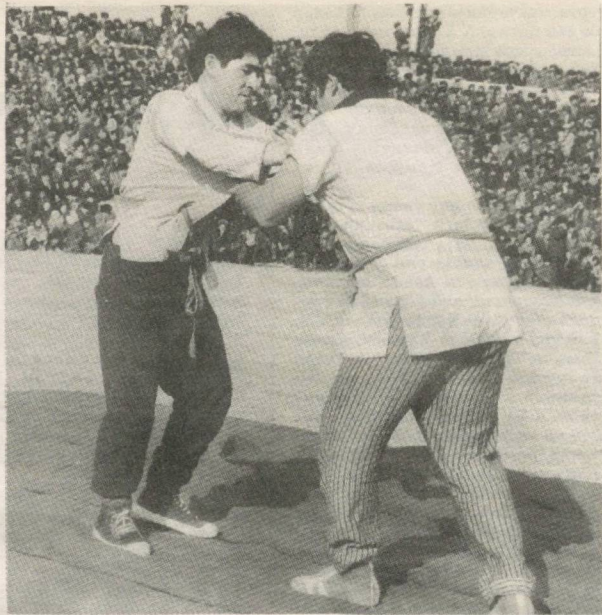
Аммо бу ноҳия спорт ишлари қонқирлари дегани эмас. Яқин-яқингача қолхоз ва совхозларнинг биронтасида спорт майдончаси йўқ эди. Спорт иншоотлари етарли эмасди. Кейинги икки йил ичида барча йирик коллективлар, корхона ва хўжалиқлар ўз спорт майдончаларига, саломатлик шаҳарчаларига эга бўлишди. Булар махсус чизиб берилган ялли лойиҳа асосида қуриб битказилиб, фойдаланишга топширилди. Мана шу тадбирларнинг бари кейинги йилларда эллиққалъалиқларнинг спортга бўлган қизиқишларини орттирди, стадионлар томошабинларнинг ҳордиқ ва истироҳат масканларига айланди.

Қайта қуриш, ошкоралик, демократия шарофати тўғрисида, турғунлик йилларида кўз юмиб келинган нуқсонлар, шу жумладан, жисмоний тарбия ва спортдаги муаммолар ҳам юзага қалқиб чиқиб, эндиликда ўз ечимларини кутиб турибди. Ҳеч сир эмас, жумҳуриятимизда спорт маданияти ривожини, айниқса қишлоқ шароитида жуда суст кечаётди. Қишлоқларимизда спорт маданияти Россия, Украина, Беларуссия, Волтиқбўйи ёки Кавказ жумҳуриятларидагига нисбатан анча паст даражада. Сабаби маълум — жумҳуриятимизда кўп йиллар мобайнида пахта етиштириш ҳал қилувчи иш, олий даражадаги вазифа ҳисобланиб, халқнинг ҳар томонлама ўсишига, маънавий, жисмоний ривожланишига, маданий ҳордиқ чиқаришига етарли эътибор берилмади. Соғлиқни мус-

таҳкамлашдаги асосий манба бўлган спортга иккинчи даражали нарса деб қараш ҳаётимизда ҳукм сурди. Шунинг учун, эндиликда қайта қуриш йилларида ИНСОН ОМИЛИГА — шахснинг ҳар томонлама ривожланишига, ақлий, маънавий ва жисмоний жиҳатлардан етук тарбия кўришига эътиборнинг кучайиши — маданият, таботат, маориф ходимлари қаторида спортга қизиқувчиларни ҳам бениҳоя қувонтирди.

Спорт ва жисмоний тарбия иншоотларининг камлиги, махсус кийимлар, жиҳозлар, спорт куролларининг етишмаслиги, борларининг ҳам ҳозирги замон талабларига Ҳавоб бермаслиги, жисмоний тарбия муаллимларининг ва устозларининг камлакачилиги қишлоқ спортини ривожлантиришдаги асосий фовлардир. Ҳолбуки, пахтакор халқимиз спорт турларига, кучталаб ва ҳаракатталаб ўйинларга жуда қизиқади. Спорт раҳбари ташкилий ишларни йўлга қўйиш билан бирга, янги имкониятларни излаб топиши, амалга ошириши, спорт маданияти тарғиботи билан ҳар доим ва ҳар жойда мунтазам шуғулланиши, бир сўз билан айтганда, чинакам спорт фидойиси бўла билмоғи лозим. Фидойилик йўқ экан, бирор соҳада ҳам муваффақият қозониш, эътибор топиш мумкин эмас. Кичик ёшдаги мактаб ўқувчилари ўртасида «Чаққонлик, эпиллик, чидамлик ва куч» широри остида ҳаракатли ўйинлар — югуриш, тўп улқотириш, сакраш мусобақалари тез-тез ўтказиб турилади. Ҳозирга қадар ноҳияда икки нафар СССР спорт устаси, икки нафар Ўзбекистон ССР спорт устаси, тўрт нафар СССР спорт усталигига номзодларимиз бор. 1-разрядли спортчиларимиз эса 50 дан ортиқ. Эллиққалъанинг эркин кураш бўйича командаси уч йил ичида икки марта умумкоманда ҳисобида автоном жумҳурият чемпиони бўлди, автоном жумҳурият хотин-қизлар мусобақаларида қизлар умумкоманда ҳисобида фахрли учинчи ўринни эгалладилар.

Ноҳияда спорт турлари билан шуғулланадиган хотин-қизлар командалари тузилган бўлиб, мунтазам машқ ва мусобақалар ўтказиб туриш яхши йўлга қўйилган. Мана, уч йилдирки, волейбол бўйича қизлар командаси автоном жумҳуриятда ҳар гал ғолиб чиқшади. Бу команда бир неча марта вилоятлараро ўтказилган беллашувларга ҳам қақирилди. Командада 9 нафар қиз 1-разряд нормасини бажарди. «Октябрь 60 йиллиги» совхоз ишчилари — Насиба Давлетова, Мехрибон Мадраҳимова, Нигора Нуруллаева, Олтиной Одилбекова, Ширин Матёкубова, Дилбар Юсупова, Азиза Хўжамовалар команданинг етакчи ўйинчилари саналади.

Паҳлавон майдонда синалади.

«Қарс икки кўлдан чиқади», деган доно гап бор. Ноҳияда спорт маданиятини ривожлантириш икки ёки уч кишининггина ҳаракатино интилишлари билан амалга ошарвермайди. Бунинг учун хўжалик ва корхона раҳбарлари, мутасадди ходимлар, қолаверса, спортга қизиқувчи омманинг ўзи бир ёқадан бош чиқариб иш олиб бормоғи лозим. Бизда, масалан, сифатли ишланган спорт жиҳозлари, анжомлари, кийимлар ҳали-ҳамон етишмайди, дўконларда ҳам йўқ. Таъминотки, ёмон аҳволда экан, юскак марраларни орзу қилмаса ҳам бўлади. Ҳолбуки, қишлоқ ёшлари ичида спорт мастерлигига, жумҳурият, иттифоқ ва жаҳон чемпионлигига ўсиб чиқа олишга лаёқатли, иқтидорли спортчилар жуда кўп. Афсуски, уларнинг кўпчилиги ноқулай шароит тўғрисида машғулотлардан безиб ёки ўз истеъдодларини тўла намоен қилолмай, ўртамиёна спортчи ҳолида қолиб кетадилар. Баъзан эса оддийгина эътиборсизлик, айтияйлик, раҳбар

ходимларнинг: «Э, булардан чемпион чиқармиди?» деган маънодаги совуқ муносабати ҳам япроқ ёзаётган умидга завол этказиб қўйиши мумкин. Мана шунанга муаммоларни бугунги ошкоралик замонида баҳамжиҳат, биргалашиб ҳал қилиш керак, албатта. Ҳали амалга оширилиши керак бўлган ишлар кўп. Ниятлар ҳам шунга яраша. Аввало, ҳар бир хўжаликнинг, корхона ва коллективнинг замон талабларига мос ўз саломатлик шаҳарчаси, спорт комплекси бўлишига эришишимиз керак. Районда оммавий спорт мусобақаларини, турли миқёсдаги турнир беллашувларини тез-тез ўтказиб туриш, чемпионлар етиштириш, кейин, мамлакатимизнинг энг машҳур спортчиларини районга таклиф қилиб, учрашувлар ташкил қилиш лозим.

**Бозорбой НУРЖОНОВ,
Музаффар АҲМЕДОВ**

ҚҚАССР.

Бўш келманглар, азаматлар!

АНТИҚА МУКОФОТ

Ҳажвия

Жума кун маҳаллий комитет раиси Эшмат Тошматович Толибжонни ўз хонасига чақирди.

— Толиббой ука, ишлар қалай?

— Тузук, раҳмат, Эшмат ака!

— Бу дейман, сизни яхши ишлаяпти, деб эшитаман. Ешлар ана шундай бўлиши керак-да ўзи. Киши меҳнатдан бўйин товламаса, кийинчиликлардан чўчимаса, унга доим омад кулиб боқадди. Хўш, укам, нима десам экан... Гапнинг пўстқалласини айтадиган бўлсам: яқинда биз сизни мукофотга тавсия этмоқчимиз!

— Ахир менинг ишга келганимга ҳали бор йил ҳам бўлгани йўқ-ку?.. Корхонамизда анча йиллардан бери яхши ишлаб келатганлар бор-ку.

— Укам, ҳали ёшсиз-да, ёшсиз! Шунга яхши билингки, бизда ҳамма мукофот олишга ҳақли. Ха-ха, мукофот олаверади! Сиз ҳам яхши ишлаяпсиз, мулла Толиббой укам. Сизни мукофотга тавсия этсак ёмонми? Яна қанақа мукофот денг, жуда-жуда ғаройиб-да... Мен директор билан ҳам

маслаҳатлашдим, у киши кўндилар.

— Ундай бўлса, мен нима ҳам дердим, Эшмат ака! Хизматимни билиб мукофотга тавсия этибсизлар, мен розиман!

— Мана, бу — бошқа гап!.. Мукофот беришдан олдин бир-икки мажлисларда сизни ҳалигида-ка... роса мақтаймиз, шов-шув кўтарамиз, суратингизни «Хурмат тахтасига» осиб кўямиз. Ундан кейин мукофот — бу «Меҳнат дафтарча»га ёзилади, укам. Мукофотнинг келгуси ишларингизда ҳам жуда катта фойдаси бор...

Эшмат Тошматович паст овозда кўшиб қўйди:

— Энди, Толиббой ука, биров тараддуд қилишга тўғри келади. Шу муносабат билан директоримизга жиндек ўтириш қилиб берсак...

— Эшмат ака, биз ўтиришдан қочадиганлар хилдан эмасмиз, — деди Толибжон. — Мана, шу бугун десангиз — шу бугун! Фазлиддин акамизга жонимизни берсак ҳам арзийди.

— Э, баракалла укам, гапнинг ўрил боласи-ни айтдингиз-да! Энди шоманг, укам, биров сабр қиласиз. Бугун эмас, келаси ҳафтанинг шанба кунига тўғриланг. Уша кунга кечкурун соат саккизда ўн чокли киши борамиз: директоримиз Фазлиддин ака, у кишининг муовинлари Раҳмонқул ака, бош инженер Мусаев, бош бухгалтеримиз Ғайратжон ака, касир Хамиджон, каминаи камтарин, комсог Вотирали ва яна шунга ўхшашлар...

— Хўп, ака, хўп, ака, жоним билан! Албатта, айтганингиздай бўлади...

Толибжон уйига боргунча антика мукофот тўғрисида ўйлаб борди. Қанақа мукофот экан? Пулмикан? Балки кимматбаҳо мебелдир? Ғаройиб мукофот деярли. Бу — унча-мунча мукофотга ўхшамайди. Хойнахой, енгил автомашина бўлса керак! Бошқа яна нияям бўлиши мумкин? Бултур корхонамизнинг кекса ишчиси Саидқул акага олтимиш гиза тўлганлиги муносабати билан «Жигули» беришган экан...

Толибжон оғзи қулоғига етгудек холатда уйига кириб борди. — Хотинжон, эрингиз табриклашин мумкин. Бугун мукофотга тавсия этилдим!

— Вой, Толибжон ака-ей, табриклайман! — деди хотини қувониб.

Толибжон бошидан дўпписини олиб, диван устига ташлади.

— Энди гап бундай, хотинжон! Корхонамизнинг катталарига бир ажойиб ўтириш қилиб берамиз. Месткомимизнинг айтишига қараганда, ахир бу — унча-мунча мукофот эмас — ғаройиб! Корхонамизда манадан деб ишнинг «кўзи»ни биладиганлар бўлгунча, мендек янги бир ишчини хурмат-иззат қилиб, мукофотга тақдим этишибди...

...Эртаси кундан бошлаб Толибжон ўтириш тараддудига тушиб кетди. Кимматбаҳо коньякдан тўртта, «Экстра» ароғидан олти, бир яшик «Тошкент суви», беш кило девзира гуруч ва бошқа майда-чуйда нарсалар харид қилди. Жума кунги ўн кило қўй гўшти топиб келди. Қисқаси, ўтиришга

етадиган зарур нарсалар муҳайё этилди.

Антика мукофотни «ювиш»га бағишланган ўтириш ҳам қутилганидан анча зиёд бўлиб ўтди. Эшмат Тошматович айтгандай, ўн чоғли одам келишди. Дастурхон ажойиб қилиб безатилган эди... Хамма нарсга қутилгандек бўлди. Толибжон шағнига кўпдан-кўп мадху санолар ўқидилар.

Душанба кунги Толибжоннинг тенгқурлари «мукофотни ювмиз» деб қолишди. Толибжон кўшнисидан юз сўм қарз олди, мукофот ресторанида «ювилади». Толибжон шу тарика корхонада «оғизга тушиб», обрўйи анча ошиб қолди. Энди у «ғаройиб» мукофотни тоқатсизлик билан ориқиб қутарди. Бир ҳафта кутди, икки ҳафта, уч ҳафта, боринги, тўрт ҳафта қаради, аммо мукофотдан дарак бўлмади. Охири Эшмат Тошматовичнинг хузурига борди. Эшмат ака қулиб қаради.

— Нега шомасиз, укам? — деди у. — Айтдик-ку сизга — антика мукофот! Билдингизми? Шошманг, келиб қолади. «Сабр таги — сарик олтин», дейдилар. «Сабр қилсанг — ғўрадан ҳолва битар», деган донолар.

Беш кундан сўнг Тошматов Толибжонни касирнинг хонасига етаклади. — Мана, ориқиб қутилган мукофот ҳам келиб қолди. — деди-да, касирнинг олдига ведомостни суриб қўйди.

Толибжон ўзининг фамилиясига кўзи тушди-ю, биров устидан бир челақ қайноқ сувни қуйиб юборгандай бўлди.

— Шуми, «антика» мукофот? — деди у руҳсизланиб. — Имзо чекаверинг, укам, — деди Тошматов.

Толибжон бутун аламини ичига ютиб, қоғозга имзо чекаётганида Эшмат Тошматович зипиллаб хонадан чиқиб кетди... Вироздан кейин касирдан олган «антика» мукофот — бор-йўғи йигирмага сўм пулни чўнтагига уриб, Толибжон ҳам тарвузи қўлтигидан тушган холатда касирнинг олдидан нари кетди.

Абдуқамом БЕККАМОВ

Дехқонобод

Ямин ҚУРБОН

ПОРАХЎР БИЛАН АЖАЛ

Нафес, денг, бамисли ўққон Порахўр, Қасосб кундасидек йўғон Порахўр Утирар эди, денг, хона тўрида, Амир тахтидайн ўриндигида. Шамол очгандайин очлиб эшик, Совуқ бир башара кириб келди тик. «Хўш, кимсан?!» — Чирилди Порахўр қоши, Бўлди отилгандек палаҳмон тоши. «Хохохо! Эй, дўқай, айтсам мен дангал, Зинҳор ажабланма, эрурман Ажал». «А, ним-а?!»

«Бил, келдим олгали жонинг; Фарзимдир бажармоқ Оллоҳ фармонинг». «Хўш, айт, хўш, ўргилдим, не экан айбим, Еки Оллоҳингдан бормикан қарзим?!» «У-у-у, айбларинг лак-лак, депсина кўрма, Арзигай кўмилсанг дўзахий кўрға. Химм, ким гўл эканин идрок этсанг сал, Юмуши порасиз этилмади ҳал.

Нафсинг эрк бермайн ақлингга асло, Кўриндинг элатга мисли аждаҳо. Касрингдан шаҳару қишлоқда, ҳайҳот, Дўқай кишиларга сўнди эътиқод. Бари бир гўрдир, деб атади улус, Барига улуснинг меҳри бўлди муз. Бу, ахир, таърифдан ташқари гуноҳ, Эй, Оллоҳ қаҳридан беҳабар гумуроҳ!» «Кел, қўй, вей, захрингни ичингга ютгил, Яхшиси, келишув йўлини тутгил! Ун минг ол, юз минг ол, майли, миллион, Илтимос, бас менга, омон қолса жон!» «Пул — хазон, эй, иблис табиат малъун. Уволдир сен учун лаҳза ёруғ кун». Во, ажаб, бу не хол, қаранг, шу маҳал Порахўр шилқ этди, йўқолди Ажал.

* * *

Бил, охиринг вой, эй, қилмиши қинғир; Қинғир иш бўғзингга тортилган тигдир.

— Бунақа Жайраларнинг сочини силашга ҳам қўрқасан киши.

И. Зоиров чизган расм

ҚАТРА ХАНДАЛАР

Бир умр эпизодик ролларда ўйнаган актёр денгизда чўкаётган одам образини яратаётганди. Сувга тушгач, режиссёрга деди:

— Агар келгуси фильмда асосий роль ваъда қилмасангиз, ростдан чўкиб ўламан.

— Ниятингиз қатъий бўлса, бироқ сабр қиласиз, — деди режиссёр пинагини бузмай. — Навбатдаги фильмда минорадан ташлаш саҳнаси бор.

— Кеп қолинг, еганингизга пул олмаймиз, пулингиз ёнингизда кетади, — дея мактарди узумини сотувчи.

Харидор сотувчига яқинлашиб деди:

— Еганига пул олмайдиган бўлсангиз, икки кидо тортинг.

Салоҳиддин СИРОЖИДИНОВ

УҚИР-УҚИРЛАР

«Миш-мишга ишониб, ўн қоп ун билан ўн қоп гуруч қўйган эдим, мита тушиб, яроқсиз бўлиб қолди. Миш-мишчиларга жазо йўқми?»

(Лақманинг шикоят)

«Автобуста тик туриб кетаётган ҳомилалар аёлга: «Яхши қиз, мабодо жойимни бўшатиб берсам, эрчангиз рашқ қилмайдими», деган эдим, у: «Келин аячамиз рашқ қилишлари мумкин, бемалол ўтираверинг», деб жавоб берди».

(«Хушёр» йўловчининг гапи)

«Уй-жой ўзимга етарли бўлгани учун иккинчи участкамни қайнимга совға қилдим».

(«Хотамтой» кишининг аризасидан)

«Ишда яхши кўрсаткичларга эришгани учун Тўқлиев «Хурмат тахтасига» осилсин».

(Эълон)

«Қайинсинглимни йигит билан учрашувга олиб чиқиб, роса кутдик, дараги бўлмади. Куёв бола қаерда хизмат қилар экан десам, қайинсинглим: «Тез ёрдам»да, деб йиғлаб юборди.

(Аёл гинаси)

«Тошбақага калтак таъсир қилмаганидек, қайтимни бермайдиган такси шофёрларига танқид кор қилмайди».

(Йўловчининг шикоят)

А. ИСОМИДИНОВ

Кул-ўйнаю кул ўйна,
Ешлигингда пул ўйна.
Ширакайф йигитларнинг —
Чўнтагини шил, ўйна.

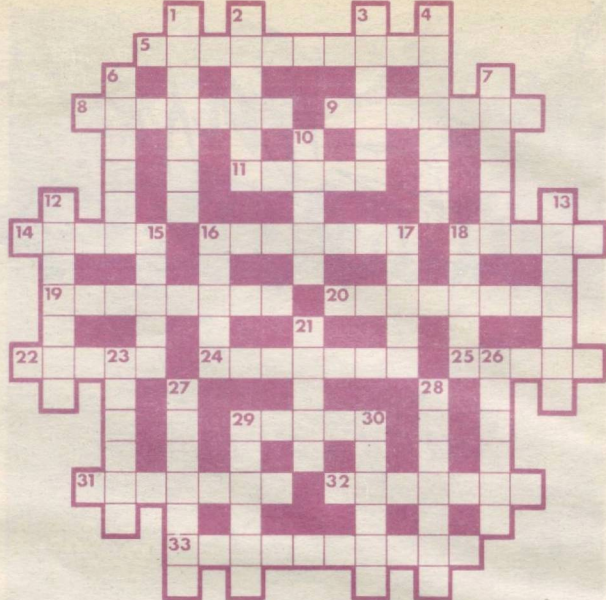
(Отарчининг тўйдаги қўшиғидан)

И.Ж.

Киночи оператор: — Бемалол чўкаверинг, азизим, жуда ажайиб кадр чиқади.

И. Зоиров чизган расм

КРОССВОРД

ЭНИГА: 5. Қорақалпоғистон АССРдаги мавзе. 8. Торли, пардасиз миллий муסיқа асбоби. 9. Ўзбек ва туркман классик шоири. 11. Узуноёқ кўчманчи қуш. 14. Шарқ адабиётининг йирик намояндаси, файласуф шоир, «Нуристон» асари муаллифи. 16. Фузулий ғазали билан айтиладиган классик кўшиқ. 18. Мактаб жиҳози. 19. Туркшунослик илмининг асосчиси, қомусий олим, «Девону луғотиттурк» асари муаллифи. 20. Майда нарсаларни катталаштириб кўрсатадиган асбоб. 22. Қахрамон қалъа. 24. Ч. Айтматов қиссаси. 25. Ҳуқуқ муассасаси. 29. Ҳар жиҳатдан мукамаллик. 31. Иттифоқдош республика пойтахти. 32. Ўзбекистон ССР халқ шоири. 33. Ставрополь ўлкасидаги курорт шаҳар.

БЎЙИГА: 1. Тангали балиқ турларидан бири. 2. Азот кислотасининг тузи. 3. Ениб турган оловдан кўтарилган ёлқин. 4. Жийдасимонларга мансуб, нордон мевали бута. 6. Қовун нави. 7. Безак буюмлари учун ишлатиладиган қимматбаҳо тош. 10. «Қутлуг қон» романи қаҳрамони. 12. Туркий халқлардан бири, қардош миллат. 13. Транспорт иншооти. 15. Хоразм вилоятидаги мавзе. 16. Ўн икки буржининг бири. 17. Эрондаги қадимий шаҳар. 18. Европадаги давлат пойтахти. 21. Ер қаърида ҳосил бўладиган чўсимон суюқ модда. 23. Узун баргли, хушбўй гул. 26. Ўзбек қабилаларидан бири. 27. Ҳарбий арбоб, икки марта Совет Иттифоқи Қаҳрамони. 28. Фарғона водийсидаги шаҳар. 29. «Узун» йил. 30. Очиқ коинотда илк бор бўлган космонавт учувчи.

Тузувчи: **Ғозилжон ОРИПОВ**

10-СОНДА БОСИЛГАН КРОССВОРДНИНГ ЖАВОБИ

ЭНИГА: 3. Меҳинбону. 7. Шамсия. 8. Колима. 9. Хонтахта. 11. «Чиннигул». 14. Нўхта. 16. Нафосат. 17. Чўпон. 18. Аччиқтош. 19. Тегирмон. 23. Давра. 24. Интизом. 26. Курка. 27. Манометр. 29. Айтматов. 31. Ангарга. 32. Шанхай. 33. Ҳайдаркўл.

БЎЙИГА: 1. Регистон. 2. Инсоният. 4. Небидтоғ. 5. Савт. 6. Емби. 9. Хина. 10. Нахичеван. 12. Гиппократ. 13. Лена. 15. Афиша. 17. Чорак. 20. Удум. 21. Чигиртка. 22. Далв. 24. Интернат. 25. Мўйнадуз. 28. Ойна. 30. Арбаб.

МУҚОВАДА

Биринчи бет: Гиёҳшарбат — дардмандга шифо. Тошкент шаҳридаги Себзор маҳалласида очилган шифобахш гиёҳлар ивнтмасидан тайёрланган шарбат дўкони (фитобар) сотувчиси Шоида Муродова. («Меҳрибон гиёҳлар» мақоласига қаралсин).
В. Жирнов суратга олган.

Тўртинчи бет: Тошкентдаги Авиясозлар маданият саройи қошидаги «Парвоз» ансамбли аъзолари Ғазалхон Қорабова билан Ирода Дўстмухамедова.
Т. Степанова суратга олган.

Редакцияга келган бир босма тобоқчага бўлган материаллар муаллифга қайтарилмайди.

Журналдан олинган материалга «Гулистон» дан олинди, деб кўрсатилиши шарт.

Бу сондаги айрим материалларни тайёрлашда «Правда», «Известия», «Труд», «Сельская жизнь» газеталаридан фойдаланилди.

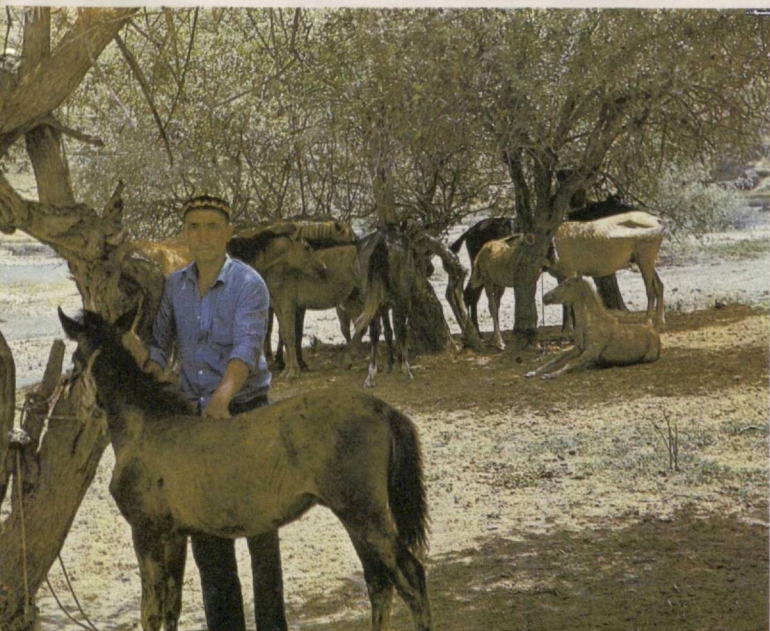
Босмахонага туширилди 19.09.89. Босишга рухсат этилди 26.10.89 й. Р-04366. Қоғоз формати 70×108¹/₂. Офсет усулида босилди. Қоғоз тури босма № 1. Шартли босма тобоқ 5,6. Нашр ҳисоб тобоғи 7,80. Шартли рангли намуналар 16,8. Тиражи 142389. Буюртма № 1683. А-127. Баҳоиси 35 т. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. 700000. Тошкент — II, Ленин кўчаси, 41.

Маъдан изловчилар сафардан қайтмоқдалар.

Р. Нурибоев суратлари

Илқилар.

Тоғ манзараси.

